

naphtha, bolus armenus, terra sigillata, cerussa, creta, rubrica, cinnabaris seu minium, auripigmentum, ochra, chrysocola, &c. succi minerales dicuntur, aromatariorum merces.

gyulo surkos gyanta, bonus armenus, áchermes, kendőző görögfehér, kreta, vörös kreta, cinobrium avagy minium, sárga aranfesték, verhenyő sárga föld, aranyenyő &c. értz közszul sívárkőzo bányási nedvességeknek mondattatnac, s-a' Patikárosok árui.

XI. De Arboribus & fructibus.

XI. Az élő fákról és gyümölcsökről.

105. Planta fibris radicum humorem imbibens, alescit, viget, frondet floretque.

105. Az óltovány [palánta] az őgökereinek aproszálurostyaín be-síván a nedvességet, tápláltatic, élled, ágasboga sodik és virágzik.

106. Eo destituta flaccellit, marcessit, arescitq; illico.

106. Attul meg-fosztatván el-bervad, meg fonnyad, és legottan el-asz [meg-szárad].

107. Stirps dicitur, quatenus se in ramos, ramusculos & frondes pandit.

107. Tőnek mondatic, a menyiben magát ágakra, ágatskákra és ágbogakra terjeszti.

108. His defectis revulsisque, trunci, caudicis & stipitis nomen habet.

108. Ezek le-vágattatván és le-nyesettetvén, törsoőknek, rzőlönknek és tőkének nevet víseli.

109. Extrinsecus cortex flos, intus seu intrinsecus adlibri, qui glubi possunt, nullum vident, medulla.

109. Kívül az heja vagon, belől avagy belső részén az hártác, melyek le-hámlanac, midőn zöldellenec; a' béli [verő

B

verő

CSZK Ielt.

Régi Nyomt. T.

52 / 317 / 5 / 2002

verò intima.

110. Arboribus folia delabuntur, & recrescunt, præterquam gummosis, quæ continuè usque & usque vernant, ut buxus, aquifolia seu agrifolia, taxus, &c.

111. Pomus seu malus, pyrus, cerasus, prunus, ficus, olea, arbores sunt fativæ: fraxinus, fagus, alnus, ornus, silvestres.

112. Illæ omnes fructiferae: harum pleræq; steriles, ut betula, populus alba, populus nigra, salix; quæ dat vimina, quorum contextu corbes & crates fiunt, ac tricantur.

113. Abies procera est, ut & picea, larix, cedrus, cupressus: palma dactylos ferens si curvatur, eò validius in sublime nititur.

114. Quædam umbriferæ sunt, & umbracula præ-

leje] pedig leg bellyebb van.

110. Az élő fáknak levelei lehullanak, és ujjobban ki-nőnek, a mézges [gyantások] matak-mézeseiktől ki-válva, a melyek mindenkor és szüntelen zöldellenek, mint a puszpáng, tővisses levelő, rölly-fa, tiszafa, &c.

111. Az alma-fa, körtvélyfa, tseresnye fa, szilva-fa, fügef-a, olaj-fa, szeléd őltő fák: A kőrös fa, bik-fa, eger-fa, gyertyán-fa, erdei [vad] fák.

112. Amazok mind gyümölcs hozók: Ezek többire gyümölcstelenek [soványok, meddők] mint a nyír-fa, fejér nyár-fa, fekete nyár-fa, fűz-fa, a mely fűző veszőket [kötő veszőket] ad, a melyeknek ősvé sővésekből kosárc és kásoc lésnec és fűzetet-nec [fonyattatnac.]

113. A jegenye-fa magas, mint a szuroc fenyő-fa-is, vörös fenyő, Cedrus, Ciprus: Az hoszszugubát hozó palma-fa ha meg-hor-gasittatic, annál erőssebben [inkább] magassan igyekezc nőni.

114. Némelyek árnyék hozók, és árnyéket tartnak, [hoztant,

stant, (opacant) nomina- mályosfűnac] nevezet serént az
timtilia, platanus, ulmus, hás fa, plátán fa, szilfa, és e-
& cæteræ latifoliæ, folio- gyéb széles levelő, [nagy leve-
sæ, frondosæ. les] ágas-bogas fák.

115. Gemma hians pro- 115. A' ki-nyilo bimbo a' vi-
trudit florem, flos fru- rágot ki-tollya, a' virág az é-
ctum immaturum, cujus retlen gyümölsőt, melly be-
loco in fico grossulus lyet a' fige fán éretlen fűge
prodit. jón-ki.

116. Qui postea ma- 116. A' melly annak utánna
turefcit, & carpitur, aut meg-érik, és le-szakasztatik,
per se decidit, aut decu- avagy magátul [önként] le-
titur. esik, avagy le-üttetik.

117. Quidam sunt 117. Némellyek korán érők
præcoces, alii serotini si- [előre érők,] némellyek későn
ve chordi, quidam per- érők avagy telelőec, némellyek
ennes, ut baccæ Juni- mindenkoron érők, mint a' gya-
peri. log fenyő magvai.

118. Eduntur autem 118. Eternec penig azoc vagy
vel recentes, vel victi, mig-újac, nyersen, vagy fonyaszt-
vel fracidi, aliquando va, vagy pohulva, [magában
cum termite devulsi: a- meg főre] néha termett ágastul
il lias asservantur in opo- le-szakasztatván: egyéb aránt
rotheca seu oporophy- el-tartatnac a' téli gyümöls
lacio. házban avagy őszi gyümöls
tarto helyen.

119. Cerasa oblongis 119. A' tserecsnyék hosszú tsut-
petiolis seu pediculis pen- kákon avagy lábatskákon fűg-
dent: amarylla breviu- genec: a' medgyec [vörötserecs-
sculis. nyéc] rövidetskéken.

120. Mespila sunt lanu- 120. A' Naspolyak gyapjosoc,
B 2 gino-

ginosa, calculosaque si-
ve lapidosa; & pruna
damascena, armeniaca,
perfica succulenta, ceri-
na, nana, silvestria, ossicu-
lata.

[mohosoc.pihesec] kővesec avag
kőversec; és a durántzai sil-
vák, tengeri baratzkoc, leves
baratzkoc, fejer szilvác, [dob-
zok] apro szilvác, kőkény szil-
vác, tsontosoc [kemény magu-
vak.]

221. Putamen amoveat,
& nucem (si casta non
est) dentibus aut nuci-
frangibulo, nucifragâ,
frangat oportet, qui nu-
cleum esse vult; sive fit
juglans, sive avellana,
amygdalum aut castanea,
quas fert nux, corylus,
amygdala & castanea;
item tribulus.

121. A kopátsolékiát [but-
kojat] el-veffe, (el-hámtsá) és
a diót (ha nem üres) foggal
avagy dio-törövel, dio-verő
kalapátsal, meg-törje szük-
ség, a ki dió bét akar enni;
akár öreg (Olasz) dio legyen,
akár mogyoro, mondola avagy
gesztenye, mellyet hoz (terem)
a dio fa, mogyoro fa, mondola fa
és gesztenye fa; ismét sulyom.

122. Suber, ilex & quer-
cus gallas & glandes, pi-
nus nuces pineas seu stro-
bilos, nucleos habentes,
qui saccharo condiuntur,
cornus corna, laurus, acer,
& sorbus sylvestris, bac-
cas ferunt.

122. A mackos fa, tölly fa és
tser fa bugát és mackot, a fenyő
fa fenyő diót avagy hoszszu fe-
nyő bugát, kinec séki (béli) va-
gyon, mellyec nádmezzel kését-
tetnek meg, a som fa somot, a
borostyán fa, jávor fa, és az er-
dei berkenye fa, apro gyümöl-
tsőket hoznac (teremnac).

123. Pyra tam hordea-
ria quam cætera, pistachia,
forba, siliquæ, cotonea
seu cydonia, aurantia, ci-

123. Mind az árpával érő
s-mindegyéb kőrt vélyec, Egyi-
ptomi dióc, berkenyéc, Sz. Já-
nos kenyere, bí almác avagy birs

tria, limonia, & punica
seu mala granata stipant,
adstringunt, oppilant:
ficus, fraga, mora mori,
mora rubi ideci, mora
mirti seu mirtilli (vacci-
nia) melones, pepones,
cucurbitæ, cucumeres,
juzubæ seu zizypha & uvæ,
passæ laxant.

almác, narantsoc, citromoc, le-
monyác és a pomagranátoc ösz-
ve vonnyác, bé-szorittyác, és bé-
rekesztic a gyomrot: a fige, az
eperjec, sai sederjec, tóvisses
sederjec, vivola koron termő
fenyő mag sabásu apro seder-
jec, görög dinnyec, sárga din-
nyec, tókóc, ugorkác, jujubákoc
és a tengeri szőlőc tágétnac (lá-
gyettyác az hasat).

124. Thus, myrrha,
mastiche, camphora, sar-
cocolla, terebinthina, re-
sina, & pix, succi & gūmi
sunt arborum certarum:
quin & succinum lyncu-
rium seu glessum gummi
quodpiam est, ut ferunt.

124. A tömjén, myrrha,
mástic (lentse fánac enyve)
camfor, vörös gumi, terpent-
ina, resin, és szuroc, nedveségi
és meszái bizonyos élő fak-
nak: sőt még az hiuz gyan-
ta is avagy máz, valami mats-
ka méz, a mint mondgyák.

XII. De Herbis.

XII. A Fűvekről.

125. Herba cauli vel sca-
po innititur. Quædam
ut prædictæ cucurbitæ, cu-
cumeres, &c. ocyssimè
crescunt, emoriunturque
omnes quotannis, præter
sedum seu semper vivum,
& vincam pervincam,
quæ perennant.

125. A fű az ő torsáján a-
vagy szárán függ. Némelyek
mint az oda föl meg-mondot
tókóc, ugorkác, &c. meszsze
ki terjednec (nőnec), és mind-
nyáján minden esztendőnként
ki-halnac, a bárány-tsótsón
avagy fűsfűn, és a bőrvei a-
vagy lontzon (pervingen) ki-
vül, a mellyec sok ideig tartók.

B 3

126. Ex

in omnes sunt sancti qui

126. Ex his rapum, napus, cærota, sifer, raphanus major, & raphanus minor, pastinaca, brassica, spinacia, crambe seu brassica capitata, brassica apiastra vel sabellica, atriplex, lactuca, scolymus, cyclaminus seu cyclaminum, apium sive petroselinum, nasturtium, & cochlearia, olera vocantur.

127. Fruges sunt, quæ in culmum seu calamum surgunt, & spicas sive aristas, sive muticas ferunt; glumis autem granum fovent; ut oryza, zea, ador, milium, panicum, frumentum saracenicum, & frumentum Indicum.

128. Legumina verò si-
liquis & valvulis, ut in faba, piso, cicere, vicia, ervo, lente, lupinis, Phaseolis videre est.

129. Sed quæ fit ut triticum in siliginem seu seca-

126. Ezek közöttül a répa, karo répa, vörös répa, bagoly borsó, az öreg és apró retet, sárfárgarépa, (muroc) káposzta, espinátz, fejér avagy fejes káposzta, apró fodor avagy haraszt káposzta, laboda, selyőta, tekervény, ports fű, méh fű, avagy petreselyem, torma, és kálános fű, paréjárnac hívattatnak.

127. Veteményes magok azok, a melyec szálban avagy szárban kelnek, és szálkás kálászokat avagy fejeket, avagy tarkalászokat hoznak; a tokjokban pedig magot (szemet) nevelnek; mint a riskása, tártárka, (hajdena) cirok, kőles, tónkőly, török buza, és tengeri (Indiai) buza.

128. Az hejászedegető veteményec pedig hivelykekben és nyíló hejakban teremnek, mint a babban, borsóban, szeges borsóban, vad lentsében, lednekben (búckőnben) lentsében, keserű vad babban, (rozsban), török babban meg-láthatni.

129. De honnét vagyon hogy a buza rófsá, söt konkolle &

le & colyram, imò in zizania
& lolium seu æram, hor-
deū in ægylopem, avena in
avenam fatuā degeneret?

130. Farrago pecoris cau-
sâ feritur.

131. Bulbosa seu bul-
bum pro radice habentia,
sunt; allium, cepa, por-
rus vel porrum, colchium,
lilium; & exotica, af-
phodelus, anemone, hya-
cinthus, narcissus, scilla
(squilla) tulipa, &c.

132. Aromata quædam
extranea, & quædam ver-
nacula sunt; ut piper, gin-
giber, cedoaria seu zadura,
cinnamomum, nux myri-
stica, macer, caryophylla,
acorus vel acorū, corian-
drum, anisum, anethum,
cuminū, sinapi, crocus vel
crocum, galanga, arum, ca-
rum seu carvum, foenicu-
lum, thymus.

133. Odoriferæ & corona-
riæ, è quibus corollas, ferta
atq; servias vient, sunt: a-

lyá-ís és vadótzá, az árpapihes
muharrá, a' záb vad zabbá vál-
tozeéc? (el-fajdullyon?)

130. A' zavar (gyűlevész a-
bajdotz avagy alakor) a' ba-
rom kedvejért vettetik.

131. Fejések avagy a' mellyek-
nek gyökér helyet fejek vagon,
ezek; fokhagyma, vörös hag-
ma, par hagyma, mogyoro hag-
ma, lilium; és idegen országból
valóc, ökör fark, pipats, (pa-
tats) kigyo hagyma, nárcios lili-
um, tengeri vörös hagyma, fo-
kos hagyma.

132. A' fű berßámoc némel-
lyek idegenec (kívül valóc) és
némellyec hazánkbeliec; mint
a' bors, a' gyömbér, eleven gyöm-
bér, fa héj, szeretsen dio, szere-
tsen dio virág, szek fű, sárga
vizi lilium, coriándrom, fű mag
(bors fű) eb kapor, (kapor) O-
lasz kómény, mustár, sáfrány,
keserű gyökér neme, borju láb
avagy lsten szakállá nevű fű,
kómény, méh fű (balsam fű).

133. Jó szagu (illatozo) és
koszoruban valóc, a' mellyekből
koszorukat, bokrétaikat és virá-

marac⁹ (sampsuchum majorana) amaranth⁹, bellis, calendula, caryophyllus, lavendula, leucoium luteū leucoium Italicum (album & rubrum) pœonia, rosa, rosmarinus, lilium conval- lium, viola, serpillum, pri- mula veris, consolida re- galis, & ptarmica.

134. Gramini accensentur, alfine, anagallis, anonis seu ononis, anserina, betonica, chamaëdis, carex, consolida seu symphy- tum, convolvulus seu smilax, cuscuta, cytiscus, dicta- mum, erica, euphrasia five euphrasia, lappa, lagopus, lepidium, malva, millefo- lium, muscus, pilosella, persicaria, pulicaria seu psyllium, plantago, poly- gonatū, polygala, prunel- la, ranunculus, senecio, ser- pētaria seu dracūcūl⁹, son- ch⁹, taraxacum seu hierar- ciū minus, trifoliū, urtica, alopecurus, item alga, cal- tha, ebul⁹ & lens palustris. és vad lentse.

gos koronkakat kötnek, ezek: Majoránna, bársony virág, na- dályfű, sárga virág, szeg-fű, le- vendula, fehér és vörös szint mu- tato Olasz virág, Basárosa, ro- sa, rosmarin, Sz. György virág, viola (ivolya) kakucfű, tavasz- fű, szarka láb (sarkantyú ta- raj) és vad tárkony.

134. A páfitos fűhöz szám- latlatnac, tik-hur, kakuk tör- jék, ókörge avagy eke akadály, vad varádits, sebfű, tserfa le- velű fű, sás, fekete nádaly fű avagy köves nádaly, folyó fű, haj nevelő fű, zanoth, ezer jó fű, reptész, dictamum, sem gyógyító avagy szem tisztító eufrásia fű, lapu, nyul láb, sása fű, málva, eger fark, moh fű, szőrös fű, keserű balha fű avagy balha virág, utifű, portsin fű avagy ports fű, fehér gyökér, sok térdű fű, avagy körösfű, silva fű, (gyék fű) kakas láb, sósós fű, kígyótranc, avagy sárkány gyökér, dísznövény, ólyv fű a- vagy erdei saláta, három levelű fű, tsolján, réti kender (avagy gyapjas fű, roka fark) ismét hinár, gyűrű virág, földi bodza,

135. Me-

135. Medicinales aliæ peregrinæ sunt ; ut aloë, fœnum græcum, rhabarbarum, cassia, sena: aliæ nostrates, eæque vel hortenses, vel campestres. Hortenses, abrotonum femina & mas, acanthus, ageratum seu hepatica, aquilegia, dipsacus, & cardui sativi varii: gentiana, helenium (enula, inula) helleborus, horminum, hisopus, ligusticum, (levisticum hippocelinum) matricaria, menta, menta crispâ, nardus, ocymum, pullegium, pyrethrum, ruta, salvia, satureia, vesicaria seu helicacabus.

136. Campestres vel temperatæ sunt, ut adiantum, asparagus, glicyrrhiza.

Vel calidæ, ut absinthium, agrimonia, angelica, apium, apiastrum, artemisia, asarum, borrago, buglossum, buphthalmus, beta, bottys, chamamelum seu chamomil-

135. Az orvoslo füvek némelyek idegenec: mint az aloë, ketske szarvu fü, ló-föska, cassia, méh fü: némelyek nálunk való, és azok is avagy kertiec. avagy mezeiec. Kertiec, az Isten fája, melly nőtény és him, pápa fü, fekete gyopár saba fü avagy máj gyógyító fü, keselő fü, bogáts koro, és külömb külömbféle boldog asszony tövissei: Késérü gyökér, örvén gyökér, fejer hunyor avagy szaszpa, prüssentő gyökér (sárga kükörts, skarlát fü) Isop, levesticom, mátra fü avagy fünek annya, menta, fodor menta, spikinárd, brasiliom. (szagos fü,) tsombor avagy polaj tárkony, ruta, sálya, bors fü, Venus kódoke.

136. A mezei füvek avagy középtermészetűek (timporaltattac), ugymint az árva leány haja, kalári fü, édes gyökér.

Avagy meleg természetűec, mint az üröm, apro bojtorján, (párlo fü) angyal fü, atratzel, méh fü, fekete üröm, kopotnyac, mezei ökör nyelv, vad ökör nyelv, ökör szem, tészla, isten kenyere, szék fü, kalintza, földi

la, chamæpytis, centaurium, chelidonium minus, calamintha, colocyntis, conyza, daucus, esula vel tithymalus, fumaria, linaria, marrubium, melilotus, melissa, mercurialis, nigella seu melanthium, orchis, origanum, peucedanum, pimpinella, polypodium, satyrium, saxifraga, scabiosa, scolopendrium, scordium, serpillum, tussilago, verbena, cyanus & cetago five pseudomelanthium, &c.

epe, kis sebbic fetske fű, ló-ménta avagy vízi ménta, sári tók, balha fű, édes gyökerű kotsórd, apro sár mag avagy has indétó eb-réj, földi füst, len levelő fű, (bugyos fű, vad len-fa gyökerű fű,) peßertze fű, sár kelep, mezelke, has purgáló fű, fekete mák avagy gith, vitéz fű avagy agár mony, fekete gyopár, erdei vad kőmény avagy kénkőves gyökér, chaba úró, sent János gyökere, nősző fű, kőrontó fű, vesztő fű, sópró fű (avagy órdóg harapta fű, fekély fű) sárvas nyelvő fű, ezer jó fű avagy fog-hayma illatu fű, kakuc fű, édes lapu, sápora fű, kék buza virág, sárga mezei rósa, avagy hamis konkoly, &c.

Vel frigida, ut atriplex, acetosa seu oxalis, acetosella, blitum cicutarium, chondrilla, intybus, endivia, hyosciamus, mandragora, oxylapathum, parietaria, portulaca, scariola & spinacia.

Avagy hidegek, mint a laboda, sóska öreg ló sóska, apro sóska, nagy erdei salyáta (rapontz) apro katang, nap után járó fű, diszno kék, belénd fű, natragulya (nagydragulya) begyes lapu, perje fű, kővér portsin, vad salyáta (keserű fodor salyáta) spinátz (barát paréj).

Vel

Vel humidæ, ut nymphaea & sagitta.

Avagy nedvessek, mint a vízi tók, tsók fű.

Vel sicca, ut clematis (vinca, vinca pervinca,) ebulus, filix, glastum seu isatis, lapathum, quinquefolium seu penthaphyllum, verbascum.

Vagy szárazoc, mint a folyó fű (lontz, magyar bórvei fű, perving) földi bodza, perje, mil avagy gyapju festő fű, hegyes lapu, öt levelű fű avagy szár fű, ökör fark.

Sequentes chirurgicae sunt: aristolochia, cynoglossum, eryngium, filipendula, genista, herniaria, hypericum, pannes, tanacerum, veronica, vincetoxicum, &c.

A következendők Borbély szerzőkhöz való: Farkas hézag gyökér (farkas alma) ebnyeiv, matska tövis, Szent János kenyere, iglice, szamár tövis, tsöngő fű, minden gyógyító fű, varádits, betonia fű, (erdei sálya, ditsóséges fű) méreg ölö fű.

137. Aconitum, cicuta, napellus, venenatae sunt: sed papaveris capitulum vulneratum, destillat opium, quod vim soporandi & stupefaciendi habet; ideoque anodinum est.

137. Mérges fű, bóróc, turbulya sabásu fű, apro fekete bórók, mérgesek; de a máknak megfértet (sebhetet) fejetskéje, mák semeket hullat, mellynek álom hozó és meg-tompító ereje vagyon; s-ez okáért fájdalom enyhítő.

VIII. De Fruticibus.

XIII. A'Tsömötekről.

138. Sambucus, berberis, ribes, rubes, rubus, rubus idæus, hederá, ligustrum, glycyrrhiza, balsamum, sabina, sola-

138. A' bodza fa, hegyes tövis, Szent János fája, galagonya fa, tsipke bokor, szederjin bokor, folyó borostyán, fagyalfa, édes gyökér, balsamum fa, boldog num,

num, spinosusque paliurus, rolanum, ruscus seu brusculus, tamarix, lentiscus, agrifolium, spina, sentis. Item vepres & dumus, frutices ac virgulta cluent.

139. Cannæ, arundines, internodia habentes, & junci palustria amant.

140. Ex scirpo, cui typhæ innascuntur, enodi, tegetes conficiunt.

141. Boleti, tubera, capreolini & ruffuli, inter fungos præstantissimi sunt; & quorundam lauticiæ.

XIV. De Animalibus, & primò de avibus.

142. Quicquid vitæ, sensu & motu præditum est, animal est.

143. Alites enim volant; aquatilia seu natatilia natant; illæ alis ac pennis, hæc pinnis: qua-

aszszyony ága, (eb szőlő papo-
nya) és a' tövisses medve talpu
fü, pallagirosa, Olasz pésmakó-
ro, tamaricfa, lentsefa, diszno
kómény, túske, tövis. Ismét a'
tövisses burjánoc és bokroc, tsó-
móték és veszszyós helyec nevé-
vel ditsekednek.

139. A' nádac, nád szálac,
közben közben tsomósok lévén,
és a' kákák motsárokat (vize-
nyös helyeket) szeretnek.

140. A' gyékén kákából, (sit-
tjoból) a' mellyben pálikák ne-
velkednec, butko (tsomo) nélkül
lévén, gyékényeket tsinalnak.

141. Az ur gombác, szómör-
tsóc, tseperke göbác, (gelyvác)
és a' vörös gombác, (kenyér gom-
bác) a' gombák között leg job-
bac; és némelyeknek tsomógei.

XIV. Az élő állatokról, és elsőben a' madarokról

142. Valami étellel, érzékeny-
séggel és mozgással fel ruház-
tatot, (ékesítettet) élő állat az.

143. Mert a' szárnyas állatok
röpülnek; a' vízben lakók úsna-
amazoc szárnyokkal és rollokkal,
ezek hal szárnyokkal: a' négy lá-
drupe-

drupedia currunt; reptilia repunt.

144. Volucres sunt bipedes (manucodiatam esse apodem falsò dicunt) plumatæ & rustratæ; excepto vespertilione, qui pilosus & dentatus est.

145. Rostro colligentes grana ingluviem referciunt; nulla mingit.

146. Procreationis causâ copulantur, nidificant seu nidos struunt: halcyon alcedo vel halcedo in ipso pelago nidulatur.

147. Tum pariunt ova, quæ sub testa albumen & vitellum luteum occultant, iisque donec animentur incubantes, (nisi urina aut irrita atque hypomenia sint) pullos, eosque interdum implumes excludunt; qui dum pipiunt atque involucres sunt, piones dicuntur.

bu állatoc futnac; a' tsusso (másso) állatoc tsusfnac (másfnac).

144. A' madarac két lábúak (a' paradits madarat lábatlannac hamissan mondgyác) pihefek (tollasac) és orrosok (hegyes orruac); a' szárnyas egéren kiüül, a' melly szórós és fogas.

145. Orrockal szedegervén magokat (szemeket) bogyóket meg-tóltic; edgy sem huddik (vizellik).

146.. Szaporodásnak okáért edgyesülne, fészkelődne avagy fészket raknac: az halcyon madár, alcedo avagy halcedo szintén a' tengerben rak fészket.

147. Ackor osztán monyákat tojnac, mellyek az ó hejok alatt a' tojományfejérét és széket el-rejtic avagy el-titkollyác, és azokon ülven a' mig meg elevenedne (hanemha zápor, huggyossak és hejában való) fiakat, f-azokat is penig néha tollatlanokat költenec; a' kik meddig még tsipegnec (sibognac, pipiegnec) és hejokban való, piféknec (madár fiaknac, toronkátzoknac) mondatnac.

148. Rapaces sunt: vultur, milvus, buteo, accipiter, falco, nisus, æfalo, quæ unguibus uncis turtures, aliasque innocuas dilaniant.

149. Noctua noctu non sublustri solùm, sed & illuni cernit ac tuetur, interdiu cæcutit: Ut & aliæ nocturnæ, bubo, asio, scops, aluco, ulula, nycticorax, strix, caprimulgus.

150. Phasian, otides (tardæ) tetraones, urogalli seu tetraces, maleagrides vel gallopavones, capones, attagenes, perdices, turdi, & coturnices curta cum cauda in deliciis habentur; & in ornithotrophiis seu ornithobasciis inclusæ pasci opimarique solent.

151. Olor seu cygnus, fulica, mergus, querquedula, onocrotalus seu

148. Ragadozók: a' saskeselyű, héja (kánya) vértse, ölyű, sólyom, karoly, sebes szárnyu ölyű, kik horgas kőrmöckel a' gerlitzéket és egyéb ártatlan madarkákat el-tépnek (el-szaggatnac).

149. Az éjél járó madar nem tsak a' valamenyire világoskodo, hanem az hold nélkül való sötét éjjel is lát és néz, nappal vakoskodik: mint az egyéb éjjeli madarak is, bagoly, füles bagoly, nagy szemű bagoly, huhogo bagoly, éjjeli puppenevér (haris) északi tsikergo madár (sejes bagoly) ketskefejű madár

150. A' Fátzánoc, tuzokoc, (későn röpülő madarac) fuyac, fajloc, avagy vad ludac, tengeri tyukok avagy erdei kokasoc, kappanok, tsászár madarai, fogoly madarac, huos madarac és sürjek az ő kurta farkokkal, gyönyörűség bétartatnac; (kedvessec) és a' madár tarto helyekben rekesztetvén tápláltatni és hizlaltatni szoktanak.

151. A' cygnus avagy hattyu, sártsa, bujár, vad rétze, ökör bika avagy bölön bika, pellicán,

taurus,

taurus, pelecanus, gavia, gödény, és egyéb vízi madarak
& aliæ aquaticæ palmipedes sunt, nulla pennipes. széles lábu tenyeres talpuac, ed-
gyik sem tollas lábu.

152. Sturni gregatim, 152. A seregelyec seregen-
fed absque ordine, grues ként, de rend nélkül, a darvak
valdè congruè, ardeæ ad szép illendő rendel, a gének i-
modum excelsè volitant. gen magassan (fönnyen) röp-
döfnek.

153. Canoræ sunt, acan- 153. Hangos szavuc, a ten-
this, alauda, acredula seu gelitz, patsirta, fülemüle,
lusciniæ (philomela), car- tzinege, pintókye, (pinty)
duelis, fringilla, galgulyel gabor avagy gaborka, rigo,
galbula, merula, linaria. kenderike.

154. Palumbus seu palum- 154. Az ófzi galamb avagy
bes & livia sunt columbæ vad galamb és kék galamb vad
feræ: Locus autem, in quo galamboc: az hely penig, az hol
columbæ educantur, co- a galambok neveltetnek, ga-
lumbariû, peristereon & lamb háznac, galambosnac, és
peristerotrophium vocit- galambbugnak hivattatik.

155. Merops, upupa, 155. A küllő, babuta (sarba-
picus, ficedula, rubeta- buk búdos babuc) harkály, nyári
(rubecula erithacus) cur tsoka, tsipke madár, (vörös ma-
ruca, rubecilla seu phœ- dár, sarmalyu) füstös farku ma-
nicurus, vermibus ve- dár, poszáta (nyomoréc) vörös
scuntur; ut & pyrrhulus, torku madár, fergeckel élnek;
atque vanellus fortasse. mint a vörös harkály, és libotz-
is (bibitzis) talám.

156. Trochilus seu regulus 156. Az ökör szem és a kis
& parvus parus, ridiculè se párix madár (tzinege) nevet-
struthioni seu struthioca- ségeffen (tsufossá) hasonlítanak
melo compararent. magokat a Strutz madárhoz.

157. Turdus sibi ipsi exitium cacare dicitur; quia ex eo quod conspurcat viscum pullulat: unde viscum seu viscus aviarium gluten.

158. Motacilla continuè & indefessè caudam motat & quatit: pavo suam versicolorem ocellatamq; seu variè pictam dispan-dens, superbit.

159. Cassita vel galerita cirrum, gallus cristam (cum in suo sterquilinio est vel cucurit) erigit: pardalus rostro nucleos frangit.

160. Anser, ganfa & anserculus, quem turundis faginant atque opimant, gingrit; anas tetrinnit; gallina gracillat & gloucit; corvus gloucitque; crocit; aquila clangit; ciconia crepitat, glottoratque; cuculus cuculat; noctua cucubat; pica garrit; monedula seu graculus fringulat; cornix cornica-

157. Az buros madár önnön magának veszedelmet szarni mondatic; mert abból a mit meg-rutét, lép (ragadovány) tsirázic: Az honnan leszen a lép avagy ragadovány madár fogo enyv.

158. A barázda billegető süntelen és fíráthatatlanul a farkát mozgattya és billegeti: a páva az ő tarkabarka és szemes avagy socképpen festet farkát el-terjesztvén, kevelykedik.

159. A Süsetec avagy püseték bobitáját, a kakas (milon) az ő szemetén (az ülön) vagy on avagy kukurikol) farkát fölborzasztja: a fakúsz az orrával a dio hejét meg-töri.

160. A lud, gátsa, és liba, melyet mótelt apoléckal (mor-saléckal) hizlalnac és kővéritenek meg, gágog (sibog); a rétze zatyag (retzeg); a tyuk karitsál, kodátsol és kőtyog; az hollo korrog; a sas süvölt; a golya (esstrag) kelepel és kattag; a kakuk kackukol; az éjjeli bagoly buhol; a farka tsörög; a tsoka avagy zajko tsatsog; a varju kákog;

tur;

rabidus, rabiosus, discurret passim; & in quod irruit, laniat, aut mordet, morsuque hydrophobum reddit.

*hós, duhós kódo eb, idest orva fél-
lél futkos; és a' mire rohan, meg-
sággattya, avagy marja, és
marásával viztúl félő beteggő
tészi.*

XVII. De Feris.

XVII. A' Vadakról.

189. In amœnis nemoribus, aut secus sylvarum saltus pastæ feræ, ad sua lustra, spelæa, & latebras se recipiunt, & referunt, ea repetunt.

*189. A' kies berkekben, avagy
az erdei ligetec mellett táplál-
tatot vadac, az ő barlangiokbā,
lyukokban, és rejtőc helyekben
fogiák magokat, oda mennec, és
azokra vissza térnec.*

190. Elephas elephantus seu barrus, belluarum maxima, qui crura non flectere à multis falsò & putatur & dicitur, barrit, ac proboscide seu promuscide pabulum attrahit, arripitque.

*190. Az elephánt, a' fene vad-
dak közt leg nagyobb, a' ki hogy
sárait [térdeit] meg nem haj-
hattya sokan hamissan vélic és
mondgyác, bartzag, [korrogat]
és a' vápos orrával [mint edgy
kézzel] az abrakot el-vészi, és
el-fogja.*

191. Monoceros vel unicornu, unicornis, abditissima deserta, inhospitaque tesqua incolit.

*191. Az edgy szarvu, unicor-
nüs, a' félen való helyeken el-rej-
tet pusztákat és az iszonyu lakó-
nélkül való kietleneket lakia.*

192. Rhinoceros osseis squamis indutus est.

*192. A' Rhinoceros [kinec orrán
sokot nőni sarva] tsont tetém-
mel [béjakkal] öltőztetet-fől.*

193. Alcis tergus ictu gladii non secatur, estque impenetrabile.

*193. Az ágasboz as sarvu Al-
cénac háta az éles fegyver tsá-
pással meg nem vágattathatic,
és nem-is áli alhatato.*

194. Villosus urfus
murmurat & uncat:
quodque progenit, cir-
cum lambendo, si credi-
mus, effingit.

195. Pardus seu pan-
ther quod terno saltu
nonprehendit, mittit.

196. Tigris ferocitate
omnes superat.

197. Lynx maculosa vi-
su pollet: Inde, lynceis
oculis videre.

198. Cervum cornua
non gravant, quamvis
grandia: agilis est, & lon-
gissimi ævi: rancet inter-
dum, & inprimis in autu-
mno, cum amore ardens,
cervam avidè cupit & in-
sequitur.

199. Non ab similibus huic
dama, sed minor: item ca-
prea seu dorcas, cujus ma-
sculus hinnulus est.

200. Capricornus, ibex,
& rupicapra, præruptas
inaccessasque rupes scan-
dunt.

194. A' sörös (borzas) med-
ve morog (dörömböl) és kőrmé-
vel kapál: és a' mit sült, környül
nyalogatván, ha kell hinnunc,
ki-formállya.

195. A' párdutz avagy Hircá-
niában termő nőstény párdutz
a' mit harmadic ugrásával meg
nem fog, el-botsáttya.

196. A' Tigris feneséggel min-
deneket fölyül-mul (halad).

197. A' tarkás (pöttögétet)
hiuz láttással bir (bővölködik):
Innét mondatic, hiuzi szemmel
látni.

198. A' sárvaft az ő sárvai né
terhelic, [nehezéic] noha na-
gyoc [ámbar nagyok is]: gyors,
[serény] és fölöttébb hoßsu éle-
tű: meg-senyved néha. és minde-
nec előt öfssel, midőn serelem-
mel égvén, a' nőstén sárvaft mo-
hő [igē] kíványa és űzi kergeti.

199. Ettől nem különbözö
az óz, (zerna) de kissébb: ismét
a' vad ketske, kinéc az himje
vad kőlyöc.

200. Az erdei bac, vad-kos,
és kőszáli ketske, a' meredec és
hozzája járulhatatlan kő szik-
lákat hágjác.

201. Bubalus seu bison, & urus, sylvestres & feri boves sunt.

202. Leo armis hirtis, & leæna formidolosè rugiunt.

203. Vulpes ganniens verno tempore seu in-eunte vere, glabrescens fit depilis, vel alopeciam patitur: nunquam cicuratur.

204. Lepore nihil timidius, vel meticulosius; quicquid strepit, aures arrigit, aut se proripit, & ad dumeta vepreta ac fenticeta confugit: dum capitur, vagit.

205. Fodicando cuniculus cuniculos, talpa grumos facit.

206. Erinaceus seu echinus, & hispida hystrix, aculeos pro pilis habet.

207. Simia humanorum operum imitatrix, ut & cercopithecus.

208. Glire & mele

201. A' bialavagy vad ökör, és erdei bika, erdei és fene ökrök.

202. Az him oroszlán az ó borzas (torzas) sügyeivel, és a nősten oroszlán rettenetesen ordéncac.

203. A' nyikorgo (kattago) roka a' tavaszi időn avagy kikeletkor, el-hányván szórét szóretlenlén, avagy kopaszágot (szórel-hányást) szenved: soha meg nem szelédül.

204. A' nyulnál semminintsen félenkieb, és félelmessé; valami zörög, füleit ráfuggeszti, (mereszti) avagy el-fút, (magát illára vésszi) és a' bokrosra, tóvisses tsádéra és tserére salátl: midőn meg-fogatic, nyikoc (mokoc).

205. Az ürge (tengeri nyul) vajkálva álllyukakat, a' vakondac túráfokat) tsinal.

206. A' sül disznonac avagy tóvisses borznac, és a' sül diszno sabasú tengeri kánac, az ó hegyes (tóvisses) sertéi szór gyanánt vannac.

207. A' majom az emberi műkákncac (tselekedetekncac) követője, mint a' farkas majom-ú.

208. A' gőzünél (pölyünél) és nihil

nihil somnolentius.

hórtsóknél sēminints álmossab.

209. Viverra, mustela, martes, martes scythica, mustela alpina, mus alpinus, mus ponticus & mus noric⁹ pelliciis cōveniunt.

209. A' pegymet, (penyvet) menyét, nest, nusz, gerezna, hegyi egér, fejer egér és az hólgy bélléseknec illenec.

210. Sciurus, forex, ericetus, &c. foramina sibi cavant, in quib⁹ hybernant.

210. Az evét, pátkány, górény, &c. magoknac lyukakat vájnat, a' mellyekben telelnec.

211. Sed mus major & araneus, quadrupedum minimus, penuaria perreptans, & muscerdis se, prodens, cati seu felibus & muscipulis subinde præda fit.

211. De a' nagy fekete egér és apro egér, a' négy lábú állatoc közt leg kisseb, az élés házakat el-futkosván, és az egér sárral magát el-árulván, a' tztizék-nec avagy matiskáknac és egér fogóknac ottan ottan ragado-mánya (prædája) lészzen.

XVIII.

De amphibis & reptilibus.

XVIII.

A' vizben és szárazon edgyaránt élő és tsuszomárho állatokról.

212. Amphibia sunt: castor seu fiber, lutra, rana coaxans, testudo, bufo, rubeta, & crocodilus, qui inter manducadum maxillam sive mandibulam superiorem mover.

212. A' vizben és szárazon élő állatoc ezec: vidra, hód, varttyogó (rekegő) béka, tekenős béka, varas béka, tsipke (vörös) béka, és crocodil, ki az étel közben a' felső állat avagy áll-kaptzáját mozgattya.

213. Reptilia sunt quæ serpunt, exuviasq; depo-

213. A' tsússomárho állatoc azoc a' kik tsússnat másfnac, és az ó nunt.

nunt, ut anguis sibilans, *bőróket (hártájokat) el-vetic,*
 coluber, hydra seu natrix, *(le-vetközic) mint a' süvöltő*
 cæcilia, boa, aspis, dipfas *vizi kígyó, zomoc kígyó, usó vizi*
 seu præster, ptyas, vipera, *kígyó, kurtavak kígyó, tehé so-*
 amphibæna, seps, &c. *po kígyó, aspis kígyó, marásával*
szomjuság hozó tűzes kígyó, méreg pókó kígyó, vipera, két fejű
kígyó, tekergéssel ugro marásával testet rothasztó kurtakígyó.

214. Draco ipso hali-
 tu, basiliscus obtutu ne-
 cat.

214. A' sárkánytsak lehelletí-
 vel, a' basiliscus látásával (te-
 kéntettel) meg-ól.

215. Lacerta, stellio, fa-
 lamandra, scorpio vel
 scorpius, pedibus ambu-
 lant.

215. A' gyéc, tsillagos hátú ál-
 noc gyéc, lángban élő tűzes gyéc,
 scorpio avagy scarapna mérges
 féreg, lábokon járnac.

216. Limaces sunt co-
 chleæ sine testa.

216. A' sárban telelő tsigác
 héj (hártya) nélkül valóc.

XIX. De Insectis.

XIX. A' Bogarokról.

217. Insecta sunt primò
 varii vermes, è quib9 lum-
 brici fimeta, erucæ plan-
 tas, teredines vel colli li-
 gna, tineæ vestes, etiam
 bombycinas & holoseri-
 cas, blattæ libros, convol-
 vuli vel volvores vites,
 curculiones seu gurgulio-
 nes frumenta corrodunt:
 termites carni innasun-
 tur.

217. A' bogarac közt vannac
 először külömb külömb féle fér-
 gec, kik közzül a' geléstác a' ga-
 néstatoikat, az hernyóc az ólto-
 ványokat, a' suac avagy su fér-
 gec a' fákat, a' molyoc a' ruhá-
 kat, még a' selyem és bársony ru-
 hákat-is, a' papyros molyoc a'
 könyveket, a' szőlőrágo hernyóc
 a' szőlő töveket, a' gőzúc avagy
 sisékec a' gabonákat meg-rág-
 jác: a' nyűvec az husban sár-
 maznac (nevelkednec).

218. Secundò pessima quædam animalcula, nimirum lendes, pediculi, pulices, culices, cimices, & acari, quæ nos ipsos infestant: quin & pediculi inguinales, ricini etiam, & hirudines seu sanguisugæ.

218. Másodszor (vannac) né-melly felettebb artalmas állat-székac ugymint serkéc tetvec, balhác, szunyogoc, budós ferkec, (palatzkác) és a bőr alatt víz-ketteto serkec, (vizes tetóc vak tetóc) mellyec minnen magunkat haborgatnac: sőt még az ágyékban termô tetvek is, eb sü-lében ragado legyec, (eb legyek is) és nádályac avagy vér szopókac.

219. Tertiò muscæ, inter quas bombyces sericum, apes bombylantes favos mellis (quod fuci depascunt) conficiunt, & quotannis examen ut novam coloniam emittunt.

219. Harmadszor (vannac) le-gyec, kic kôzzul a selyem erefstô (saro) bogarac selymet, a bon-go méhec lépes mézet (mellyet az heréc meg emébstnec) tsinálnac, és minden esztendőnként rajt mint egy földet munkálodo új népet erefstnec bortsátnac ki.

220. Crabrones & vespræacuto, imò præacuto sunt aculeo.

220. A ló darásoc és légy darásoc hegyes, sőt fölöttéb-ü hegyes fulánkuac.

221. Oestro (tabano asilo) percitum pecus subfilit, & velut rabidum discursitat.

221. A bögöly (petsic barom kergető fene bogár) miat föl-indéttatort (föl rezzent) barom ugrál. [ugrándoz] és mint edgy meg-dühödöt futos széllel (futkároz bogaroz).

222. Scarabeorū & locustarū genera, complura sunt, & multa edulia,

222. A sárvas bogaracnac és sáskáknac nemei, igen sok féléc, és sokac eledelek is.

223. Bru-

223. Bruchi, canthari, cantarides, scarabei cornuti seu lucanici, papilionēs, cicindelæ vel nitedulæ, (lampyrides) hepioli, pyraustæ seu nicedulæ volatiles sunt: fullo, scolopendra, centipes vel multipeda, coniscus seu oniscus, porcellio, tipula, &c. reptant.

szamár színű szőrös pap matskaja avagy vörös tarka szőrös hernyo, sok lábu diszno féreg, vízi pók, &c. tsuszskálnac.

224. Cicada foris, gryllus domi cantillant.

224. Az őszi bogár otthon, az házi ptrútsóc itthon (háznál) énekeldeget.

225. Formica pusilla est, sed actiuosa, semper festucas & micas fert.

225. Az hangya kistsinke, de munkás, (dolgos) mindēkor sálkakat és morsalékokat viszzen.

226. Aranea araneum seu aranei telam, nexata cœtibus.

226. A' pók pók-házat avagy pók-halót, ereszt, fűzdögel és szűdögel.

XX. De homine.

XX. Az Emberről

227. Princeps animalium excellentissimus homo, mundi epitome, varius nascitur.

227. Az élő állatoknak legfőtelegessé (méltóságosab) fejedelme az ember, e világnak rövid summája, (remeke) nyivakolva születic.

228. Quem post partum genitrix aut obstetrix

228. Kit születése után a szülye avagy a baba polában befasciis

fasciis involutum, fasciatumq; in cunas reponit.

229. Nutrix verò alma amplectens & amplexans alumpum suum, uberibus lactat, pappis fatiat, & sordidatum abstergit: pusio ipse lactet.

meg-elégéti, és a magát megrutétottat (undokétottat) megtörli: a kitsinded (tsötsemő) pedig ő maga szopic.

230. A cunabulis vel ab incunabulis venit ad serperastra, ubi bimulus infans incessum sibi format, & fari ac balbutire incipit, (infat) crepitaculis, pupis & crepundis ludens.

231. Impuberes cum pubescunt, sonoram vocem alterant, hircuitalluntque. pubescentes autem puellæ singulis mensibus semel monstruo laborant, donec gravidæ fiant.

mednec, miglen terebben esnei (meg nehezkesednec).

232. Ephebi dicuntur adolescentes, & mox adulti, juvenes.

meg-öregbedvén, meg-állapodot (vástag) iffiaknac.

takarván, és bé-kötvéen a böltsőben helyhezttet.

229. A tápláló (sopato) szára az ajka pengéig, meg-ölelgetvén és apolgatvén (tsokolgatvén) az ő sopatósát, (táplaltatóját) emlőivel (tsötseivel) szopattya, rágottal (papával)

meg-elégéti, és a magát megrutétottat (undokétottat) megtörli: a kitsinded (tsötsemő) pedig ő maga szopic.

230. A böltsőkől avagy rengető teknőkből mennek járásra tanító karikán forgo taligátskákra, (sekeretskékre) az hol a két esztédős tsötsemő gyermek járni tanul, (el-jár) és szollani s-rebenni kezd, tsörgeőckel, bábockal és gyermeki játékokkal játszadozván.

231. A szörötlénec midőn szörösfődni kezdenec, vékonyótsengő hangos szavokat meg-változtattyá, és rikátsolnac (meg-tsattannac): a szörösfődni kezdő leányoc pengéig minden holnapokban aszsonyi havat (holnaponként járó vér folyást) szenvednec, miglen terebben esnei (meg nehezkesednec).

232. A fölsördült ec (gyermek-ségből ki-költ ec) nevéndékenny iffiatskáknc módattnac, és majd

pedis est, talos vel maleolos, calcem seu calca-neum, convexum plantæ, & solum, cumque digitis hallucem continens.

258. Tergum supernè habet scapulas; post lumbos, & subsequenter tandem culū seu podicem, fissionis gratiā clunibus (natió) circūvolutum.

259. Spina dorsi totius structuræ fultura est, ut erecti stare possimus; & ex triginta quatuor vertebriis contiguīs constituitur, ut incurvari queamus, quod non fieret, si os continuum esset.

260. Lacertosum brachium infè continet manum, cubitum, volam; quæ diducta palma est, contracta pugnus.

261. Digiiti sunt 5, singuli articulos tres, & totidem artuum juncturas, condylosque habentes.

262. Pollice premimus, indice monstramus, ver-

pa vagon, melly a bokákat avagy bokatsontokat, sarkat avagy sarkalatot, a láb fejét, és talpnac alsó részét, s a láb újackal edgyüt a láb hivelyket (őreg újot) magában foglallya.

258. Az hátnac föllyül vall-lapotzkái vannac; utánna tompori, és rend szerént köverkezvén osztán az ülés kedvejért farral (segg poszával) meg környékeztet segg avagy alsfel.

259. Az hát gerintz az egész alkotmány nac támasza. (oszlopa) hogy egyenessen föl állhassunc, és harmintz négy edgymáshoz foglaltatot hát gerezdekből áll, hogy meg hajolhassunc, (horgadhas-sunc) a melly nem lenne, ha a tsont merő volna.

260. A vastag husos kar ó magában foglallya a kezét, könyököt, markot; melly ki terjesztetvén tenyér, bé-vonyataván (őszve szorittatván) ököl.

261. Az újac ötén vannac, kik közzül mindenik nec három izei, és ugyan annyi inaknac őszve foglallási, és bukói (tsomoi) vannac.

262. Az hivelykel nyomunc. (szorítunc) a mutató újal mutatunc,

pus sive medius digitus
prominet, inter quem &
minimum (digitellum,
auriculare, amato-
rem) annularis seu me-
dicus & studiosus est.

263. Unguibus scabi-
mus, scalpimus, lacera-
mus, lancinamus.

264. Sinistra seu laeva
tenet, dextra operatur,
omnia aptè, nisi quis ipse
ineptus aut iners sit.

265. Sed ambidexter
præ scævâ seu scevolâ
multum habet.

XXII.

De membris internis.

266. Eja, jam viscera
inspiciamus.

267. Alimentum den-
tibus primoribus (to-
micis gelatinis) inci-
sum, molaribus masti-
catur, (bucca enim mo-
lendinum est) man-
sumque per gulam seu
œsophagum deglutitur,
& ad stomachum demit-
titur, ubi fit concoctio

az öreg új avagy közép új ki-ál,
melly közöt és a legkiseb (újors-
ka, kis új, szerelmes új) közöt va-
gyon a gyűrös új avagy orvos új és
deác új (nevendékeny új).

263. A' kőrmünkkel vakarunc,
(rühelődunc) vajogatunc, szag-
gatunc, tépunc.

264. A' bal kéz tart, a' job kéz
munkálkodik, mindeneket helyef-
sen, hanemha ki maga illetlen
(alkalmatlan) tunya (róst).

265. De a' mind két kézre tudós-
nál (a' job és bal kézzel egyaránt
élőnél) a' balog avagy bal ember
fölot sok vagon.

XXII. A' belső tagokról.

266. Nosza, immár a' belső ré-
szeket nézzúc (tekéntsük meg).

267. Az eledel az első fogackal
(hegyes közép fogackal) meg me-
teltetvén, a' záp (örló) fogackal
meg-rágattatic, (mert a' posa sáí-
nac belső része malom ház) és meg
rágattatván (öröltetvén) a' tor-
kon avagy gégen alá nyeletic, és a'
gyomorban alá-botsattatic, az
holot leszen az első meg-főzés:
(emésztés) a' négy lábú oktalan
prima:

prima : quadrupedibus állatoknac (barmoknac) penig e-
verò primò ad rumen- lószór a kérós gyomorban, ofstán
tum, tum ad omasum, a nagy kóvér hurkába (temérdec
post ad pantes, de- bélben, patzalban) annac utánna
mumque ad ventricu- a kóvér hasban, (potrohában) és
lum verum, echinus di- végezetre az igaz gyomorbá, mel'
ctum, transit. gömbözt nec módatic által megye

268. Nam venæ mesai- 268. Mert a bél közöt lévő étel
raicæ chylum exsugunt: szopo erc a meg- emesztet étek-
eumque (excrementis nec leg jobb erejet ki- sítjac : és azt
crassioribus per intesti- (a temérdekebb (keménnyebb) só-
na & anum foras ege- prelékóc a bélén és alfelen (seg-
ftis, quæ stercora, mer- gen) ki- vettetvén, a' mellyec ga-
dæ & oleta sunt) defe- néjac, szaroc és búdos kakác) le-
runt ad jecur: ubi denuò vísic a' májra : (zuzra) az holot
fit separatio. újobban lépzen el- választás.

269. Serosum per u- 269. A' savós rész az hugy éren
reteres ad renes meat, a' vesekre megyen, (sívárkózic)
indeq; vesicæ instillatur, és onnét az hójagban tsópög , és
& fit urina (lotium) quæ hudyá (vizelletté) léssen, melly
mejendo emittitur. huddozva ki- botsáttatic.

270. Pinguior pars ab 270. A' kóvérebb rész a' májtu
hepate rubedinem acci- vöröfséget vészen, és lépzen vér-
pit, & fit sanguis: qui per ré : melly az erek által el- osztatic
venas distribuitur. széllyel.

271. Lien seu splen in- 271. A' lép azon közben hozzá
terim attrahit, & rursum vonsza, és ismét ki- veti a' komor
ejicit melancholiam; & kedvet szerző fekete sürü vért ;
vesicula fellis sive fel bi- és az epés hójagotska avagy epe a'
lem seu choleram. sárt avagy az ember testében va-
ló sárga vért.

272. Pituita seu phlegma per omnia diffluit.

273. Cor in pectore situm, primum est vivens & ultimum moriens.

274. Proinde caloris plenum & palpitans sine requie, vitalem spiritum generat, perque arterias quaquaversum seu quoquoversum & quoquoversus communicat: sed adjacens pulmo illud refrigerat, respirando per arteriam asperam.

275. Quâ larsâ raucedo seu ravis fit, & tussis, ut & à clamore immoderato.

276. Præcordia hæc (exta) ab inferiore ventre, septo transverso seu diaphragmate disjunguntur.

277. Omentum verò ilia, ut mesenterium lætes, obvolvit.

XXIII. De accidentibus corporis.

278. Juxta exteriorem

272. A'nyálas vér (takony) avagy torha minden tagokban el-foly.

273. A'melyben helyheztetet szíu, első élő és utolsó meghalo.

274. Továbbá melegséggel tel-lyes lévén és nyugovás nélkül res-keztvén, (döbögven, mozogván) elevenétő lököt nemz, és az é-let erein minden felé és minde-nűvé kőzli: (részelteti azt) de a'reá fekvő tudó azt meg-hívesett, lélekzetet vevén a' gége által.

275. A'melly meg-sértődven re-kekezés avagy bé rekedés, és hu-rut leszén, mint színtén a' mód nélkül való kiáltástól is.

276. Ezec a' szíu körül való bel-ső részec (szívnc háloi, hártyái) az also hasstul, (gyomortól, bélről) kőz sővénnel avagy kőzép ágyc hartyával választatnak meg.

277. A'kővér lantorna bélpenig az ágycokat, mint a' fodor háj-is a'kővér gyöngé béleket, betakarja.

XXIII. A' Testnek külső eferiről.

278. A' külső tekintet szerént né-aspe-

aspectum quidam sunt, *mellyec testesec, husofac és kővé-*
corpulenti, carnosi & *rec; (potrohosoc) egyebec véko-*
obesi; alii graciles, ma- *nyoc, kartsuac avagy ősztróvéc*
cilentia seu macri ut sce- *(fonnyattac) mint edgy vázac,*
ta, & strigosi; quidam *(őszve rakot száraz tetemec) és*
formosi; alii deformes *hivánkóztac; némellyec ékesséc;*
& turpes. *egyebec disztelenec és rutac (tsu-*
nyac, utálatossac).

279. Secundum habi- *279. Belső mi vóltokra nézve*
tudinem interiorem ve- *nyersec, (virgantzoc, egéséges-*
geti, aut morbosu; robu- *sec) avagy betegesec; vastagoc*
sti & firmi, aut infirmi *és erősséc, avagy erőtlenec és*
atque teneri. *gyöngéc.*

280. Crispi non facile *280. A' fodor hajua nem kőn-*
calvescunt; at rufi citò *nyen kopaszulnak meg; de a' vör-*
canescunt. *henyős hajua hamar őszülne.*

281. Cilones & fron- *281. Az hegyes (hosszszu) fejűec*
tones, in phrenesin pro- *és ki-döllyet nagy holokuac, a' bo-*
clives sunt; & phrene- *lond hagymázra hajlandóc; és az*
tici facti vacerræ inclu- *hagymáz betegségben esvén ka-*
duntur. *litkában (bolondoc házaban) re-*
kesztetnec.

282. Præstat vel satius *282. Sockal jobb és hasznosb san-*
est luscum & unoculum *dálnac és egy seműnec lenni, hogy*
esse, quàm cæcum; sur- *nem mint vaknac; süketesnec*
dastrum quàm surdum; *hogy nem mint szintén tellyeség-*
hæsitantem quàm bal- *gel süketnec; akadozónac hogy*
bum seu balbutientem; *sem rebegőnec nehezen szólló*
blæsum quàm mutum. *pelypnec; selypesnec hogy sem*
mint némánac.

283. Strabo distortè, *283. A' kantsal félre, (tekergős-*
D 3 *mypos*

myops & patus obliquè *sen*) *a vaklyos és kőrőszűl félre*
 contuetur: cocles mo- *néző (sodorra néző) horgassan*
 nocus est, lumine, *néz: a fél szemű kandits (kan-*
 altero orbus seu orba- *tsal) edgy szemű, edgyic szemé-*
 tus. *tűl meg-fosztatot vak.*

284. Nasuti acriter, 284. *A nagy orruac (orrosoc) erőf-*
 odorari, buccones in- *sen szaglóknac, a nagy ehetőc tor-*
 gluviosi, flacci & jugu- *kosoknac, a nagy fűlű tepsi fűle-*
 lis non cavis bardi atque *sec és vajko nélkül való torkuac*
 blitei esse putantur. *gorombáknac és ostobáknac itél-*
tetnec lenni.

285. Verruca, struma, 285. *A szőmőltű, golyva, dom-*
 gibbus, polyp⁹, & quod- *boshátu görbeség, bobortso, és a-*
 vis tuber deformant. *kar melly puffadéc (tsomo, bót-*
kő) meg-ruténac.

286. Similiter & næ- 286. *Hasonlóképpen a velunc*
 vi, lentigo seu vitili- *születet bélyegek-ű, seplő. fő kos-*
 go, porrigo, petigo seu *mo (kosszóság) viszketeges folyo*
 impetigo, (serpigo) *sömör, (sennyedéc) terjedő var,*
 mentagra vel mentigo, *fekete szeplő, apro korpás szeplő,*
 lichen, varix, lepra, & *(rüh) dagat ér, bél-pokol és min-*
 omnis macula. *den motsoc.*

287. Item si quis ob- 287. *Ismét ha ki nyac sugorétva*
 stipus incedat, aut cer- *(horgasztva) jár, az agy földre*
 nuus. *nézően (le-görbedve).*

288. Calvorum, cal- 288. *A kopászoc, fél kopaszoc, és*
 vastrorum, & recalvo- *viszsa kopaszulóc kőzzűl némel-*
 rum quidam calvitium *lyec a kopaszszágot magoknac bót-*
 sibi decori reputant, alii *tsületűl tartják, némellyec bót-*
 dedecori. *telenségűl (gyalázatul).*

289. Claudorum clau- 289. *A sántáknac sántétásoc a*
 dicatio

dicatio à luxatione est: alioqui nec loripedes, nec vari, nec valgi, nec varii, nec scauri, nec pansæ, neque compernes claudicant.

290. Intertrigo ab attritu ex equitatione est.

291. Spado est cui testiculi seu colei ablati sunt.

XXIV. De Morbis.

292. Ventricul⁹ (à quo ægritudinum origo) inan⁹ esurit & sitit; oppletus singultit & ructat; crudus escam fastidit.

293. Pallor & tremor cachexiam, hoc est, valetudinem debilem & languidam, torpor lethargus ac vetern⁹ enervatam arguunt.

294. Morborum alii rigorem, alii dolorem, alii stuporem, alii pruritum duntaxat, alii convulsionem inducunt:

ki menyúléstúl (fitzamlástul) vagy on : egyéb aránt sem a' horgas lábuac (tzibertesec) sem a' le-horgat száruac, sem a' görbe száruac, sem a' botkos lábuac, nagy bokájuaac, sem a' széles lábu (talpu) tari-topposoc, sem az hoszszu lábu hó-rihorgasoc nem sántálnac.

290. Az alfelnec föltörése a' nyargalásból való kopratástól vagy on.

291. Herélt az, a' kinec tőkei a' vagy monya székei ki-vétettenec.

XXIV. A' Betegségekről.

292. A' gyomor (melytől nagyon a' betegségeknek (nyavalyáknac) eredeti) ürés lévén éhezic és som-juhozic; meg-töltetvén tsuklic és bősög; (ükröndőzic) a' meg-hült nyers az ételt ut állja (megunnya).

293. A' fárgaság és reszketeges-ség veszettséget (roszszul lételt) az az, gyenge és bádgyat egéséget, a' lankáság mély álm és a' lunyhaság (aluszékony-ság) meg-erő-tenedettet jelent nec

294. A' nyavalyac közzül némel-lyec hideg miat való meg-keményedést, némel-lyec fájdalmat, (sér-relmet) némel-lyec érzékenységgel nél-kül való meg-sibbadást, némel-lyec

sed recidivi cum vehem-
mentia plerumque con-
ficiunt.

tulajdon tsakviszketegyet nemel-
lyec meg-sugorodást hoznac: de a
meg-térőc (viszontag le-
ejtőc fő-
löttéb való keménységgel gyakran el-
fogyatnac (meg-ölnec, emélt nec).

295. Decumbentes si
non brevi convalescunt,
fiunt valetudinarii, &
quod pejus clinici.

295. Az ágyban eset vesteg fek-
vők ha rövid nap meg nem kön-
nyebbednec. (fő nem gyógyulnac)
betegesek lésnec, és a mi roszabb,
ágyban ventergő lecticások.

296. Hoc solatio est,
cui multum doluit, de-
doluit.

296. Ez vigasztalásul vagyon,
a kiségek sínlódót. (vőlt a fáj-
dalóban) ha a bánattul meg sünt.

297. Cephalæa seu ce-
phalalgia inveterata
(potissimum si cranium
seu calvaria solidum os
sit) aut vertiginem, aut
delirium, aut furorem
& maniam causatur.

297. A főfájás avagy meg-rög-
zöt (örökódót) főnec fájdalma (ki-
vált képpen ha a kapotnyac avagy
fő kaponya merőtsont leßen) vag'
szédelgést. vagy főnec higulasat,
(esteleniséget) vagy dühöséget és
bolyokás eszelőseget szerez.

298. Odontalgia fit,
cum parvuli dentunt;
aut postea cum gingivæ
putrescunt.

298. A fogfájás léjzen, midőn
a kisdedeknec fogoc kél; vagy az
után mikor az inyec rothadnac.

299. Lippitudo est cæ-
citatis præparatio; nec
creber aurium tinnitus,
bonum portendit.

299. A szem tsepegő tsipásfág a
vakágnac elől járó késétése; sőt
még a süleknec gyakor tsöngése-
is, nem jót jelent (jóvendől).

300. Gravedo & rheu-
ma est catharri destilla-
tio; asthma & peripneu-

300. A főnec nehéz vőlt a és tor-
ha a náthánac le-tsöpögése; (fo-
lyása) a melly szorulás és szív fo-

monia,

monia, respirationis difficultas, a' lélekzetnec nehézsége.

301. Angina tonsillas angens, ac uvulam inflammans, ne fauces strangulet, guttur gargarya. 301. A' toroc gyéc a' nyelv tsapot szorongatván, és a' toroc mirigyét gyulasztván, hogy a' nyeldeklot meg ne fojtsa, a' torkodat vizzel meg rotyogtassad.

302. Languores & deliquia animi, aceto (quod in acetabulis, ut & acetaria, adfertur) reficiuntur. 302. A' bádgyadásoc és elménec ájulasi, etzettel (melly az etzet ágyakbā, s-mint az etzetes edényben is, hozatic elö) meg-enyhetetnec, (élesztetnec, újéttatnac).

303. Lienteria diarrhoea & dysenteria faciunt alvi profluvium; tenasmus evanidas inflationes complures. 303. Az has el tsapás has menés és vér has tészic az hasnac folyásat; az has menésre (szarásra) való erőltetés hejában való (elmulo) soc puffasztó szelleteket.

304. Stranguria est calculi primordium. 304. A' főnn akatt vizeletnec meg-szorulása a' kónec (fővény-nec) elől járo kezdeti.

305. Tormina, lumbrices seu vermina, passioque iliaca ileum, & colica colum affligunt. 305. Az has tekerésoc, geliszta buddozásoc avagy has rágo fájdalomac, és a' ködöc tsömör szenvedése az ágyékot, (köldököt) és a' colica a' bélt szorongattyac.

306. Pleuritis, cardiacal algia, cardiognus, & ullumbago seu nephritis minüs cruciant: icterus seu morbus regius ferè nihil. 306. Az oldalfájás, (nyillalás) szív fájás, szegezés, és ágyéc fájás avagy vesic fájdalomac kevessebbé kénzanac: a' sárgaság avagy sár viz miat való haloványosság többire edgy tsóppnyére sem.

307. Tumor intumescit & desidit: non sic hernia & rames.

308. Toxicum qui asfumsit, turgescit; sed etheriaca resistit atque renititur.

309. Arthritis artuum juncturas, ex interfluxu humoris acris, divexat; quæ in manibus peculiariter chiragra, in pedibus (quos verruculae etiam & pernioles affligunt) podagra, in coxendicibus ischias dicitur.

310. Febris cum horrore querquera vocatur: quotidiana quotidie, tertiana alterno die repedit: ephamera sive diaria, quo coepit die, finitur. Omnis febris sive continua sive intermittens sit, exacerbationem sive paroxysmum & remissionem habet, continente exceptâ.

(könnyebbülése, enyhületi) vagyon, a szakadhatatlanon kívül.

307. A' daganat föl-dagad és leszál: nem úgy a' tökötség és bélnek le-szállása (meg szakadása).

308. Az éterő mérget ha ki bevőtte, föl possad; de annac a' tör-jéc ellene áll és ellene tusakodic.

309. A' járovány kősvény (ízekben állot betegség) az inac hajlásit, az erős nedvessegnec közben folyása miatt, győtri: melly a' kezekben tulajdonképpen kézi kősvénynek, a' lábokban (mellyet az apro szőmőltótsókék és hideg megvételtül való tsomoc nyavalygatnac) láb kősvénynek, a' forgo tsontokban (tsipőtsontokba) tsipő fájásnac mondatic.

310. A' reszketéssel való hideglelés reszketeges hidegnei hivattatic: a' mindennapi mindennap, az harmadnap i harmad nap térviszsa: az edgy napi avagy tsac edgy napig tarto, a' melly nap kezdetet, azon napon el végeztetic (vége szakad). Minden hideglelésnek akár szűnetlen való akár félben szakasztot legyen, megkeserítő nehéz fájdalma avag' ként élesető nevelkedése és apadása

311. Quartana, scorbutus, hydrops, phthisis, marasmus seu tabes (à qua tabidus) diurni, fontici, & lethales sunt: ille intercute aquà perimit, hæc lentâ tabe consumit & consummat.: paucissimi dantur universales.

312. Epilepsiâ & ecstasi laborantes, à morbo caduco seu comitali, (Herculeo, sacro,) parumper absunt.

313. Paralyseos & apoplexiæ præcursores perhibent esse spasmus.

314. Pestis contagiosa, bubones & carbunculos seu anthraces jaculans, repenti & subito inalefcit; contagioque seu contagione suâ ingentes populos ac nationes inficit & vastat.

XXV. De ulceribus & vulneribus.

315. Suppurans ulcus

311. A' negyed napi hideg lélés, az egész testnek rothat nedvessegtől való lankatsága, viz kország, száraz betegség, aszszu kország, (az honnan az aszszu rosszat ember) sok ideig tartó, nehezéto veszedelmessé és halál hozó: amaz a' bőr alatt való vízzel ol meg, ez lassu szárazsággal fograt és végez ki: kevéssen adatnac mindeneckel közönséges betegségek.

312. A' tébolyodással és esznek el-távozásával nyavalygóc, az nehezségtől avagy nehezség töréstől (nyavalya, kország töréstől,) nem igen megszűnek.

313. A' gutta utésnek és a' test le rogyásának elől járó követénec mondgyák a' görts vonást.

314. A' ragado dögös merigy, kelezényeket és pokol varokat avagy tüzes keleszt lövöldözvén, hirtelē és mindgyárt (hamarsággal) erőt vészen; és az ő dögösségével avagy dögletességgével nag' népeket és nemzetségeket el-motskol (meg részegét) és pusztér.

XXV. A' Fókelyekről és a' febekről.

315. Az alol meg-evesedet fő-
ubi

ubi abscellit, apostema *kély midőn folyni kezdet, kelés nec*
 seu abscessus dicitur; è *avagy túrnak mondatic; a' melly-*
 quo, dum rumpitur, *ból, midőn föl-szakasztatic, ev*
 pus, tabum & sanies *(rutság) töröt vér és genyetség*
 profluit: è pure autem, *foly ki: az hussal egyben tekeredet*
 cum carne convoluto & *(gyúlt) és őszve nőtt évből penig*
 concreto fit glandula. *apro merigy (vak tetém) leszén.*

316. Carcinoma seu *316. A' fene vagy farkas seb, ter-*
 cancer, herpes, stoma- *jedő kelés, (orbántz) bűdös sájnac*
 cace, gangræna, phage- *veszetsége, vad hus, sérges hus;*
 dena, venerea lues, ery- *frantzu, tsusz, (sz: antaltúze)*
 sipelas, lepra, papulæ seu *poklofság, bobortso avagy himlő,*
 varioli, morbilli, exan- *tsétsec, vörös kelések apro vöröf-*
 themata seu boæ, pustulæ, *sec, fakadékc, és minden fele*
 ut & omnis scabies *rüh sönnyedéc vízketeget in-*
 pruriginem proritant, *ditnac, és az illetéssel meg bánta-*
 & contactu inficiunt: *nac: [rutétnac] az okáért raga-*
 ideò contagiosi sunt. *dók.*

317. Vulnus (cui tu- *317. A' seb, [mellyben kérő té-*
 runda imponitur) cæ- *tetic] vágva [metzve] leszén a-*
 sim fit aut punctum; pla- *vagy szurással; ökleléssel [gyak-*
 ga percussione aut con- *va] a' tsapás útéssel avagy őszve*
 rusione, cujus signum *rontással, mellynec az jegyes he-*
 livor est. *lye kékség.*

318. Illud neglectum, *318. Amazel-muloképpen [gon-*
 habitum exulcerat, & *datlanul] tartatván ki-sebesül, és*
 recrudescit. *visontag meg-nyersülvén kiújul.*

319. Cum vomica *319. Midőn a' folyo dagadás [tál-*
 coit, crustâ obducitur, *gyu, fakadéc] őszve megyen, var-*
 crustam ducit: tandem *ral [kemény bőrrel] beburittatic,*
 tamen cicatrix superat. *megtseresedec; végezetre mind*
 azáltal a' seb hely [vac seb] meg-gyózi [föllýul mýllya]. 320.

320. Vibex à verberare, 320. A' kéc út és hely a' veréstől
est, pustula ab adustione, vagyon, a' tüzes puffadás [fől-ho-
callus ab induratione. jagzás] az égéstől, a' fől-törés
[meg-vaftagodot bőr] a' keményedéstől.

XXVI. De sensibus
externis.

XXVI. A' külső érzékeny-
ségekről.

321. Caleat an frigeat 321. Meleg legyené vagy hideg.
quid, tangendo; humi- valami, illetéssel; nedves-é vagy
dum an ficcum sit, pren- száraz, fogdosással; keményé vag
fando; durum an molle lágy meg-szorétással; sima-é vagy
comprimendo; laeve an darabos, tapasztással; nehezé vagy
asperum, attrectando; könnyű, fől-emeléssel, tudhatni-
grave an leve tollendo, meg: próbald meg, és eszedben
percipitur: periculum vészed.
fac, & comperies.

322. Palpando quæri- 322. Tapogatva kereszűc, a'
mus, quod non videm⁹, mit nem látunc, a' vagy szemlé-
aut conspicamur. lunc.

323. Atque iste est pri- 323. Esez az első érzékenység,
mus sensus, tactus. az illetés.

324. Gustus dignoscit 324. Az izelésés (kóstolás) meg-
sapores. isméri az izeket.

325. Quomodo quid 325. Minec minémű izi legyen,
sapiat scire vis? gusta, de- tudni akarodé? kóstold, izelés,
gusta, deliba. szoponts-meg.

326. Nam saccharum 326. Mert a' nád méz édes, az ú-
dulce est, absinthium, róm keserű, a' lo soska és hegyes
amarum, acetosa oxalif- soska az apro sokkával edgyút sa-
ve cum acetosella acida, vanyo, a' bors erős, a' vad szőlő
piper acre, labruscæ fru- (egres) keserű (fojtás) gyúmolts,
tus

ctus acerbus, immatura
mala seu immitia poma
austera, quædam planè
insipida.

327. Olfactus seu odoratus
odores interno-
scit, & qualiter quid ole-
at olfacit.

328. Moschus enim,
qui cruor est circa umbi-
licum zibethi collectus,
& zibethum, fragrantia
exhalat; assa vel ad-
usta caro nidorem; mor-
ticina foetorem.

329. Mucida, putida,
putrida, rancida (cujus-
modi lardum foetidum,
esse solet & arvina) for-
dent foetentque.

330. Auditum sonos di-
scernimus.

331. Contrarii sunt risus
& fletus, cachinnus & eju-
latus, plausus & planctus,
jubilum & gemitus atque;
fuspiria, fuspurrus & vo-
ciferatio.

332. Tonus percussus
& resonans echo dicitur:
nullus silentium.

az éretlen almák avagy vad al-
mák keményec, (savanyóc fogat
váslalóc) némellyec teljességgel
szintén izetlenek.

327. A szaglász avagy bűzlés az
illatokat különbözteti meg, és
mitsoda miképpen legyen szagos,
meg-szagollya (bűzli).

328. Mert a pészma, a melly a
patkány szobász pészma matská-
nác köldökénél edgyben gyűlt alut
vér, és az a pészma matska, jó il-
latot botsát; a meg-sült avagy
égetet hus petsenye sagot; a dög-
gel meg-hólt, bűdösséget.

329. A penészesec, poshattac, (do-
hoffac) rothattac, senyvettec (a-
vassac) minémü sokot lenni a bű-
dös szalanna és háj) meg-undo-
kétnac és bűdössetnec.

330. Hallással a zengéseket (han-
gokat) választyuk meg.

331. Ellenkezőc edgymással a ne-
vetés és sírás, katzagás és jajga-
rás, tapsolás és zokogás, az öröm
söháskodás és gyakor söhajtás,
suttogás és kiáltozás.

332. A viszsza veretet és vissza
zengő hang, Echonac (viszsza
zengésnec) mondatic: a semmi-
némü tsengés halgatásnac.

333. Visu

333. Visu seu aspectu colores (quorum alb⁹ & niger extremi sunt, reliqui intermedij) discriminamus.

334. Niger habet sub se hos gradus; atrum, pullum, aquilum, fuscū, æthiopum more, badiū seu spadiceum, anthracinum.

335. Caruleus hyacinthinum, violaceum seu janthinū, lividum, cyaneum, & cesium sive glaucum.

336. Viridis venetum seu hyalum, prasinum, herbidum vel herbeum.

337. Ruber fulvum, rufum, puniceum, coccineum à cocco, purpureum, rutilum seu flammeum, rubicundum & roseum.

338. Luteus crocum, croceum, flavum, viridum, cereum, gilvum & helvum, ut later pimmicoctus.

333. Látással avagy nézéssel a főstékeket (kik között a fehér és fekete leg végsőbbek, a többi középedek) különböztettük meg.

334. A fekete (festéknek) ő alatt ezek a gráditsi vannak; sötét, föld, homályos, barna (szin) szetsen szabásu, a sűrke avagy gesztenye szin, holt szin szabásu.

335. A kék (festék) szederjes, viola avagy ivolya színű, sötét, kék, ég színű, és martska szemű kék avagy világos színű kék.

336. A zöld (festék) kékes zöld avagy úveg színű zöld. pár hagyomány színű zöld, világos avagy pársit színű zöld.

337. A vörös (festék) tündöklő sárga, verhenyő, hajnal szabásu ragyogó színű, bársony festőtsiga vér színű, vörös bársony színű, fénylő avagy láng színű, piros és rosa színű.

338. Az arany színű (verhenyő sárga festék) sáfrány színű, zöldellő sárga, kékellő sárga, viasz színű, pej és téglaszínű, mint a felére meg-égetet téglá.

339. Albus

Sum Johannis Baptista

339. Albus rufsum, cinereum, pallidum, lacteum, niveum seu glaucum, canum, candidum, aqueum & eburneum vulgò notos. Quædam sunt multicolora, quædam discolora, & quædam decolora.

339. A' fejeér (festéc) piros fejeér színü. (test színü) hamu színü, halovány sárga színü, tej színü, hó avagy savo színü, ősz haj színü, tiszta fejeér színü, viz és elefant tetém színü, mellyec kőzónségeffen isméretesséc Némellyec soc színüec, némellyek tarkác, és némellyec rút színüek (színetlenek).

XXVII. De sensibus internis.

XXVII. A' belső érzékenységekről.

340. Ut sentire te sentias, interni sensus dati sunt tres: qui in cerebro, quod sternutando, sternutatione purgatur, resident.

340. Hogy érzeni te magadat meg-értsed, három belső érzékenységek adattattanac: mellyek az azy velöben, melly ptrűszszógetve. ptrűszszentéssel tisztítottat, lakoznak.

341. Nimirum subincipite sensus communis; qui rei visæ, auditæ, gustatæ, tactæ & olfactæ simulachrum apprehendit.

341. Tudni illic a' főnec első része (homloka, vac szánya) alatt vagyon a közónségees értelē; melly a' látott, hallott, kóstolt, tapasztalt, és meg-szaglott dolognac ábrázattját meg fojja.

342. Hic in somno à vaporibus obstruitur: hinc insensibilitas.

342. Ez az álmóban a' gőzőktől bé-dugattat: innét van az érzékenetlenség.

343. Sub vertice habitat phantasia, quæ discrimina rerum dijudicat.

343. A' fő tető alatt lakic az ember elméjében forgo látás, (belső nézés) melly a' dolgoknac külömb-ségit meg-itéli.

344.

344. Hæc in perpetue agitatione: hinc cogitationes, somnia vel insomnia, & multifarie imaginationes.

345. Sub occipitio memoria est; quæ apprehensa & dijudicata in futurum usum recon-
dit.

346. Illas rerum icones, sive dudum, sive nuper impressas, ad revivendum resumere, reminisci est.

347. Eæ si oblitteratæ sunt, oblivionē vocam⁹.

348. Quamobrem quorum constanter meminisse volumus, eorum crebrò recordamur.

349. Quod oblit⁹ sum, qui memor est mihi memoret, commemoret.

350. Vigilia nimia fatigat, quia cerebrum exficcat: sopor autem recreat, quia irrigat.

351. Nec tam impen-
sè inedia debilitat, quam insomnia.

344. Ez szüntelen való mozgás-
ban vagyok: innét vannak a gon-
dolkodások, álmok avagy álmat-
lanságok, és gondolkodásból szár-
mazó sokféle ábrázolások.

345. A főnek hátulso része (nyac-
szürti) alatt az emlékező elme
vagyok; melly a bé-fogott és meg-
ítéltetett dolgokat jövődöbéli
hasznokra el-rejti.

346. Azokat a dolgoknak a-
kar régen akar csak minap az el-
mében bé-nyomattatott képeit,
újabb meg-látásra ismét elő ven-
ni, meg-emlekezés.

347. Azok ha ki-törölttettenec,
feledékenségnec hijuc.

348. Minek-okáért a mellyek-
ről álhatatossan meg-emlekezni
akarunk, azok gyakran jutnak e-
szünkben.

349. A mit el-felejtettem, ha ki-
reá emlékeztic az nekem juttassa
eszemben, emlétse-meg.

350. A fölöttéb való vigyázás
el-fáraszt, mert az agy-velőt ki-
szárasztja: a szunnyadás pedig
meg-újít, mert meg-öntözi.

351. Még az étlenség-is nem olly
igen fölöttéb erőtlencit meg, mint
az álmatlanság.

352. Dormituriens o-
scitat & pandiculatur ;
dormitans conquiniscit,
id est, capite nutat ; dor-
miens stertit & rōchiffat.

352. Az alhato (álmot kíváno)
áset és huzodozic ; az aluszékony
szunnyadoz, az az, fejével gyök-
kent ; az aluvo hortyog (zug) és
orrával szortyog.

XXVIII. De Mente.

353. Mens in rerum dis-
quisitione rationem cō-
sulit, quia intellectum
invenire animus ei est.

354. Cui egregium
est acumen, citò rem-
perspicit ; hebetes tardi-
vel tardiusculi sunt.

355. Qui multa inqui-
rit, est industrius ; qui
noscit gnarus ; qui exco-
gitat, solers ; qui notiti-
am & cognitionem usu
firmavit, expertus ; qui
uti novit, prudens ; qui
utitur sapiens ; qui abu-
titur, astutus & fraudu-
lentus.

356. Contra, qui nihil
curat, torpidus est ; qui
nihil percipit, stupidus.

357. Vera rei appre-
hensio, scientia est ; fal-
sa, error ; debilis, opinio ;

XXVIII. Az Elméről.

353. Az elme a dolgoknak föl-
keresésében (vizsgálásában) az o-
kosságról kér tanácsot mert értel-
met lölni kedve van önéki.

354. A kinek jeles és es elméje
van, a dolgot hamar által lát-
tya ; a tompác lassuac avagy ké-
sedelmesec.

355. A ki sokat föl keres, (tuda-
kozic) forény ; a ki tud (ismér) tu-
dós ; (értelmes) a ki valamit ki-
gondol, (talál) gyors elméjü ; a ki
a tudományt és dolognac ismére-
tit annac hasznával meg-erősí-
tette, látot hallot ; a ki azzal tud
élni, eszes ; a ki azzal él, bölts ;
a ki gonoszul vissza él, ravasz
(álnoc) és tsalárd.

356. Ellenben, a ki semmivel
nem gondol, túnya ; a ki semmit
esében nē véssē, goromba (ostoba).

357. A dolognac értelemmel va-
ló igaz meg-fogása, tudomány ;
annac hamis értelme, tévelygés ;

ex conjecturis veniens, suspicio; vacillans, dubitatio; impedita, halucinatio; nulla, ignorantio & incititia.

358. Cùm alterius relationi credimus, fides est; cùm verisimilibus rationibus cedimus, persuasio; cùm sufficienti demonstratione contenti sumus, assensus.

359. Quorum rationem ac causam non intelligimus, miramur; quæ pernoscere volupe est, rimamur.

XXIX. De voluntate & affectibus.

360. Voluntatis est bona amare & velle, mala odisse & nolle.

361. Ex accidenti est, si hæc placent & perplacent, illa verò displicent: tum enim apparentia eam decipit, ut eligat deteriora, aut spernat, quorum ignara est.

a' vékony értelem, vélekedés; a' valami sajdétásból jövő, gyanoság; az ingo bingó, kételkedés; a' meg bántatott, térovázás; a' semmi, nem tudás avag tudatlanság.

358. Midőn más élő beszédénec hiszűnc, hit (hitel) az; midőn igaznac tettző (hibető) okoknac engedűnc, el-hitetés; midőn elégendő meg-mutatással meg-elég-szűnc, edgyet értés, (helyadás, javallás).

359. A' mellyeknek módgyát és okát nem értyűc, tsudallyuc; a' mellyeket által-ismérni (tellyességgel meg-tudni) gyönyörűséges, vizsgállyuc (értekezzűc, tudakozzuc.)

XXIX. Az Akaratról és indulatokról.

360. Az akaraté a' jókat szeretni és akarni, a' gonoszokat gyűlölni és nem akarni.

361. Történetből vagy on, ha ezec tettzenec és kedvesec néki, amazoc penig nem tettzenec: mert akkor a' külső tettzés őtet megtsallya, hogy válassza az aláb valókat, (rosszabbakat) avag megvesse azokat, a' mellyeknek nem tudója.

362. Ecce autem, quàm subjecta est affectibus; quàm identidem iis perturbatur.

363. Absunt bona? desiderat ea, optat, benè ominatur, anhelat, conatur, & molitur, quicquid potest: frustrationem eorum, nihilominus (nihiloscìus) veretur, ut.

364. Antequam adipiscatur, cum tædio fert etiam paulæ moræ intercapedinem.

365. Hinc desideria, vota, spes, studia, molimina conatusve, sollicitudo.

366. Adsunt? gestit aviditate, lætatur, gaudet, jubilat, oblectat se fruendo iis, amittere metuit: inde hilaritas, lætitia, gaudium, voluptas, conjuncta tamen (attamen) cum metu.

367. Eripiuntur? tristatur, dolet, queritur; hinc tristitia, pœnitudo, querelæ.

362. Imé penig, melly igen alája vettetet az indulatoknac; melly igen ottan ottan azoktul meghaboréttatik.

363. Távol vannaké a' jóc? o-hajtya azokat, kévánnya, jól jö-vendöl (vélekedic) róloc, áhétoz-za, igyekezeic és szándékozeic (se-pelkedic) valamint lehet: azokban való meg-tsalattatásától mind-azonáltal (semmivel nem külömben) tart, ugy hágy.

364. Minekelötte azt megnyerné, nagy unalommal szenvedt tsac edgy kis mulatáságnak is közbenvetését.

365. Innét a' kívánságoc, fogadé-soc, reménség, igyekezetec, sándé-koc, vágyodásoc, és szorgalmatos-ság.

366. Jelen vannaké? vigad nagy moh kívánsággal, örül, örvend, örömmel kiáltoz, gyönyörkötteti magát azokkal élven, el ereszte-ni felti: innét van a' vigjág, ör-vendezés, öröm, gyönyörűség, ószve köttetet mindazáltal a' félelemmel.

367. Ki ragadtatnaké tőle? somorkodic, bánnya, panaszkodic; innét a' szomorúság, banat, panaszkodásoc.

368. Ma-

368. Magis verò mala eam inquietant & distrahunt.

369. Ventura enim abominatur & averfatur, ac declinat; formidat tamē tremēt & angitur: hinc averfatio, timor & formido, tremor & anxietas.

370. Advenientia horret, pavescit, trepidat ad ea, vel stupefcit (stupet:) inde horror, pavor, trepidatio vel stupor.

371. Quum obvenerūt, irafcitur, moeret, luget; hinc ira, moestitudo, sive moestitia, luctus.

372. Secus (aliter) fit in alienis bonis & malis.

373. Ibi gratulatur, aut invidet; hic commiserescit, aut (si perversa est) exultat.

374. Boni ignorantia neglectum & aspernationem; cognitio & violatio zelum; satietas fastidium adfert.

368. A gonofszerentsetlenség ecpenig azt sokkal inkább nyughataatlanná téfíc és soc felé vonfác.

369. Mert a következendőket utállja s gyűlöli, és elkerüli; fél mindazáltal resket és szorogattatic: Innét az elirtozás [megutálás] félelem és remülés, resketés és szorongatás.

370. A reá jövőktől iszonyodik, fél, retteg azoknac [hallására] avagy ájulni kezd [elbámul:] innét vagon az iszonyodás, ijetség, reszketés avagy elájulás, [álmélkodás, tompulás].

371. Midőn eljöttenec, haragszik, kesereg, siránkozik; innét az harag, keserűség, avagy szomorúság, siránkozás.

372. Külömben [másképpen] léfben a más [idegen] javain és gonofzin.

373. Amott örvendez, avagy irégykedic; itt szánakodic rajta, avagy [ha elfordult] örömeben tapsol [tombol].

374. A jónac nem tudása elmulatást és megverést; ismérői és megfzegése [törése] buzgóságot; megelégedése unalmat hoz.

375. Pudor, imò verecundia & modestia est, si quis ob turpia erubescit; mœroris levamen est, si cogites omnia omnibus acciderē.

376. Post lapsum nihil in nobis integrū: omnia mutila, manca, lacera.

XXX.

De Mechanicis in genere.

377. Hactenus (hucusque) naturalia & physica: artes mechanicæ sunt, quibus cum victum, tum amictum acquirimus.

378. Jam ergo artificum quoque officinæ visendæ nobis erunt.

XXXI. *De Horrorum culturâ.*

379. Hortus, vel pomarium est, vel viridarium, vel vivarium.

380. Sepitur vel agger, vel macerie, vel plan-

375. Szégyen, [pironság] sőt inkább semérmetesség és seléd edgyűség, [alázatosság] ha ki a rút dolgot miat el-pirul; a bánatnak könnyebbségére van, ha meg gondolod mindenekezt mindeneken meg-történni.

376. Az eset után semmi nints mi bennünce egész: mindenec bennác, tsonkác, szakadozottac.

XXX. A' Kézi munkás mesterflegekről közönségeslen.

377. Ekédiglen [eddig] a' természetben lévő és természet szerint való dolgot: a' kézi műves mestersegec azoc, a' mellyeckel mind ételt italt, [élemetet] s-mind ruházatot keresűnc.

378. Immár tehát (azért) a' külső mester embereknek is műhelyeket meg köll nékűnc látogatnunc.

XXXI. A' Kerteknek műveléséről.

379. A' kert, avagy gyümölsős kert, avagy virágos zöldellő kert, avagy vad kert.

380. Bé-keréttetic vagy töltéssel, vagy gyópúvel, vagy palánkockal,
cis,

cis, vel sepe, quæ è palis
fudibusve, longuriis, vi-
minibus aliisque flexili-
bus & vitilibus plecti-
tur; arque topiariis
ornatur.

381. Hortulanus, ut &
olitor, ligone & rutro,
bipalioque fodit, ac per
pulvinos prius marrâ
exherbatos, semina spar-
git; atq; plantariis plan-
taria infert.

382. Arborator semi-
nario vel taleis (claveo-
lis) vel viviradicibus con-
sisto (concinnitas & ele-
gantia est si per quincun-
cem digerantur) surcu-
los inspiciatos inserit &
rigat, scalproque germi-
na putat, stolones no-
cuos amputat, arboresq;
infœcundas eradicat.

segeti, az ártalmas fa tővéről nőt fattyu veszfűzőket le-vágia,
(mettzi) és a gyümölststelen élő fákat tővőstől ki-írtya.

383. Oleum olivum
ex olivis ab oleario ex-
primitur; dein sæpius
decapulatur, depletur-

vagy fűvénnnyel, a' melly karókból
éget hegyes dorongokból, hoszsu
karopóznákból, vitlákbold (sziro-
nyokból) és egyéb hajló f-kötő vess-
zőkből sonyatic; és kert béli árnyé-
kes sineckel (lugo sockal) ékesét-
tetic.

381. A' kertész, mint a' fű árof-
is, kapával és asoval, f-két águ ka-
pával ás, (kapál) és a' gyökér áso
fogas kapával (gereblyével) előbb
meg-írtot ágyakban, magokat
hint; és az óltoványos kertekben
óltoványokat viszen-bé.

382. Az erdőllő (fákkal báno) a'
veteményes palántáló vagy ólto-
ványockal (ólto ágat skáckal) vag'
eleven gyűkerű fiatalockal bé-ül-
tetet helyen (díszes illendőség és
ékeség az ha keresztül ötöt mu-
tato szézeletre rendeltet nec) ka-
lász módra meg hegyséttetet fia-
tal veszfűzőket (tsémótéket) ólt
(ültet) és öntöz, és a' mettző kés-
sel a' bimbókat (új nevéseket) nye-
segeti, az ártalmas fa tővéről nőt fattyu veszfűzőket le-vágia,
(mettzi) és a' gyümölststelen élő fákat tővőstől ki-írtya.

383. A' fa olaj az olaj fákbold az
olaj tsinálótúl sajtoltat; (nyo-
mattatic) az után sok izben (gya-
krán) ki-meréttetic és meg-úrét-

que; subitus amurca fi-
dit; fraces abjiciuntur;
depurgatumque lecy-
this inditur.

384. Apiarius seu mel-
liso alvearia curat, ce-
ramque liqueat.

XXXII.

De Agricultura.

385. Agricola est qui
agrum colit, proventu-
que annonæ se susten-
tat.

386. Cui fundi & præ-
dia locantur, manceps:
cui villa conceditur,
villicus & colonus est.

387. Arvum subactum
& à cæspitum radicibus
repurgatum, ut sit fera-
cius fecundiusque, an-
te sementem stercoreatur
fimo vel margâ.

388. Novale & verva-
ctum, id est, requietus
ager, feracior fertiliorq;
est restibili.

tetic; alatt a' sôpredékic le-ül, a'
fonkolyai (gazzai) el-vettetnet;
és meg tisztítottatván az olaj tarto-
szelentzékben tétetic.

384. A' méhes avagy méheckel
báno ember a' kaptárokra (méh-
kasokra) visel gondot, és viasz-
szat olvaszt.

XXXII. A' föld művelésről
(szántás vetésről, major-
kodásról).

385. Mezei rabotás (sánto vető
major gazda ember) az a' ki a' me-
zôt műveli, és az esztendőnként
termő gabona jóvedelemmel ő
magát táplállyá.

386. A' kinec ház helyec és ahoz
tartozo sánto földec frétet aren-
dáltatnac fukar [közös, árendás]
az: a' kire major bizattatic, major
gazda (udvar biro) és jobbágy az.

387. A' meg-kevert és a' pásitos
hantnac gyökereitül meg-tisztét-
tatot ugar, hogy termékenyebb és
sírossab legyen, a' vetés előtt meg-
ganéjoztatic ganéjval avagy kő-
vér földel (síros fejeér agyaggal).

388. Az új mező és a' pallag, az
az, nyugott szánto föld, termőbb
és tenyészőbb a' minden eszten-
dőben termőnél.

389. Arator araturus jungit aratro boves, non funibus aut restibus, sed jugo.

390. Tum illos agitant & stimulo incitans seu concitans, subarat, iterat, tertiat, seminat, & occat seu estriagit, per liras & versuras.

391. Inter arandum, vel lirandum potius, alterâ tenet stivam, ne deliret; alterâ rallam; & culter seu dentale, cum buri indito vomere profcindit sulcos, donec absolvatur jugerum.

392. Porca fit transversim, ad derivandum in collicias per elices uliginem.

393. Occam seu urpices in argilloso solo ferream esse oportet, in arenoso lignea satis est.

394. Ubi segetes fruticescunt seu fruticant, sarritione & runcatio

389. A' szántó szántani akarván az ekénec eleiben ökröket fog, nem köteleckel avagy ístrángokkal, hanem igában.

390. Ackor hajdogalván őket és az östönnel izgatván avagy surkálván, pallagából föl-szántya, másodsor keveri, harmadolya, bé-veti, és bé-baronállya, a' barázdákon és fordulásokon.

391. A' szántás közben, avagy barázdolás közben inkább, az edgyic kézzel az eke sarvát tartya, hog' ne tsavarogjon; a' (barázdából ki ne tántorodgyon) a' másikkal az ösztökét; és a' tsoroszllya avagy a' mettző vas, az eke talpban tétetet lapos szántó lemez vassal föl-metzi az barázdákat, miglen el-végeződic az föld föld.

392. Az által barázda kőröszkül léssen, a' vizes süppedékeknek tsatornákon által a' vizet el-botsáto árkokra való le-folytatására.

393. A' baronánac avagy fogas baronánac az agyagos földön vassal lenni; az homokoson tsac a' fa barona-is elég.

394. Midőn a' veteményec (vetésec) szárban indulnac avagy kőrözna, a' gyomlálás és irtoga-

ne, quæ sarculo manibusque fit, opusest; ne à zizaniis suffocentur fruges.

395. Cum messis adest, maturis his inmittuntur messores, seu falcatores, qui falce acutâ metunt (quò messis uberior, eò alacrius) manipulatimq; disponunt; spicilegio egentibus relicto.

396. Colligunt postea in mergetes, & colligant tomicibus, superante in campo stipulâ.

397. Tum vehibus in horrea convehunt; vel mergâ in acervos seu cumulos congerunt.

398. Tritores sive trituratores in area flagellis tritulant: olim tribulabant tribulâ; uti adhuc in ducatu Mediolanensi moris est: linquitur stramen & acer seu acus.

399. Subiactant exin-

tás, melly gyomláló késsel és kézzel léssen, kívántatic; hogy a kolyoktól el ne fojtassanak a gabonác.

395. Midőn az aratás jelen van, meg-érvén ezec belé bortsáttatnak az aratoc avagy kaszálóc, kik az éles kaszavál (sarlovál) aratnak (mennél bővebb az aratás, annál forénnyebben) és markonként le-rakiác; (helyheztetec) kalász (gabona fő) szedegetést a szegényeknek hagyván.

396. Az után öreg markokban szedegetec, és kévekben kötéc suppokal (kéve köteleckel) fönn maradván a mezőben a tarlo..

397. Ackor ofstán szekereckel a tsűrőkben (pajtákban) öszve hordjác; avagy villával (mereglyével) asztagokban avagy rakásokban öszve rakiác.

398. A nyomtatóc avagy tséplóc a szűrűn tséppel tséplene: régen nyomtatnac vala szűrűn tapodo három szegű taligával; a mint még most is a Mediolánomi hertzegségben szokás: meg-hyattatic a szalma és tőrec avagy polyva.

399. Föl-hánnyac ennec utánna

de ventilabro seu vanno,
ut separetur secernatur-
que palea.

400. Si quid adhuc
supereſt, cribro cernunt,
ſeu cribrant; ut fiat fru-
mentum purum, quod
cumeris atque granariis
infertur; uſtrinitq; etiam
interdum torretur.

XXXIII. De molitura.

401. Antiquitus tunde-
bant ſolúmodo piſtillis
in mortario: hinc piſa-
na triticea & hordeacea.

402. Poſtea pinſebant
pilo ruido in piſtrino, fi-
ebatque crimnum (ex
quo pulſes parantur) &
alica.

403. Tandem (noviſ-
ſimè) excogitata ſunt
molæ, truſatiles ſeu ver-
ſatiles primùm; poſt aſi-
nariæ, & jumentariæ;
tùm aquatiles ſeu aqua-
riæ; & denique ventofæ
ſive alatae; ubi metâ &
catilo molunt.

404. Atque per ſub-

ſzóro lapáttal, hogymeg-külöm-
bözteſſéc és el-válaſztáſſéc a
polyva.

400. Ha még valami fönn ma-
rad, roſtával válaſztýác, avagy
roſtállyác meg; hogy tiſzta gabo-
na légyen. mely a kamorákban és
gabonás (életes) házakban bé-
vitetic; ſőt még ſütő házak-
bann is aſzaltatik néha.

XXXIII. Az órléſről.

401. Régenten (hajdonában)
tsac moſár töröckel törnec vala a
moſárban: innét van a buza és
árpa káſa.

402. Azután törnec (órlenec,
darálnac) vala darabos káſa lü-
kóvel a ſzáraz malomban, és lé-
ſzen vala dara (mellyből a pépec
tſínáltatnac) és liſt káſa (boza).

403. El-végre (leg utolſzor) kí-
gondoltattac, a kézzel taſzigáló
avagy forgató malmóc edgy elő-
ſzó; azután a ſzamár, és barom
hajto malmoc; oſztán a víziec
avagy vizen forgóc; és végezet-
re a ſzél avagy ſzárnýas malmoc;
az holot liſt váluval és malom-
garattal órlőnec.

404. Es a ſzita avagy ſzór
cerni-

cerniculum seu faccum *sák által a liszt ki-szítáltatic,*
 cilicinum farina excer- *és ki-eresztetic, (ki-üttetic) a*
 nitur, excutiturque, fur- *korpác ki-hinteggettén.*
 furibus foras sparsis.

405. Sed molitor qui *405. De a molnár a ki óról*
 molit emolumentū que- *hasznot keres, és arra mindenkor*
 rit, eique semper inhiat. *igyekezc (áhétozic).*

XXXIV. De pani-
 fico.

XXXIV. A' kenyér tsinálá-
 ról (sütefről).

406. Pistor massam
 in macra vel subacte-
 rio, spathâ ligneâ depfit;
 dein hanc pastam in fur-
 no excoquit, & ita pa-
 nem efficit.

406. A' sütő a téstát a' dagas-
 to séken avagy sütőtekenőben fa
 lapotzkával dagasztja; azután
 azt meg-gyurván (ki-szakaszt-
 ván) a' kementzében meg-süti, és
 ugy tsinál (készét) kenyeret.

407. Fermento fermē-
 tat⁹ habet duas crustas, &
 medullam int⁹ porosam:
 azymus compactus est.

407. A' kovászszal sült kenyér-
 nec kettős hejja vagon, és belől
 likatsos béli: a' kovásztalan
 gyurt pogácsa tömött.

408. Cupediarius ex
 pollione è moletrina
 allato cupedias conficit,
 paratque.

408. A' tsömöge tsináló (pogá-
 tsa sütő) a' malomból hozot ros
 lisztből kívánatos édes tsömögé-
 ket tsinál, és készét.

409. Placentarum spe-
 cies sunt: similæ, spiræ,
 crustulæ, lagana, liba,
 scriblitæ seu striblitæ, te-
 ganitæ, globuli, boleti-
 ni, obeliæ, tortæ, arto-
 creata, &c.

409. Bélesek nec (kalátsok nac)
 nemei: a' sőmlyéc, peretzec, hej-
 jas kalátsorskác, (pánkoc) turós
 bélesec, tzipóc, rétes bélesec avagy
 fonyatos kalátsoc, hejackal bé-
 fedőt húsos bélesec, (pástétomoc)
 serpenyőbe rántot gömbölyű pán-

koc, tsikmákoc, mézes pogácsac, kalátsoc, húsos bélesec.

XXXV. De pecuaria.

XXXV. A' Barom pásztorfágról (tsordáságról).

410. Opilio fistulâ, perâ, & pedo, imò & flagro ac scuticâ instructus, ovium agmen sibi concreditum. (in quo interdum suum peculium, peculiari charactere insignitum habet) agit.

411. Lupus (voracissima bestia) famelicus ululat; non gregibus solùm, sed & armentis infidiatur, eaque impetit: à quo ea molossi custodiunt ac tuentur; hos autem ab illo millus.

412. Vagi pastores paſcuæ mutantés, mapalia sive magalia sua carris circumvehunt.

413. Mandræ sunt mobiles & tralatitæ caulæ.

414. Bubulci è bubilibus seu bovilibus; bubulci ex havis seu porcilibus, suilibusve,

410. A' sippal, táskával, és pásztori bottal, sőt még ostorral is és korbátsal föl-készült juhász, az ő reá bízott juhoknak seregét (nyájját) (a' mellybe néha az ő maga kiváltképpen való bélyeggel meg-jegyeztetet tulajdon nyájja is (öröksége is) vagyon) legelteti.

411. A' farkas (leg torkosabb fereg, bestye, fene vad) midőn éhezic ordét; nem tsac az apro nyájac után, hanem még az öreg tsordác után is olálkodic, és azokra rohan: a' kitől őket a' komondoroc őrzic és védelmezie; ezeket pedig amattól a' nyakon lévő segés őrv.

412. A' bujdosó (tsavargó) pásztoroc a' legelő mezőket meg-változtatván, az ő galibájokat avag' kunnyojokat taligán herdozzac ide ftova.

413. Az akloc előbb mozdétható és edgy helyből másban vitethető olac.

414. Az ökör pásztoroc az ökör istállóból avagy ökör állástól; a' diszno pásztoroc a' diszno olból a' vagy diszno alomból, és diszno al-buc-

buccinâ pastoritiâ evocant.

415. Illi in præsepibus & cratibus, hi in aquiliculis pastum præbentes, stabula palâ expurgant: & feretro fimum atque immūditiam exportant.

416. Lac ex ubere vitulus quidem, & agnus subrumus fugit; ancilla vero mulget, mulctrâ seu mulctrali excipiens.

417. Lactaria in lactaria cella è cremore seu flore lactis butyrum conficit, in clava butyrraria condensans; & è lacte coagulo coagulato caseum, vaccinum, ovillum, & caprinum: oxygala est acris, colastranon, serum super est.

418. Vacca prægnans, forda seu horda dicitur; nondum foeta, bucula & juvenca; effoeta maturationi est.

419. Fœnum è pratis, quæ vel siccanea, vel ri-

lásból, pasztori kürtel híják ké (az ó tsordájokat).

415. Amazoc a jászólban és bé na tarto saráglyákban, ezec a diszno valukban eledelt adván, az istállókat lapáttal ki-tisztétyác: és taráglyán (saráglyán) a ganéjt és rutságot ké hordgyác.

416. A tejet a tölgyből a bor-nyu, és a szopo bárány szopja; a szolgáló leány penig feji, a rotskában (fél-fülűben) avagy fejő sajtarban vevén.

417. A téjel báno szolgáló leány a tejes pintzében a téjsőlből a- vagy téj szinből vaját tsinál, a vajás kópűben meg surétvén; és a meg alutt avagy óltot téjből sajtot, tehen, juh, és ketske sajtot: a savanyu téjerős, nem az idétlen édes téj, a savo föllyül marad.

418. A meg futot (úzelkedet) tehen, hasas úszónec, avagy bor-nyas únónec mondati; a melly még nem fajzor, úszónec és únónec; a meddő (fajzástól megszünt) mészár székre való.

419. A széna a rétekről a melyec vagy száraz természetűec,

gua,

gua, vel irrigua sunt, seculâ defectum, & filicium, siccatur; rastris corraditur; furcisque in cumulos & foenilia comportatur.

ban, széna asztagokban) és a

420. E renascente, gramine, chordum est.

XXXVI. De lanionia.

421. Lanio vel lanius altitia (vescula enim non sunt vesca seu esculenta; & quis iis vescatur?) in laniena clunaclo maclat, id est, jugulat, excoriat seu deglubit, dissecat, in macello venum exponit.

422. Intestina sanguine & pulpâ effarciens, farcimina conficit, ut falfiscos, lucanicas, botulos, hillas, tomacula, apexabones, tuceta seu ificia: Item minutas, ofas penitas, pernas, petafones, & succidias.

serpenyőben rántot gömbölyű falatokat, (gombotákat) sódorokat, oldal petsenyéket, és salannákat.

vagy nedvesec, és vizeffec, a kazával le-vágattatván, és le-kasztatván, meg-sáraztatvic; gereblyéekkel össze gereblyéltetic; szedegettetic; és vellákkal a baglyákban (kalongyákban, kazalokban, széna tarto helyekben hordattatic.

420. Az újonnan ki nőt zöldfüből nagyon a sarju.

XXXVI.

A' Mészárosfágról.

421. A' mészáros avagy hentes az hizlalt marhákat (mert az hitván ösztövérec nem enni vagy ételre való; és ki éllyen azockal?) a barom verő mészárlo helyen a mészáros késsel meg-öli, az az, tor-kát meg-mettzi, bőrét le-vonsza avagy meg nyuzza, fől vagdallja, (rombollya, darabollya) a mészár székben el-adni ki-téfzi.

422. A' béleket vérrel és hus darab töltelékeekkel meg-töltvén, kolbászokat tsinál, ugymint gömböztöcket, májofokat, husos kolbászokat, apro hurkákat, kövér kásás hurkákat, véreseket, világos hártyával borétot petsenyéket avagy hussal töltöt eledeleket: Ismét aprora vágott töltelékeket,

423. Adeps non con-
crescit æquè spissè, ut fe-
bum; quia opimior.

423. A' siros háj nem nõ szintén
ollyan sűrűn edgybe, mint a' sad-
gyu; mert kővérebb.

XXXVII. De venatura.

XXXVII. A' Vadászásról.

424. Venator feras in
scrobes, foveasque pelle-
ctas, capit; aut canum,
sagacium odoratu per-
vestigia vestigat & vena-
tur.

424. A' vadász a' vermekre, és
árkolásokra tsalogattatott vada-
kat, meg-fogja; avagy az éleffen
saglo kopo ebeknec búzólésc
által nyomokat nyomozza és va-
dászszá.

425. Odoratores enim
indagant, vertagi perfe-
quuntur & assequuntur.

425. Mert a' vislác föl-kerefic,
az önnön kényén vadászni járo
agarac kergetic és el-éric.

426. Cerva ut in cas-
ses & plagas varis tentas
incidit, implicatur, irre-
titur, interimitur. Si
evasit, celerat fugam.

426. A' nőstény szarvas hogy a'
vadász hálóban és a' kötelekből a-
vagy gúfokból tsinált meg-vetet
(ki-terjesztetet) törben esic, belé
keverődzie, hálóban keréttetic,
meg öletic. Ha ki szaladot, siet a'
futással.

427. Aper spumans
& frendens, venabulo
transadactus, interfici-
tur.

427. A' tajtékzo és agyarkodo
(fogát tsikorgato) vad kan, a' va-
dász dárdával (képpel) által ve-
rettetvén, meg-öletic.

XXXVIII. De pi-
scarione.

XXXVIII.
Az Halászfáról.

428. Piscator in lacu
& piscina, reti piscato-
rio sive piscario, & ver-

428. Az halász a' tóban és ha-
las tóban, az halászi avagy hal fo-
go hálóval, és gyalommal (szák
riculo

riculo, tragulâve; in-
amne fagenâ & nafsâ pi-
fcatur: hamo, cui efca-
inditur, ubivis.

hálóval, tapogatóval) és két kéz-
zel vonyo halóval; a folyó vízben
vésszel és vassával, halász: ho-
roggal, mellyre az étető maszlag
(tsalo eledel) tétetic, akár hol.

XXXIX. De au-
cupio.

429. Auceps aucu-
pio exstructo, per illi-
ces allectas inescataſve
aviculas & aves reticu-
lis adobruit; aut vifca-
tis calamis, quos amiti
feu perticâ exponit,
implicat; aut laqueis
& tendiculis illaqueat;
aut decipulâ impedit.

430. Oscines, quas vi-
tâ donat, caveæ incarce-
rat, ſive juncim, ſive ſe-
paratim.

431. Si qua pedicâ im-
pedita ſe expedit & ex-
tricat, avolat; niſi ſe ite-
rum tricis intricet.

XXXIX.

Az Madarászáról.

429. A madarász a madár fogo-
szerszámot meg készítvén, az é-
desgetéſec által magához hite-
gettet és ételre tsalogattat
madarkákat és madarakat há-
lôtskâkkal meg-lepi; (meg-burét-
tya) avagy lépes vésszôccel, mel-
lyeket a madarász rúdra avagy
póznâra ki-téſzen, belé keverôd-
tet; avagy törôccel és tzeſkléccel
tôrben ejti; avagy keleptzével
meg tartóztattya (meg-bántya).

430. A ſzâjockal éneklô mada-
rakat, melyeket élettel meg ajân-
dékoz, kalitkâban rekeſzti, (tôm-
lôtzózi) vagy többekkel edgyût,
vagy magán.

431. Ha melly a nyûgtól meg-
tartóztat magát ki ſzabadét-
tya és ki-fejti, el-rôpúl; hanem ha
magát iſmét láb tartóztatô ſzô-
rôkben akaſztja.

XL. De coquinaria.

XL. A' Szakátságról.

432. Promus condus obsonia ab obsonatore coempta, non tantum recentia, verum pridiana quoque, & semesa, ac reliqua seu reliquias, è promptuario seu penu, penariove profert; & coquus vel coqua in foco, lebetibus, cucumis, ahenis & cacabis elixat; cum vericulo carnes lardo transfigit, verubus à mediastinis circumactis affat, craticulâ torret, sartagine frigit.

lyotskán meg süti, (aszallya) a' serpenyőben meg-rántya.

433. Si quid fervet & bullit, ne ebulliat, trullâ confutat; si spumat, rudiculâ aut tudiculâ despumat.

avagy abárlo lapotzkával tajtéjét le-hánnya.

434. Fuscina extra hunt, fiscina & qualo seu colo colant.

434. A'vas villával avagy szigonnyal ki vonnyác, (huzzác) a' szűrő szitával és szűrő kosárral vagy szűrővel meg-szűríc.

435. Residua culinæ utensilia sunt: igniarum,

435. Egyéb több ezeközi a' konyhánac ezec: a' tűz éleştő tűzhely,

ruta-

rutabulum, batillum, ignitabulum, tripus, radula, crates, trua, alvei, urcei, paropsides, catini & patinæ, quæ cum eluuntur, fit colluvies.

szénvonyo, (aság pemet) vas lapát, kovártarto, három lábu avagy lábás, vakaro vagy örlő, rostely, rotska, tekenőc, (válúc) bögréc, burétó tálac, medentzéc és tálac, melyec midőn ki-mosattatnac, léssen mosléc.

436. Vas ansâ prenfabis; sed si anceps est, ambigas seu dubites, quâ arripias.

436. Az edényt fülénél fogva fogdossad; de ha két fülű, gyana-kodgyál avagy kételkedgyél, melyikénél fogva ragadgyad.

437. Aves deplumantur; pisces desquamatur, exenterantur, exduantur, & exossantur.

437. A madarac meg-mellvesztetnec; (kopasztatnac) az halac hójoktul meg vakartatnac, (hám-tattatnac) bélec ki-vettetic, fől-

hasfettatnac avagy derekon szegdeltetnec, és tsontyoc ki-hányatic.

438. Assati & frixi salubriores sunt quam elixi ac jurulenti, nisi probè & plusculum condiantur.

438. A sültec és rántottac egéssebbecc hogy nem mint a főzöttéc és levesec, hanemha jól és bővebbetkén meg-fűszer-sámoztatnac.

439. Salsamenta, & omnia infumata, quamvis macerata, ægrè concoquuntur.

439. A bé-főzattac, és minden fűstön asaltattac, noha meg-fonyasztattac, nehezen főzettetnec (emésztetnec) meg.

XLI. De potulentorum paratura.

XLI. Az italoknac tsinálásáról.

440. Vinitorvites novellas plantat, traduci-

440. A szőlőműves (vincelér) új szőlőtöveket ültet, (plántál) és

busque propagat: vine-
am bidente sive pastino
pastinat: palmites pam-
pinosos ridicis leu peda-
mentis statuminat, ac
palat: paulò post pam-
pinat: tum vindemiat.
racemos abscindendo;
racematione pauperi-
bus relictâ.

441. Uvor sive succus
suavis, ex acinosis uvis
orcâ pressis, torculari ex-
primitur exurgeturque:
qui è lacu in cadum vel
feriam translatus, mu-
stum; postquam fuerit
defæcatus atque elutria-
tus, vinum dicitur: po-
tus exhilarandis mœstis
accommodatus.

442. Annotinum est
optimum, hornum non-
nihil fœculentum.

443. Factitia sunt: ab-
sinthites, helenites, hyf-
sopites, abrotonites, &c.

444. Defrutum est sa-
pa, exoletum vappa.

homolyétot bojto vessőökel ter-
jeszti: a szőlőt két águ kapával
vagy széles kapával kapállyal: a
szőlő leveles szőlő vessőöket hasá-
bos karókkal vagy szőlő karókkal
támogatlyal, (gyámolittyal) és meg-
karózza: az után edgy kevés idő-
vel meg-levelezi: annak utánna
meg-ßedi a szőlő fejeket le-met-
vén, a mezzérleßt avagy tsikéßést
a segényeknek (hagyván) engedvè.

441. A szőlő szemes szőlő gerez-
dekből tsőbörben meg-nyomatta-
tot szőlő nedveség avagy édes
lév, sajtóval nyomattatic és sa-
tsartatik ki: melly a váluból a
kádban avagy hordoban által-
vitetvén, mustnac; minek után-
na meg-tisztult és meg-forrot,
bornac mondatic: a szomorua-
nac meg-vidámétására illendő
ital.

442. A tavalyi bor leg jobb,
az idejé még valamennyire zava-
ros (söprős).

443. Tsinált boroc: az úrmős
bor, örvény gyökerez bor, isópos
bor, Isten fájával főzöt bor, &c.

444. A felig meg-forrot must
forrot bor, a meg-avúlt nyállot
bor ki-ment szeszü meg-erőtlenedet bor.

445. Hoc ubi non abundat, mulsum seu hydromel coquitur; itemque à zythopeptâ zythum seu cerevisia, ex farre tosto vel polenta, & lupulo.

446. Abditur in cellas frigidiores; & obturatur seu operculatur: relita verò promitur siphone, tubulo, aut epistomio.

447. E dolio inclinato faeces unâ exeunt.

448. Capacioribus incupis sapidius est; quia non evaporat; præsertim cantheriis altioribus.

449. Ex vinaceis seu flocibus confit lora seu posca: infundibula ad lagenas pertinent.

XLII.

De aurigatione.

450. Stabularius (agaso) equile purgat, equum capistro alligatum, aut fiscellâ, si mor-

445. Az hol ez nem bővelkődik, méz-sör avagy mézes víz főzettetik; és ismét a sör főzötül duzma (szalad sör) avagy sör, a meg-aszalt lisztből avagy meg-tsirázot szaladból, és komloból.

446. El-rejtetik az hideg pinzékben; és bé-dugatic avagy bé-tapasztatic: föl-szakasztatván (nyittatván) pedig tsapoltatic tséven, szivárvánnyal, (bébérrel) avagy tsapon.

447. A meg-hajtot hordoból a sóprú-is edgyút ki-megyén.

448. Az öreg sörös hordokban jobb ízű; mert ki nem gőzölög vagy erejét ki nem botsáttya; kiváltképpen a nagyobb gantár (ászoc) fákön.

449. A főlö magokból avagtörkölyökből löre avagy tsiger (más-lás) léssen: a (kármentő) töltserrec a palatzkokhoz tartoznac.

XLII. A Kotsifságról avagy szekerefségről.

450. Az istállóval báno (lovász) a lo istállót meg-tisztérttya, a lán-tzos kötő féckel meg-köttetet, avagy hamaros orkötövel, (pány-

dax-sit, & firmus stare
nolit, constrictum, tra-
ctat & curat, id est, den-
tatâ strigili depectit,
gausape insternit, ave-
nam vanno ventilat, ci-
bat, ad aquarium aqua-
tum ducit.

451. Auriga frano in-
dito, habenâ pro lubitu
regit: parippum sella-
rio jugat; antecessorios-
que ante se agit.

452. Eques velequifo
ephippion insidens, stape-
dibus insistit; & equum
vel popismate demulcet,
vel calcaribus instigat,
frano & habenâ pro vo-
luntate flectit, ac pasto-
rime coercet.

453. Antilena, postil-
lena, dorfuale, & phale-
ræ aliæ (cateræ) orna-
tui sunt.

454. Succussator equi-
tem quassat: gradarius
molliter fertur: tollu-
tarius tollutum, nec cæ-
spitat.

vával) hogyha harapo léfzen, és
erőssen meg-állani nem akar, meg-
szoréttatott lovat, tapogattya és
bánc véle, az az, fogas vakaroval
meg-fésüli. (vakarja, simettya) a
pokrótzot rá teréti, a zabot só-
ro lapáttal vagy rostával meg
(pallya) sorja, éteti. (abrakollya)
az itato helyre itatni viszi.

451. A kotsis avagy szekeres a
zabolát szájában vetvén, a gyep-
lővel kedve szerént igazgattya: a
rudas lovat a nyerges lo mellé fog-
ja; és az elől járókat ő maga előtt
hajtya.

452. A katona vagy lovas a nye-
regbē ülven, a kengyelekben áll;
(nyomja) és a lovat avagy proso-
gatással szelédgeti, avagy sarkan-
tyuokkal izgattya, (erölteti) zabo-
lával és fékemplővel (féc szárral)
akarattya szerént hajtogattya, és
állazoval meg-tartóztatya (zabolázza).

453. A szűgy-elő, far-matring,
tzafrang (neméz) és egyéb (több)
ló öltözetec (nyereg buréto szer-
számoc) ékecségül vannak.

454. Az ügető ló a lovas meg-
rázza: a jó lépő (iramo) gyön-
gén avagy könnyen jár: a poros-
ka poroszkálva, nem-is botlic.

455. Ma-

455. Magnates sejugâ
vehuntur, pampillis, pi-
lensis & carpentis.

456. Plebei quadrigâ,
trigâ, bigâ, seu quadri-
jugâ, trijugâ, bijugâ, id-
que petoritis, rhedis &
essedis; alicubi etiam ci-
fius.

457. Onera plaustris
seu tarracis, carris & tra-
his; ægrotantes arcerâ;
delicati lecticâ transpor-
tantur.

458. Currus habet
rotas, ex modiolis, radi-
bus duodecim, apsidibus
sex, & rotidem canthis
compositas contextas-
que; & axes, qui ut
axungia ungantur, suc-
culâ sustolluntur.

459. Temonis extre-
mitati admoventur de-
helcio dependentia reti-
nacula; sive sint catenæ,
sive lora: ponè autem
sufflamen, ad sufflami-

455. A nagy uri rendec hat lova-
kon hordoztatnac, fél hintókon,
hintó szekereken, és borétot (fő-
deles) hintókon.

456. A köz népec (segény paraßt
rendec) négy lovon, három lovon,
két lovon, avagy négy lovu, har-
ő lovu, két lovu szekeren, -sugy is
kolyésákon, kotsikó és deszkás se-
kereken; néhol még talyigán is.

457. A terhec terh hordo vagy
oldalas szekereken, temerdec tal-
pu kútsin szekereken és sánakon;
a beteg esec borétot ernyős kotsi-
kon; a kényesec (negédesec) lek-

tikákon (szetzel székeken, két lovu hintó-
kon) hordoztatnac ide s-tova.

458. A szekérnec, keréc agyból,
tizenkét kúllókból, hat keréc tal-
pából, és ugyan annyi sín vasak-
ból edgyben foglaltatott és össze-
eresztetett kerekei vannak; és ten-
gelyei, mellyec hog' a szekér kényő-
vel vag' hájjal megkenetessenec,
tekerő hévérral emeltetnek föl.

459. A rúd orrában vettetnec
a sügy elő hámról alá süggő
nyaklóc; (tarto ístrángoc) akár
lántzoc legyenec, s-akár greplóc:
hátról penig a szekér kötő avagy
kerék-tarto, a szekérnec a lej-

nandum in præcipiti de-
scensu carrum.

460. Qui cum per or-
bitas leuius trahatur, ne
exorbites, respice.

461. Clitellæ mulo aut
caballo imponuntur, ut
per loca præcipitia & in-
via, transitum alium
non ferentia, onera
transferantur.

462. Bajuli vel hume-
ris, vel sarraco seu uni-
roto, vel feretris (ærum-
nâ à collo suspensâ) ba-
julant.

XLIII. De navicu- laria.

463. Ab oris transma-
rinis navarchi auspicio
apportaturi quædam
nautæ, pontum seu æ-
quor navigant.

464. Nautæ in
puppi ad clavum seu gu-
bernaculum sedens, gu-
bernat: alii per foros
curfantur, se invicem

tôn le-ereszkedésében való meg-
kötésére.

460. A'melly holot a'keréc vágá-
sokō könnyebben vonattasíéc, hog'
az útból ki ne járj, (térj) meg láj d.

461. A' terh hordozo (málhás)
nyergec ösüvérrre avagy kabolára
(katzola, kantza lora) tétetnek-
fól, hogy a' meredec és út nélkül
való, egyéb által menetelt nem
engedő helyeken, a' terhec által-
vitetteffenec.

462. A' terh hordo emberec a-
vagy vállokon, avagy edgy kere-
kű talitskán, avagy taraglyákon
(vonyo taligákon) a' nyakban ve-
tet vonyo kötelet nyakokban a-
kaszván (fűggesztvén) hordanac.

XLIII. Az hajós mester- segről.

463. A' tenger túlsó részeiről az
hajós gazdánac avagy hajóbéli
kapitánnac segedelmével valami-
ket akarván hozni az hajósoc, a'
tengeren hajókáznac (eveznec).

464. A' kormányos (hajós me-
ster) az hajo farában a' kormány
szeg mellett ülven, igazgattyá:
egyebec az hajo tattya in futos-
ván, edgymást meg-kiáltván és
inclá-

inclamantes & exhortantes, ad antennas vela, ceu sunt acatium sive artemon, dolon & epidromus, explicant vel contrahunt; jam in malo, jam in prora; appendentes & applustria, supra galeā seu corbem.

meg-biztatván, a vitorlyafákra a vitorlyákat, minéművec a kőzép avagy öreg vitorlya, felső vitorlya és az elől-járó vitorlya, kifejtic (sefétic, terétic) avagy öfve vonnyác; hol az árbotzfán, hol az bajo orrában; föl-függesztvén az hajói ékecségeket is, (jel zászlókat) az árbotzfánac kerec páis szabásu ór álló helyén avagy kosarán föllýul.

465. Tranquillo salo velificatio non procedit; nisi remiges transiris ad scalmos confidentes remigent: sed velocem seu lembum flabra velocius impellunt, quam remi triremem. Et ubi opus, contis trudendo, à brevibus & scopulis propellant.

465. Tsöndesf lévén a tenger a vitorlyázás elő nem mehet; hanemha az evező legényec az általdecskákön az evező gusnacragasztójához úlvén eveznec: de a sebesfen folyo hajót avagy sajkat a szél fuvallásoc gyorsabban úzic, (viszic) mint az evező lapitzkác az három rend evezős hajót. Es az hol szükség, tsáklýáckal tasztván, a tsekélyekről és tengeri kösikláktól el-úzic (távul kergetic).

466. Nam huc si incidunt, naufragio periclitantur; & nî rerum iacturam faciant, naufragantur seu naufragium faciunt: ideo profunditatem bolide explorare solent.

466. Mert ha ide találnc esni, (akadni, útközni) hajo törésbéli veszedelemben forognac; és hanemha marhájokban való kárvallást tselekesnec, (marhájokat ki-hánnýác) hajójoc el-romlic, avagy hajo-törést szenvednec: ez okáért a mélységet mérő sineggel

(ónas kötéllel, sinorral) szoktác meg-vísgálni.

467. Procellâ obortâ,
ne abripiantur à decu-
manis fluctibus, ancho-
ram rudenti annexam
jaciunt seu figunt; atque
ita fluctuant & jactan-
tur.

468. Primò & secundò
navigans aut velificans,
etiam si vento secundo,
nauseam vix effugit.

469. Navis vacua, præ-
fertim actuaria, vectoria
& oneraria seu corbita,
quò firmius innatet,
laburrâ oneratur, labur-
ratur; sed si nimio plus,
pessum ibit.

470. Fatiscit identi-
dem, imò multoties,
perque hiscentes rimas
nautea illabitur, ac in
carinam confluens, sen-
tinam constituit: unde
antliâ exantlatur.

471. Navigatione per-
actâ, actutum navigia in

467. Tengeri szélvész (háboru)
támadván, az igen fölötté nagy
haboktól hogy el ne ragattassa-
nac, a' temérdec hajó kötélhez
(alatságához) foglaltatott (kötte-
tet) vas matskát meg-vetie a-
vagy akasztýác; és úgy haboznac
f-habtól hányattatnac.

468. Az először és másodszor ha-
jókázó vag' vitorlyázkáló ha sin-
tén egyenes jó széllel-is, a' tsómórt
(gyomor háborgást) alig kerüli-el.

469. Az üres hajó, ki vált kép-
pen az el tolyható gyors hajó, vo-
nyatható és terhes avagy mar-
hával meg-rakott hajó, mentül
erősebben uszszon a' vízben, kő-
vetses fővennyel terheltetic, ho-
mokoztatik-meg; de ha fölöttéb
sockal (kölletinél többel) alá mé-
gyen, (meg-seneklic, el-süllyed).

470. Meg-hasad ottan ottan. (öt
sokszor, és a' meg-nyílt hasadéko-
kon az hajó gaz belé esic, és az há-
jó fenékben öszve folyván; hajó
fenékre gyúlt szemetet (rutsá-
got) tészén: az honnén fetsken-
dős merető szer számmal (víz vo-
nyo szivattyúval) ki-merettetic.

471. Az hajókázás végben vi-
tettetvén, menten az hajóknac

por-

portum appellāda ſunt: *a' partra érkeztetni (szálléttatni) kőll: avagy bizonyára alkalmas állásra kőll vitettetni.*

472. In navigabili flumine, naviculis, lintrib9, scaphis & cymbis utuntur: imò & ratibus, atq; hippaginibus. *472. Az hajóközható folyó vizben, hajótskákkal, ladikókkal, gyalog hajókkal és tsonakókkal élnek: sőt még szálackal-is, és rév hajókkal.*

473. Ubi vadum deest vel deficit, pontone trajiciunt, diciturque trajectus; sed portitor naulum poscit. *473. Az hol gázoltató hely (tsekély víz fenéc) nintsen avagy nélissen, hidassal (kompa) által vetnec, (kelnec, kőltőznec) és mondati rév helynec; de a' révész hajóbért kíván.*

474. Alibi fiunt pontes, lapidei in arcubus seu fornicibus, vel subli-
cii, & penfiles: itemque ponticuli. *474. Néhol hidac lésznec, kő hidac a' bólt hajtásokon avagy börtőzatokon, avagy lábakon álló fa hidac, és függő emeltsős hidac: és ismét hidatskác (padlóc, borúc, gyalog hidac.)*

475. Urinatores quævis profunda tranant. *475. A' buároc (vizben bukóc) akar melly mélységet is által úsna.*

XLIV.

De itineribus.

XLIV. Az útakról avagy úti járásokról.

476. Viator quò tendit, rectà sine ambagib9 proficiscatur, ad diverticula ne divertat. *476. Az úton járó az hová igyekszik, ilyenessen kerengő (teker-gő) útac nélkül mennyen. a' ki térsékre (kerületekre) ki ne térjen.*

477. Semitæ causâ viam ne deserat, nisi tritus *477. Az ósvény okaért (gyalog út kedvejért) az útat el ne hagyja,*
fit

fit callis, & itineris dux
comesve peritus.

hanem ha jól meg-tört járott út
léssen, és tudós út vezetője s-úti
társá.

478. Avia, devia, &
salebras salebrosave loca
qui metuit, nusquam
deviet.

478. Az út nélkül való járatlan
helyektől, tébolyodástól és a' dara-
bos tsoportos helyektől a' ki fél, so-
hová az útból ki ne térjen.

479. Bivium fallax
est: quapropter ne er-
res, obvios sciscitare,
quâ eundum? num hâc
an illâc? dextrorsum an
sinistrorsum flectendû
sit? tramites & compita
seu quadrvia non æquè
seducunt.

479. A' kettős út meg-tsalo:
(tsalékony, tsalárd) annak okáért
hogyné tévelyegj, az elődben jö-
vőktől (elől hátul elődbé akadók-
tul) tudakozzál, (értekezzél, kér-
dezkedgyél) merre kôll menni?
ha errejé vagy amarra? jobbraé
vagy balra kôllyön térni? a' kô-
rôst útac és ágas bogas ôsüenyec

avagy négy felé ágazo útac nem edgyaránt (azonkép-
pen, egyenlôképpen) visñec félre (tsalnakmeg).

480. Peregrinari ut
absque interprete possis,
idioma calle.

480. Hogy tolmács nélkül vâ-
dorolhass, (bujdoshassál, járhas
kelhess) a' nyelvéc tulajdonságát
tudgyad.

481. Peregrè ituro o-
creæ competunt, aut
perones ob cœnum, &
petasus ob solis radios;
ut & galerus ac penula
scorteæ, vel è lana coa-
cta; lacerna ob pluvias;
& baculus seu scipio,
quo nitatur: admini-

481. Az idegen meszse földre
menendô nec sarúc (szekernyéc)
illenec, avagy botskoroc a' sár mi-
att, és kalapos süveg a' napnac ve-
rôfénye ellen; mint a' gallér is (fej
buréto tsuklya süveg) és bőr kô-
penyeg, avagy gyapjuból szût (ôss-
vóvert) kôpönyeg; úyas kôntôs
(úti ôltó mente) az esô ellen; és

culo

culo enim est.

bot (páltza) avagy istáp, (manko)
mellyel támaszkodgyéc: (tartozzéc) mert segítségül
(támaszul) vagyön.

482. Opus & viatico
ad faciendas impensas:
aut certè literis cambii
seu collybi.

482. Az úti pénz- és szükséges a
költségnek tételére: avagy bizony
a pénz föl vételre vagy pénz vál-
tásra való levelek.

483. Sed & patientiâ:
sub dio enim pernoctare
obtingit.

483. De még a békeségestűrés-
is: (szenvedés-is) mert az ég sin
alatt hálai történic.

484. Ubi ubi es, quî
cum sis attende.

484 Valahol vagy, (akár holott
légy) ki vel légy re a vigyázz.

485. Latrones enim
fures, crumenifecæ &
prædones prædantur,
ac furantur; piratæ spo-
liant; imò in hospitio,
præsertim apud caupo-
nes, non hospes ab ho-
spite tutus.

485. Mert a lator lopóc, erszény
mettzőc és tolvajoc (koborlóc
nyuzo fosztóc) prædálnac (tolvaj-
lanac) és lopnac; a tengeri tüzés
tolvajoc fosztanac; sőt a szállá-
sonn is, ki vált képpen a vendég
fogado kortsomárosoknál, a ven-
dég a gazdátul nem bátorságos.

486. Sarcinæ quibus
sua convasata sibi por-
tant, sunt: vidulus, man-
tica sive facciperium, pe-
ra seu hippopera, bulga,
marsupium sive crume-
na, locus, denique si-
nus & funda.

486. A kötelék (butyoroc, zai-
dác, málhác, gunyhác, tizulác)
mellyekben az ő edgyben rakott
takarmányokat magockal hor-
dozzác, ezec: a turbatáska vagy
tarisznya, isác avagy által vető,
tűszű, tarsoly avagy erszény, seb,
és végezetre kebel és kötöt (há-
lo) erszény.

487. Ut expeditior sis,
impedimentis ne te ag-

487. Hogy készebb légy, akadá-
lyokkal magad meg ne terheld:

grava:

grava : remorantur (nehezétsed) mert a sietőket
enim festinos. meg-tartoztattyác.

488. Si celerare opus, 488. Ha sietni köll. és hamar-
& maturandum est, ce- kodni, száguldo háta lovackal a-
leribus seu sonipedibus vagy poroszkáló paripákkal hogy
uti quàm veredis præ- sem mint posta szeker-bélieckel
stat. jobb élni.

489. E longinquo do- 489. Messsünnen egétségben és
mum reducem salvum, ép állapotban hazadhoz hazajöt-
& hospitem, latabundi tet, a' tiéid örvendezve fogadnac
tui té excipient. téged.

XLV. De mercatura.

XLV. A' Kalmárfágról.

490. Mercatores mer- 490. A' kalmárocs kalmárkod-
caturam facientes bona ván (kereskedést inderván) a'
aliunde allata, non absq; máshunnan hozattatot jókat,
lucro (quis enim cum (marhákat) nem nyereség nélkül
damno quæstum faciat?) (mert kitsoda kereskednécs kará-
divendunt: sed potiùs in val) adgyák-el: hanem inkább sá-
taberna reservant. torban (boltban) meg-tarttyác.

491. In emporiis ce- 491. A' nagy kereskedő várasok-
lebria exercentur com- ban (országos vásárló helyekben)
mercia: oppidatim nun- nevezetes (hires neves) kereske-
dinæ & mercatus institui dedsbéli társasagoc gyakoroltat-
solent: monopolia in- nac: várasokként sokadalmoc és
colis conducibilia non. vásárocs rendeltetni szoktác: a'
sunt. tulajdon árunac magán való bolt-
tyai a' lakosoknac nem hasznosoc.

492. Et propolæ, & 492. Mind a' kufárocs, mind a'
institores, & tabernarii, faktoroc (áros bolgac, kalmár le-
& circumforanei seu gényec) mind a' kortsomárocsoc,
circuito-

circuitores, & scrutarii cum scrutis suis, & chirotecarii, negotiatores dici volunt.

(szatósoc, sátoros kalmároc) mind a piartzon tsélsapóc avagy környül-járo pénz tsalóc, mind a sib vásárosoc az ó ó sersámockal, s-mind a kesztyű tsinálóc, kereskedők nec mondatni akarnac.

493. Et quidni? Ubi que sanè merx seu mercimonium licet seu venit, venalis est: venditor indicat, emptor licetur vel licitatur, donec contrahant.

493. Es miért nem? mindenút ugyan-is az áru avag el-ado marha árron kérttetec avagy eladattatic, el adni való: az el-ado (áros) árrát mondja, a vévő (vásárló) árrát igéri vagy árrán kéri, miglen meg-árulnac (alkusznac.)

494. Sed qui mercatur, ne se defraudet, nummorum à monetariis cuforum, qui vel aurei vel argentei vel ærei (ænei) sunt, teneat valorem; mēsurā & pondus adhibenda quoque sunt curiosè, de quibus infrā.

494. De a ki vészen, (vásárol) hog' magát meg ne tsallja, a pénz verőktől verettetet pénzec nec, mellyec avagy arany avagy ezüst avagy réz pénzec, tartsa (tudja) árrokat: (érdemeket, keleteket) még a mértéket is avagy nehezéket hozzá köll adni forgalmatos-san, a mellyekről ide alább.

495. At monetæ variae species sunt: denari9, semobolus, obolus vel nummus, teruncius, solidus, grossus seu diobolus, triobolus, florenus, solidus Imperialis aut Joachimicus (vallensis)

495. De a folyó pénz nec külömb külömb nemei vannac: denár pénz (tiz pénz érő garas, dukka) fél füllér, füllér avagy pénz, botka, (katsinka) edgy egész pénz, (silling) garas avagy két fülléres, három fülléres, forént, egész tallér avagy edgy ezüst tallér, arany

scuta-

Czipot Janko

scutatus five coronatus, *forént avagy korona arany, Magyar arany.*

Talentum Atticum. *Az atticai (Athénásbéli) tal-
valuit sexaginta minas, lentom ért hatván minakat, a
mina centenos denarios mina száz denár pénzeket (tiz
vel drachmas, seu qua pénzes dutkákat) avagy garafo-
dringentos sestertios, se kat, avagy négy száz harmad-fél
stertius autem duos cru pénzeseeket, a harmadfél pénzes
cigeros monetæ nostras penig két krajtzárokat a mi folyo
tis. pénzünkön.*

496. Pretium rerum *496. A' marháknc arra néha
aliquando intenditur & meg-öregbétetic és meg-nehe-
ingravescit, aut remittit: zedic, avagy apad: (alább száll) de
sed nihil carius constare semmit nem drágábban állani
ajunt, quàm quod preci mondanac, mint a' mi kényörgé-
bus emitur. seckel vétetic.*

XLVI. De vestiariis
opificiis.

XLVI. A' ruházatokat tsi-
náló mivekről.

497. Linum & can- *497. A' len és kender meg-ásfz-
nabis macerantur in la tattatnac (lágýéttatnac, sonny. asf-
cunis, & exsiccata fran tatnac) a' motsolyákban, (vizállo
gibulo conteruntur seu tótsákban, motsárookban, potso-
tunduntur; tum carmi lyokban) és meg-száraztatván a'
nantur; remanente ibi len törövel (tiloval) meg-törét-
flocco, hic stupá. tetnec; (tiloltatnac) avagy ve-
rettetnec; az után meg. kerebeneltetnec; el-marad-
ván amott a' pozdorja, itt a' tsópú.*

498. Dehinc netrices *498. Az után a' sonyo asfsonyoc
penso ad colum applica a' rocka szószta a' gusalyra (rocká-
to, fila trahunt (nent) ra) kótvén, fonalat vonszanac
five*

sive girgillo, sive fuso cum verticulo aut verticillo.

(fonynac) akár újon forgo orsoval, akár a keréken forgo rockánac avagy pörgő rockánac tsévő-orsojával.

499. E fasciculo, orbe, vel spira filacea, alabro seu rhombo imposita, glomerantur glomi, & fit tela.

499. A kötőlékből, matringból, avagy fonal peretzből, matolára (áspárna) vagy gombolétora (vetelőfára) tétett tetvén, gombolétatnac gombolyagoc, és leszén vászon.

500. Textor in textrina stamini tramam seu subtegmen subtexens pectine radiove, lineum & carbasum conficit; quod ut candescat, insolat.

500. A takáts a szövő székben az álló mellécfonálnac bél fonalat avagy által fonalat szűvén alája a bordával és vetelővel, vasznat (lepedőt, gyóltst) és vékony vittorly a vásznat tsinál; melly hogy meg-sejéredjec, a napfényen öntőztetic és szárasztatic.

501. Bilix duplicatum, & trilix triplicatum licium requirit.

501. A két nüstű (kétser vászon) kettős, az három nüstű hármás nüstös fonalat kíván.

502. Idem propemodum in lanificio fit.

502. Ugyan azon leszén többire a gyapju készetésben.

503. Pectitur lana aut gossipium (bambacium) & carminatur à lanario, netur à lanifica: dein textitur, & panitranscunt in pannum: quem, si levidensis est, fullo constipat; tinctor seu infector in cortina

503. Meg-fésültetic (etseltetic) a gyapju avagy pamut (gyapott) és meg-gerebeneltetic a gyapjuval bánótul, (gyapju mivestől) meg-fonatic a gyapju fono aszszonytul: osztán meg-szővette-tic, és a tsövre tekert bél fonalac változnac posztová: mellyet, ha ritka, a tsapo (kallo) öszve vér;

tingit, inficit, coloratq;: a' főstő avagy főstékben márto a' pannarius divendit. főstető katlanban meg-mártya,

fősti, és meg-szineséti: (szint ad néki) a' poszto metü el adja.

504. Sartor forfice scindit, acu & digitali confuit; sed ne futuræ notabiles sint quandoque & diffuit, rursumque scissuras confuit, plicat & laciniat.

504. A' szabo ollóval mettzi, tűvel és gyűszűvel varja; de hogy a' varrásoc ne legyenec jegyezhetőc, (tettetesséc) néha ki is fejt, és vizontag a' mettzéseket edgybe varja, rántzollja és prémezi.

505. Qui vetera sarcit & refarcit, veteramentarius, qui interpolat, atque ablecta seu interpo-la venum exponit, mango interpolator & concinnator est.

505. A' ki az ó ruhákat varja és megfoldozza, ő szerzámos, (foldozo) a' ki meg-tisztéttya, (újétt-tya) és a' meg-újéttatot avagy tisztogattatot ruhákat el adni (árulni) ki-tészi, sibrásáros martalotz ruha tisztető és ékesgető az.

506. Coriarius seu coriorum concinnator, coria lixivio elaborat & concinnat: è quibus futor, calcearius vel calceolarius calceamenta ad modulum subulâ, fetâ, & filo picato in futrina conficit.

506. A' szíjártó avagy bőröket készető, a' bőröket hamvas luggal (tsárvában) késéti-el és tsinállymeg: mellyekből a' varga, tzipelős tsináló avagy sara mives tzipeléseket (láb-öltözöket) a' mértékhez (kaptához) árral, sörtével, és szurkos fonallal a' varga műhelyben tsinál.

507. Pellio è pellibus pellicea; sed pileo ex lana pileos construit.

507. A' szóts a' bőrökből kődme-neket; (bélleéseket) de a' söveg jártó a' gyapjuból sövegeket készét.

508. Alutarius alutas

508. Az írha tsináló (erszény prabet:

præber: sed omnes hi per *járto*) *irhakat* (*nyujt*) *ád elő: de*
contemptum cerdones *mindezet meg-utálásból* (*meg-*
audiunt. *vetésből*) *timár nevet hallanas.*

XLVII. De vestituum
generibus.

XLVII. A' ruházatoknac
nemeiről.

509. Indumentum seu
vestis ad obtegendam
nuditatem, è Paradiso e-
jectis data, stultè à phry-
gionibus acu pingitur,
& ad fastum adhibetur.

510. Moles nobis est
& remora, induendo to-
ties & exuendo.

511. Alii laxâ gaudent,
alii strictâ; habitu vario
& multiplici.

512. Vestitus virilis est:
thorax cum manicis,
braccæ seu caligæ, subli-
gaculum five femoralia,
toga talaris, lacerna, ab-
olla, sagum, læna, chla-
mys, paludamentum,
colobium, cucullus, cu-
jusmodi graduati multis
in locis utuntur.

509. A' paraditsomból ki-vettet-
tec mezételenfégénec bé-fődeze-
sére adattatot öltözet avagy ru-
ha, a' Phrygiai him-varróktól bo-
londul varratattic himmel, és a'
kevélységre fordéttatic.

510. Nehézség minékünc és mu-
latság, annyszor föl-öltözni és
le-vetkőzni.

511. Némellyec tágas, (bő) némel-
lyec sűc (soros ruhában) gyönyör-
kődnec; külömb külömb és soc fé-
le öltözeteckel.

512. Férfiai öltözet: a' deréc so-
réto kőntös (foszlán, zubbony, melly
vas) az ujjackal, bugyogo (pluder)
(lomp) avagy nagydrág, (sala-
várdi) gatyá avagy lábra való,
bokáig érő felső ruha, sip uju men-
te, udvari gombos ruha, hadi kur-
ta kőntös, suba (sűr guba) kurtá
mente, hadi tzi-fra öltözet, (tzi-
meres királyi fejedelmi ruha)

válba vágot mente, tsuklya (seges süveg) minémüvel a' do-
ctori méltósággal meg-ajándékoztattac sok helyeken élne.

513. Fœminineus: amiculum, stola, supparus, theristrum, calanthica (rica, pepla) præcinctorium seu ventrale, vitta sive reticulum, mitra, crinale.

vet) avagy Lengyel süveg, hajfono, (szekfia, fodorétot haj koronka).

514. Communis: indusum, interula seu subucula, capitium, pileus (cujus summitas apex est) tiara, tunica, stola, palla, chirotheca, tibialia, periscelides (fasciæ crurales, genualia) calcei soleas obstragulum & corrigias habentes, socci, crepidæ, calopodia, subere mollita sandalia, & utrivis pedi quadrantes congruentelque cothurni.

515. Omnia, ubi opus, spinulis seu aciculis, uncinulis & spinteribus, fibulis & nodulis seu globulis, connectuntur.

516. Cingulo nos cin-

513. Afßsonyi: kurta suba (nyakbaránto kis mente, subitza) soknya, kortzovád, nyári gyenge soknya, (rokolya) patyolat (fédélec, főre való, homloc elő) előkötő avagy elő ruha, (ketény) fátjol avagy retzés főkötő, pegymet (peny-

514. Közönséges: az úmög, belső ing avagy újos úmög, (pendely) háló süveg, bëllet süveg (mellynec az (hegyi) felső része tető) pupos bársony süveg, dolmányoc, hosszú köntőfőc, palástoc, keftúc, harisnyác, szár ékefető salavaric, (száron függő selyem rosác, térdkötőc) tzipelészec mellyeknec talpai két fülei és kötői (szorító szíjai) vannac, kaptzác, pantofelyec (tzafrangos tzipelészec) fatalpác, tölgy fával meglágyéttat patsmagoc, [paputsoc] és akár mellyic lábra illendő és alkalmatos tsizmác.

515. Mindenec, az hol szükség, hegyes kössentyűtskéckel avagy tűtskéckel, kaptsockal, horgatskával és gombotskával, foglaltatnac [fűzettenec] ósze.

516. Az övel magunkat övedgimus,

gimus, & discingimus; zúc, és le-öldjuc; a kötőckel [saligulis nodos adstringimus aut solvimus. lac szijackal] a gombokat hozzánc szorétyuc avagy meg-öldjuc.

517. Pallia amicimus. 517. A palástokat ránc takarétyuc [burétyuc, földjuc].

518. Ornamenta ad- 518. Az ékekségek (tzi-fraságoc) duntur: redimicula & hozzá-adattatnac: a fő ékekségek fasciæ, quibus cincinni és pántlikác, mellyekkel a bé-font & alia redimiuntur; tæ- (sodorétot) hajác és egyebec (tsi- nia, fimbriæ, limbi seu tsomáztatnac) tzi-fráztatnac; ka- institæ, lemnisci, laci- nafoc, prémecc, porfományoc avagy nia: nec non annuli, in selyem szélec, (sinoroc) korszorun quorum umbonibus seu tsüggőfürtöc (olass kötöc) és tzi- palis gemmæ nitent; tor- frás hasétékoc: Ismét a gyűrúc, ques, monilia, in aures, mellyek nec bogláriban avagy fe- stalagmia, armillæ seu jes butkoiban a drága kövec (tsil- brachialia, aurifabro- lámlanac) fénlenec; aranylân- rum & gemmariorum tzo, nyakba vető ékekségek, fû- opera. lôn függő násfác, mázzal festöt

apró koroskác, arany peretzec avagy karban öltöc, az órvó- söknec és gyöngy áros jubiléroknc (művei) munkái.

519. Item linteola, 519. Ismét keszkenőtskéc, melly strophia, sudaria, ferta, szoréto (tsöts bé-kötö) gyöltso, & corallia. verétéc törlo (kézben való) kesz- kenyöc, bokrétác és kalárisoc.

520. Bardocuculi re- 520. A kuismányoc (gobontzos migum, & centones pan- zegéc) az hajósoké, (evezőké) és nosi inopum sunt. a töldezot foldozot darótzoc a szűkölködő szegényeké.

521. Gynæceum suum 521. A frajtzimerec házánac sibi mundum habet; magán való asszonyi tiszta ékes-

matronæ pedissequas. *sege nagyon; a' tisztessuri aszszonyoknak leány aszszonyi (követő szolgáló leányi).*

XLVIII. De fabrilibus
artificiis.

XLVIII. Az Ats mester
segekről.

522. Primitus in specubus cryptis, cavernis, tabernis, frondeis tabernaculis, & caespitiis seu caespite tectis tuguriolis, gurgustiolisque habitabatur: nunc ædificiis omnia referta sunt.

522. Elein a' barlangokban, földalat való pintzékben, vermekben, (vájott üregekben) sátorokban, (deszkás kamorákban) ágas bogas hajlékokban (színekben) hantós avagy hant al földöt kunnyotokákban és galibátskákban laknac vala: most épületeckel mindenec (tellyesséc) rakva vannac.

523. Hæc alicubi excelsa, alibi humilia, digesta & trigesta sunt.

523. Ezec néhol magassac, egyébütt alacsonyoc, két rendel és három rendel rakottac.

524. In casa exili quis lubens degit?

524. Az alaton (küded alávaló) kunnyóban ki lakic örömeit?

525. Architectus ædificat, adjutantibus fabris, securi & marculo seu malleo operas suas peragentibus.

525. Az építő (fundáló) mester épét, segéddegelvén az átsoc, kik a' fejszével és tsákánnyal avagy kalapátsal az ő munkájokat végben viszic.

526. Faber murarius five coementarius contignationem scandens, è coemento à lapicida seu latomo parato, aut ex lateribus & calce, muros ad libellam seu amussim

526. A' kőmives (kőfalvako áts) avagy kő farago a' szaru fákhoz foglalt gerendákra tsinált állásokra (padlásokra) hágván, a' kővágótúl avagy kő faragótúl késztetet faragot kőből, avagy téglából és méstől, a' mérő mazzag-

& perpendiculum fabri-
catur, & trullâ cruſtat;
gypſator gypſo gypſat.

527. Faber lignarius
trabe ferreis anſis fir-
matâ, ad amuſſim aſciâ
aſciat, ſegmentis & aſſu-
lis avolantibus; terebrâ
terebrat ſeu forat; tro-
chleis elevat; parietes
coordinat; clavis impa-
ctis conſolidat.

528. Ligna ne cariem
ſentiant, carioſa fiant,
aut vermiculentur, poſt
plenilunium ſuccidan-
tur.

529. Materiarius, li-
gnator arbores in ter-
ram ſternit vel truncat:
ferrarius ferrâ ferrat,
(ſcobe vel ferragine de-
cidente) tuditeque cu-
neum adigit, & findit
fiſſile vel malè fiſſile &
clavoſum lignum; ſtru-
es componit, ut & ſar-
mentorum faſces.

madakat) rakóſze, a mint nyeſőléc nyalábokat-ú.

ra avagy mértéc ſinorra és egye-
neſſen alá függő ónas ſinegre kő-
falokat rac, és a vakolo kalánnal
vakollya; a mázolo mázzal mázol.

527. A ſa műves áts (bodnár)
a vas kapotsal (kötő vaſſal) meg-
erőſítvén a gerendát, a mérő ſi-
norra (tsapo mazzagra) ſzinlő
bárdal (gyaluval) gyalullya, a
vágot hulladékoc és forgátsoc
ſzéllel (rópóſvén) hulván; furo-
val fur; tſigákkal föl emeli; (te-
keri) a falokat edgyben rendeli;
(rakia) ſ-belé vert ſzegekel meg-erőſíti.

528. A fák hogy ſzuat ne érez-
zenec, ſzuafoc ne legyenec, avagy
meg ſzuafodgyanac, (férgesedgye-
nec) hólđ tóltó után vágattáſſa-
nak-le.

529. Az épület fát kereső (fajé-
ſő, erdőllő) az élő fákat a földre
le (teréti) ejti avagy le-vágja:
(nyeſi, tsonkéttya) a fűrészlő fű-
réſſel fűrésſli, (az eſőlékie avagy
fűrésſ hulladékia (fánac ondoja)
le-eſvén) és póróllyel (ſulyockal)
az éket erőlteti, (belé-veri) és
meg-haſéttya az haſado avagy
roſzſzul (nehezen) haſado és ſe-
ges (ágas) fát; farakáſokat (ga-
madakat) rakóſze, a mint nyeſőléc nyalábokat-ú.

530. Scriniarius seu ar-
cularius asseres & assa-
menta runcinâ & dola-
brâ edolat, planat, læ-
vigat, collâ sive glutine
ac subscudibus combi-
nat, coadunat, conglu-
tinat, verniceque illi-
nit.

531. Ferrarius in ustri-
na follibus insufflat, e-
mollitumque & forcipe
prehensum ferrum super
incude cudit; unde stri-
cturæ exiliunt: in lami-
nas & bracteas diducit,
& in ferrariam aquam
inijcit.

532. Huc pertinet ferra-
rius sive claustrarius, ar-
mamentarius, pyrobo-
larius, & pollio qui limâ
limat (reliquiæ sunt ra-
menta) planula verò læ-
vigat & polit, ut niteat.

533. Hujus tribus sunt
fabri ærarii, qui æs fun-
dunt; stannarii, auto-
matarii, carpentarii sive
plaustrarii, item scandu-

530. A' szókrény tsináló avagy
asztalos a' deszkákat és ház földni
való aszsu kergeket (sindeleket)
vonyo késsel és gyaluval ki-gya-
lallya, egyeneséti, siméttya, tsi-
rézzel avagy enyvelés hevederek-
kel edgyben ereszti, edgyben fog-
lallya, és ószve enyvezi, gyalog
fenő szurockal (gyantával) bé-
keni.

531. A' kovács a' vas hevétő (ége-
tő) tűzhelyen a' fujóval befujtat,
és a' meg-lágytattat f-fogóval
meg-fogattatot vasat az ülő va-
son veri; (úti) az honnan a' vas
szikrác ki-ßökellenec: pléh (ßál)
vasakra és egyéb islogokra ki-
széleséti, (ki-nyujtya) és a' vas ki-
vesétő vízben bé-veti.

532. Ide tartozic a' fűrészt siná-
lo avagy lakatos, fegyver tsináló,
tűzes labdaműves, és tsiszar a' ki-
reszelővel reszel (annac maradéki
hulladéc esölékéc) a' simétó resze-
lővel penig siméttya és tisztéttya,
hogy fényéc.

533. Ezen rēdből valóc a' réz mű-
ves kovácsoc, (harág álgyu öntőc)
kic a' rezet öntic; ön kanna jártóc;
óra (magátúl mozgo szekér) tsi-
nálóc, hinto (szekér) tsinálóc
larii,

larii, viatores, tornatores, vitrarii, & qui restes torquent, restiones.

avagy keréc jártóc, ismét a findel faragóc, pintérec, (kádároc) esztergárosóc, úveg jártóc, és a kic kötelek tekernec, kötél jártóc.

534. Operarii mercede conducuntur, ut subministrent, vectibus tollant, palangis volvant, &c.

534. A munkásóc (rabotásóc szakványosóc) bérben fogadtatnac, hogy edgyetmást oda szolgáltatassanac, rudakkal emeljenec, síompolyóckel forgassanac, &c.

535. Figulus ex argilla ollas, fidelias, opercula, cantharos, aliaque figlina seu fictilia fingit.

535. A fazékas (fazéc jártó, gerentsér) az agyagból (sikeres gyurott sárból) fazékokat, tsuprokat, fődöket, mázas kannákat, (korsokat) és egyéb fazékasi vagy tserép edényeket formál (kigondol).

536. Domus altè fundata, affabrè exstructa, angulis benè solidata, columnisque stabilita, perstat diutissimè incolumis.

536. A mélyen fundáltatott, mesterfégeesen építettet, szégeletekkel jól megvastagéttatott, és oszlopokkal meg-erőséttetett [állértatott ház] meg-áll igen sokáig éppen.

537. Aliàs ruit, & fiunt ruinæ ac rudera.

537. Egyéb aránt [külömben] le-omlic, [el-romol] és lész nec romlásóc [kőomlásóc] és fal romladékoc.

538. Vacillantem itaq; pilis & aliis fulcris fulciri, labentem refici, aut dirui, collapsam destruatimve instaurari, restaurari, reparari & renovari necesse est.

538. Az ingadozó (tántorgó, dúléste hajlando, meg hanyatlot házat) azért melléc oszlopokkal és egyéb támaszokkal gyámolétani, az el-esendőt újobban meg-tsinálni, avagy el-romtani, az el-eséttet és el-romlottat viszont

föl-állítani, föl-építeni, meg-tsináltatni és meg-újítani szükséges.

539. Domicilium seu habitaculum amplum commodam facit habitationem; arctum incommodam.

539. A széles háztája (honnya) avagy lakó hely alkalmatossá teszi a lakást; a szoros alkalmatlanná.

XLIX. De domo ejusque partibus.

XLIX. Az házról és annak részeiről.

540. Introiturus seu ingressurus ades per anticum, ne à janua aberes, in vestibulo subsiste, & frontispicium intue-re: demum pulsa.

540. Bé akarván menni avagy lépni az ház elein [szinén, folyosón] által az házban, hogy az ajtótól el ne tévedjedjél, a tornáztában állapodjál-meg, és az ajtó fölét [ház eleit] tekints-meg: végezetre ostrom [kotzogasd] zörgess.

541. Si quis per fenestram, transfennam, clathros vel cancellos, è feramentis reticularis factos, prospectat, aperiri roga: si janitor aperit, pedem ne ad limen offendas, attolle: & caput ad superliminare ne alidas aut impingas, demitte: utrinque; antarum postes erunt.

541. Ha ki az ablakon, ablac fián, háló formán tsinált [réteffen köttetet] vas rostélyokon avagy gátorokon, [köröst vasakon] kinéz, meg-nittatni kérjed: ha az ajtón álló meg-nittya, hogy lábadat a küszöbhez meg ne üssed avagy botránkoztasd, föl-emeld: és hogy fejedet a felső küszöbhez ne tsapjad avagy belé ne üssed, emezd le: [botásd alá, hajtsd-meg] mind két felől az ajtó széleinec

[öldalinac] ajtó ragasztói [ajtó mögái] lesznek.

542. Ubi intromissus 542. Midőn [az holott] bétöpertran-

pertransiveris ostium, tsáttatván az ajtón általmenén-
occlude, pessulum ob-
dendo, aut obicem sal-
tem. desz, tedd [zárd] bé, a' zárt [plé-
het] rá eresztvén, avagy tsak a'
keléntset.

543. Cardines ne stri- 543. Az ajtó sarkac hogynetsi-
deant, aut fores crepent, korogjanac, avagy az ajtóc ne
lentè move. tsattannyanac, lassan [indéts]
mozdéts-meg.

544. Ex atrio in cæ- 544. A' pitvarból a' több félen
tera conclavia seu pene- rekesztet házakban [kamorák-
tralia aditus est; per sca- ban] avagy belső rejtec helyekben
las aut cochleam ad menetel vagon; a' lajtorjákon
superiores contignatio- [gráditsonkon] avagy tekergő
nes. [kerengő] gráditson a' felső rend
házakra.

545. Tectum columi- 545. A' padlás [ház héja] gyá-
nibus incumbit; tignis molokon fekszik; a' szaru fákön
& tigillis tegulæ & im- [ollókon, ragokon, szelemeneken]
brices, scandulæ ac ar- és létzeken a' téglác [tserép he-
dosæ: culmen strami- jazatoc] és tsatornác, sindelyec és
neum est vel lateritium. égetett kérgec: az ház tető szal-
más avagy téglás.

546. Additamenta 546. Toldalékóc, a' ki-vetett (e-
sunt, projecturæ & sug- resztet) oromzatoc (párkányoc)
grundia, meniana, & és eszterhác, (filagoriác) ház fő-
antibus innixæ pergulæ delnec ki-állo ereszi, és a' ház ol-
seu podia; & coronides, dalán ki-nyuló oszlopokon (gerē-
quæ in alterutro vel u- dác végein, segelet kőveken) fek-
troque etiam pinnaculi vó sétáló helyec avagy folyosóc; és
angulo erigi solent. az ereklyéc, (ház végec, fél anyác,

vitortlyác, kokasóc, keresztec, gomboc) mellyec a' te-
tőzet-

tőzetnec val mellyic avagy mind a két szegele-
tinn-is föl-emeltetni szoktac.

547. Area sive sit lata five angusta, impluvium dicitur: per posticum exitus est aliò. 547. Az ház udvar (szűrű) a-
kár széles akár szoros legyen, első
viz fogonac mondatic: az ajtó
mögén által ki-menetel vagyon
másuvá.

548. Sera clave clau- 548. A lakat kúlsal zároltatic
ditur, & recluditur, (tétetic, tsapatic) bé, és ki-nitta-
id est, obferatur & rese-
ratur. tic, az az, bé-lakatoltatic és föl-
nittatic.

L. De hypocausto.

L. A' Szobáról.

549. Hypocaustum, 549. A' szoba (fűtő ház) a' ke-
fornace calefit. mentzével melegedic meg (béfül).

550. Fenestræ sunt vi- 550. Az ablakoc úvegéből és fá-
treæ & ligneæ, cancella-
tæ aut clathratæ. ból valóc, rostélyosoc avagy gáto-
rosoc.

551. Pavimentum fi- 551. A' pádimentom tömő fával
stucâ pavitum, seu fistu- (fakossal) pádimentomoztatot,
catum, & paviculâ com- tömettetet, (paskoltatot) súlykol-
planatum, aut tessela- tatot és súlykocskával meg-egye-
tum est; laquear seu la- neséttetet, avagy téglával ra-
cunar tabulatum, idque kott; (négy szegű kőveckel pádi-
vel segmentatum, vel mentomoztatot) a' menyezet a-
scalpturatum, vel forni-
catum. vagypadlás táblázat, s-az-is vagy
hasfogatot deszkákkal rakott,
vagy meg-vakoltatot, vagy meg-boltoztatot.

552. Servandis rebus 552. Az edgyetmás dolgoknac
receptacula & recondi- (marhák nac) tartására bé-foga-
toria sunt, arcæ, arculæ, do (enyészto, tarto) és el-rőjtő he-
armaria,

armaria, risci, thecæ, scri-
nia, capsæ & capsulæ:
transferendis verò spor-
tæ, cophini, corbes, ca-
lathi viminei, canistra,
quasilli, &c.

lyec vannac, ládác, ládátškác, al-
máriomoc, vak ablakoc, pótzoc,
sókrényec, ískatulác és ískatulát-
kác: edgy helyből másban által-
hordozni valóc penig, karban óltó
kosároc, két fulú kosároc, (kazu-
poc) koboroc, szíronyból font szatyroc, tanisítrác
avagy tarisznyác, selyem tarto kosároc.

L I. De cœnaculo.

L I. A'vatsoráló házról.

553. Mensæ mappis
stratæ disci, orbesque
atque quadræ imponun-
tur, ut & salinum.

553. Az abroszockal meg-terét-
tetet asztalra tányérac, kerek
tányérac és négy szegű tányérac
tétettetnec, mint a' só tarto-is.

554. Apponuntur ve-
ro panis collyræ, aut
buccellæ scissæ, & fer-
cula.

554. Reá tétettetnec penig ke-
nyerec, szegeletes kenyerecskéc,
(pomposoc) avagy darabonként
(falatonként) szegeltetnec, és
ételec.

555. Invitati convivæ
à convivatore in cœna-
culum sive triclinium
introducuntur.

555. Az hivatalos vendégek a'
vendéglő gazdától a' vatsoráló
házban avagy ebédlő palotában
bé-vitettetnec (vezettetnec).

556. Et ubi super mal-
ladium è gutturnio, aut
super pelvim ex aquali,
se laverunt, & mantili
seu manutergio terse-
runt, per scamna, vel
disposita sedilia cun-
pulvinis & tripodibus

556. Es midőn a' kéz mosdó vé-
konytsapu szoros ibrikből, avagy
a' medentze fölött a' vizöntő tse-
vés edényből, magokat meg-mo-
stác, (meg-mosdottác) és a' kendő
keszkenővel avagy kéz törölővel
meg-töröltéc, (meg-kendettec)
a' padokon, avagy ülő párnákkal
(sup-

(suppositis scabellis) ac-
cumbunt.

molyokat tévén)

557. In procinctu est
structor, qui dapes ap-
positas prælibat, delibat,
& distribuit sive disper-
titur.

558. Juscula, pulmen-
ta seu pultes, intritæ ex
vino & cerevisia, & tam
piperata quàm gelata,
cochlearibus; cætera
edulia cultro, aut furcu-
lâ (quæ manubrio tene)
fumuntur.

559. Civiles labia non
exertâ linguâ lingunt,
lambuntve, sed mapellâ
detergunt.

560. Neq; tuburcinan-
tur, bolos glutunt, aut
frusta deglutunt, sed
manducando comedût.

561. Muscæ abiguntur
flabello vel muscario.

562. Depromuntur è
repositorio aurei & ar-
gentei deaurati crateres,
cyathi, calices & scyphi;
vitra etiam crySTALLINA

el-rendelt székeken és három lábú
szetzeleken (alajoc láb tartó sa-
sztalhoz ülne) (le-telepedne).

557. Készen vagy az asztalnoc
(tálnoc, étéc fogo) ki az elő ho-
zott (le-tétetett) étéket elől meg-
izeléli, meg-kóstolja, és el-osztó-
gattya avagy el-darabolja.

558. A levesec, a kásac avagy pé-
pec, a borban és sörben morált ke-
nyért ziberéc; akár borsosac s-akár
hidegec, kalánockal; a több ele-
delec késsel, avagy vellátskával
(mellyet nyelénél fogva tart) (véretne) fogattatnak-el.

559. Az ember ségefec (tisztessé-
gefec) ajakokat né ki-nyitot nyel-
vel nyallja és szopja, hanem
keszkenőskével meg-törli.

560. S-nem is mőhon faldosác
azételt, nem falatokat falnak-bé,
avagy darabokat nyelnek-el, ha-
nem rágodván eszne.

561. A legyec el-űzetne le-
gyezővel avagy légy tsapóval.

562. Ki-véretne (elő-hozattat-
nac) a pohár tartó helyekből (al-
máriomokból) arany és meg-ara-
nyazott ezüst sellegec, bokalyac,
kelyhec és kupác; még a kristály
& cu-

& cululli; echinoque defricata ac proluta in abaco reponuntur.

563. Patera est patulo orificio poculum.

564. Tum cellarius temetum affert, & pincerna seu prom⁹ condus ex obba vel hirnea (cirnea) vel cantharo infundit & porrigit: propinantque alii alius geniales haust⁹.

565. Opiparum convivium lautas habet epulas, non absque ferina, & quidem diversos mifus; domicœnia moderatiora & frugaliora sunt.

566. Assaturis adduntur in scutellis seu oxybaphis embammata (inctus) lactucæ, raphani; & falgama, olivæ, cappares, cucumeres, beta rubra, tandemque bellaria, seu tragemata.

567. Verum enimvero placida & festiva col-

úvegek is és fitzkóc; és tövisses gesztenye butkóval meg-dörgöltetvén és meg-öbléttetvén a pohár székben le rakattatnac.

563. A' tsésze széles száju pohár.

564. Ackor ostán a' kultsár bort hoz föl, és a' pohárnac avagy pohár töltő, a' sa palatzkból avagy légelből (tsobolyoból) avagy kannából meg-tölti s-oda nyujtja: és kősongetic edgyic a' másakra a' vigaság szórzó édes italokat.

565. A' gazdagon kétféttetet lakodalomban (vendégségben) friss étkec vannac, nem is vad hus nélkül, és még (söt penig) külömb külömbfogásoc; az othon vatsorálásoc mértékletesebbec és takarékosabbac.

566. A' sültekekhez adattatnac tálatskákhban avagy etzet mártogato edényetskékben mártogatni való étkec (izt adó levetskéc) salyátac, retkec, és besőzot gyümölc, olajdióc, kapornákoc, ugor-kác, vöröstzéklác, és végezetre tsömögéc, avagy trágyás gyümölcstálac.

567. De mind azon által a' kedves (édes) és nyájas beszélgetésec, loquia,

Quintus Horatius Cyprianus

loquia, lepidæque con- és a tréfás köz beszédec, kívált-
fabulationes, præcipu- képpen való izzadó szerßámoc, és
um sunt condimentum, leg jobb gyönyörködtetesc.
atque optimum oblectamentum.

568. Edaciores jentant, 568. A nagyobb ehetoc (étkef-
prandent, merendant & sebbec) fölöstkómóznec, ebédle-
cœnant: sed qui sedenta- nec, usonálnac és vatsorálnac: de
riam vitam agunt, jenta- a kik vesztég ülő életet élnek, fö-
culo & merendâ absti- löstkómtúl és usonnátúl meg-
neant. tartoztasác magokat.

569. Ter de die satiari 569. Háromszor napjában meg-
vel saturari nimium est, elégedni avagy meg-töltözni fö-
& nocet, nisi parcè. löttéb való, és árt, hanemha (szü-
kôn) mértékletessen.

LII. De cubiculo cum
pertinentibus.

LII. Az ágyas házról ahoz
tartozóckal edgyütt.

570. In dormitorio, 570. Az aluvó házban, az ágy lá-
fulcro sponda suffulta, bokon álló ágy oldal az ágyat a-
cubile seu thorum susti- vagy ágy dereköt tartya: de (el-
net: sed deficiente lecto, fogyván) nem lévén ágy, szittyó
storea matta aut stra- gyékény avagy szalma (supp)
mentum substernitur. teréttetec alája.

571. Strato superinji- 571. A szalmával meg-terétte-
ciuntur lodices (thora- tet ágy föliben vettetnec lasna-
lia) & his cervical: tege- koc (ágyban való pakrótzoc) és
tibus & stragulis nos in- ezekre a fő allya vánkoc: az ágy
tegimus. lepleckel és tsergéckel bé-födöz-
zúc magunkat.

572. Pulvinar plume- 572. A párna (donyha) pibes,
um est, culcitra tomen- (tollas) a paplan tömöt pamuttal
to farta. 573. (gyapottal) töltött.

573. Matula vel matella vesicae levandæ, & cessus seu latrina albo exonerandæ, cubiculo necessaria requisita sunt.

574. Grabatus cum conopeis pro meridiana seu pomeridiana reclamatione est.

575. Qui supinus cubat & dormit, ephialte seu incubo molestat: qui pronus, anhelitu.

576. Si dormivisti, & expergisceris aut vigilas, vigila, nec rursus obdormias, verum experrectus alios expergefacito (expergefac.)

577. Hyberno, hyemali seu brumali tempore antelucana diligentia ac industria probatur.

LIII. De balneo & munditie.

578. Limpida faciem sapius abluere munditi-

573. Az huddozo avagy vizelő edény az hojagnac meg könnyebtésére, és a fél felé való hely avagy árnyéc széc az hasnac meg üresítésére, az hálo kamoránac szükségeshozzá tartozo eszközzei.

574. A nyoszolya a szunyog hálókkal (superlátokkal, ágy eleiben függesztet kárpitokkal) a dellyesti avagy dél után való le-hanyatlásért (nyugovásért) vagon.

575. A ki hanyat fekszik és aluszik, nyomással (nehéz álommal avagy szivve fekvő nehézséggel) bántatic: a ki hasmánt (artza le-borulva) nehéz lehelléssel.

576. Ha ki alutad álmodat, és föl-förkensz avagy vigyász, vigyázz, ne is alugyál elismég, hanem (főt inkább) föl-ébredvén mássikat (egyebeket) förkensz (ébredsz) föl.

577. Télben, avagy téli rövid napoc idején a verrata előtt való szorgalmatosság és sorénység jóvaltatic.

LIII. A fordórul és tisztaságról.

578. Tisztavizzel az ortzát gyakorta meg-mosni tisztaság; ken-

H

ei est;

ei est; fuco fucare (pur-
citiei, & lenocinii.

579. In lavacris, bal-
neis, & thermis, sordes,
pedores, illuvies & squa-
lores eluuntur; sudores-
que apertis poris elici-
untur.

580. Ubi tamen, ho-
nestatis ergo, subligacu-
la seu subligaria & casti-
læ locum habent.

581. Sed vestimenta
lavantur sapone (sineg-
mate;) aut everruntur
scopulâ sive setaceo pe-
ctine; aut exterguntur
spongiâ: collaria robo-
rantur amylo.

(fodroc) meg-keményítettetnec [erősítettetnec] ke-
ményétővel [fodorétóval].

582. Corpus cilicio, pu-
mice, & topho fricatur:
vascula stramento & e-
quiseto stringuntur: quif-
quilæ scopis verruntur.

tál mosó fűvel, (lo farkal) sikaroltatnac: a' sze-
metec söprűvel jöportetnec.

dőzővel kendőzni otsmányság,
(tsunyafág) és kurvasággal való
kereskedes (kurva kerétes).

579. A' mosodo helyekben, gőz
fürdőkben, és bányákban (hév vi-
zekben) a' szennyet, budóséget,
rutságot (mosadékot) és motskoc
mosattatnak le; és a' veréteket
az haj lyukat meg nyitván ki-
vonyattatnac (szivattatnac).

580. Az hol mindazáltal, tiszt-
ságnec okáért, a' gatyáknac a-
vagy elől kőő ruháknac és pen-
delyeknec (hosszszuingeknec) he-
lyec vagyon.

581. De a' ruházatot mosattat-
nac szaponnal (ruha mosófejéré-
tővel;) avagy meg söpörtetnec
söprűskével (ruha tisztító sö-
prűvel) avagy borostával; (etset-
tel. sörtés fűsűvel) avagy ki-tő-
röltetnec spondiával: a' galléroo

582. A' test törő szőrrel, [darót-
tál, szőr gubával] tajtécc kővel,
és lyukatsos mosó kővel dörgölte-
tic: [vakartatic] az edényetskéc
szalma tsutakkal (tekertsel) és

583. Ubi putei defunt vel desiderantur, è quibus crepidine circundatis, tollenone & haustro, vel situlis haurias; aqueductus per tubos & canales, aut per incilia fieri convenit; ubi quandoque syphon vel siphunculus conficitur.

ni; és hol néha tsap avagy tsapotska tsináltatic.

584. Tonfor in tonstrina crines forfice tondet; olim vellebant, ut & ovium caprarumque vellera; aut novaculæ acie radit & deglabrat.

585. Balneator præterea, cucurbitulas applicans, scalpro scalpurit & scarificat.

586. Coma seu cæsaries, quam Germani alunt, ut Poloni antias atque capronas, pectine pectitur & comitur: calamistro cincinni crispatur.

587. Unctiones, suffi-

583. Az hol kutac nintsenec avagy kívántatnac, a' mellyekből kut káruával környül vétetvén, kankalékkal és tsigával [keréken forgo lántzos vödörrel,] avagy kaponyával, merető edénnyel [ivo meréglyével] meréts; a' viz béviteleknek [tsatorna kutaknac] tsévéken és tsatornákon, avagy viz eresztő árkotskákön illic lenni;

584. A' barbély a' barbély műhelyben az hajakat nyirő ollóval nyiri; régenten kí-tépíc [szaggattyác] vala, mint a' juhoknac és ketskéknec gyapjokat is; avagy a' beretvánac éli vel beretvállly, (le-vakarja, nyiri) és le-kopasztja.

585. A' fordós annac fölötte, a' köppolyóket föl-vetvén, a' köppölöző éles vassal (vagdalo isportal) vagdal és köppölöz.

586. Az ústóc avagy eresztet (hoßsu) haj, mellyet a' Németec (viselnec) nevelnec, mint a' Lengyelec az elő hajakat és az homlokra süggő fürt hajakat, fésűvel fésültetic és ékesgettetic: a' fodoréto vassal a' béfont fodorétott hajac fodoréttatnac.

587. A' kenetec, füstülésec avagy

menta seu suffitus, odoramenta, asperionesque ex ampullis, delicatiorum, voluptariorumque sunt, quibus delibuti frangunt.

LIV.

De Conjugio & affinitate.

588. Conjugium est cum mas seu maritus & foemina sive uxor, ut conjuges cohabitant.

589. Matrimonium initur coelebs seu inuptus, despiciit sibi quam ambiat & prociat virginem nubilem, elegantem, formosam, atque dotatam; aut viduus viduam.

590. Dós & forma nonnunquam rivalet & coamantes exciunt.

591. Procus cum obtinet ut ei despondeatur, fit sponsus; & quæ nu-

tómjenezés, jó szagot erejtő illatozás, és ámpolnákból (bőgrékből korsótskákból) való illatozó hintegetés, (öntözés) a kényeseké, és gyönyörűségben élőké, mellyekkel megkenettetvén illatoznac (jó szagot borsátnac).

LIV. Az házasságról és fogorságról avagy rokonságról.

588. Házasság az mikor a férfi avagy férj és az asszony avagy feleség, mint házastársac edgyütt laknac.

589. A nőtelen rideg avagy hőslegény meg házassodni (nődni) akarván, meg nézi (megszömléli, elváltatja) magánac a melly eladó (férhez menő) ékes, szép természetű, és gazdag jegyruhas szűz leányt kedvellyen (megkerüllyön) és kéreessen; avagy az özvegy ember az özvegy asszont.

590. A jegyruha és ékes termet néha mással azon edgy semély kéreket és edgy leány szeretőket szerzenc avagy hoznac (ösztonóznac).

591. A nőst (leánykérő) legény midőn megnyerte hogy neki jegyeztesse, (adattassse, igértessse) bit.

bit sponfa: ille suum pa-
ranympium proxene-
tam seu pronubum, hæc
suas pronubas & para-
nymphios habet.

lészen vő legény; és a melly férhez
megyen meny aszszony: amannac
magánac vőfélye edgyben szerző
Nász nadgya avagy leány kerő ö-
röm attya, ennec magánac el-há-

zasfeto öröm anyjai és nyoszolyoi vannak.

592. A nuptiis vir seu
marit⁹ & uxor dicuntur:
postridie repotia fiunt.
datnac: másod napon hotakei (kár láto) vendeg ségec lésnec.

592. A menyekező lakodalom
után feleséges (házas) ember nec
avagy férjnec és feleségnec mon-
datnac: másod napon hotakei (kár láto) vendeg ségec lésnec.

593. Qui natam seu fi-
liam elocavit, focer est
& focrus: qui duxit ge-
ner: quæ nupsit, nurus:
reliqui agnati ex eo se af-
finiū titulocohonestant:
levir glorem, & sororius
fratriam compellat.

593. A ki fiát vagy leányt el-há-
zasfeto tta, ipa az és napa: a ki el-
votte vő: a ki férhez ment, menyec:
az egyéb rokonságoc inned mago-
kat sógoroknoc titulussával (neve-
zetivel) tisztelic: a súv (férjnec
ötse vagy bátya) az ő ángyát (at-
tya fia feleségét) és a nennye avag

huga férje, az ő ötse vagy bátya feleségét hívja (solléttya).

594. Si connubium
non arrisit, licuit pridem
& integrum fuit nuptam
repudiare, fiebatque re-
pudium atq; divortium:
hodie nihil nisi alter-
utrius obitus separat se-
jungit.

594. Ha az házasság nem tet-
tzet, szabad vólt ez előtt régenten
és tellyeséggel helyes vólt a fér-
hez adot menyetskét megvetni,
(el-hagyni) és lészen vala meg-
vetés és el-válás: ma semmi nem
egyéb hanem valamellyik nec ha-
lála szakasztja és válastja el.

LV.

De Puerperio.

LV. A' Gyermekek szüléfről
avagy gyermek ágyról.

595. Ut sexus, ita con-

595. Mint a' férfui és aszszonyi-

jugalis copula, thalamusque prolis causa est. állati nemnec külömbsege (természetbeli nemnec him és nőstény külömböztetése) ugy az házasságbeli köteletség, (öszve szörköztetés) és ágy is magzat kedvéjért (szaporodásnak okáért) vagyon.

596. Mulier foetum in utero seu matrice gestans, & persæpe malaciâ laborans, longè perfectio plus præstat quam vir, in utre liquorem habens.

596. A magzatot méhében (májában, burokjában) viselő, és gyakor bádjalással (lankatsággal) bajmoldo (veszekedő) aszszony, sokkal bizonyára többet (használ) tselekeszic mint a férfi, kinec az ő nemző (magva) nedvessége az emberi nemet szaporító tömlőjében (tökiben) vagyon.

597. Quæ nisi abortit, filios & filias enititur, quandoque, gemellos seu geminos.

597. Melly hanemha idétlen szül, (el-veszti a magzatot) fiakat és leányokat szül, néha kettőssével avagy kettőseket.

598. Puerpera sex septimanis seu hebdomadis latitare, lege Judicâ tenetur.

598. A gyermek ágyas hat hétig lappangani, a Sidóc törvénye szerént tartozic.

599. Pater vel genitor gignit; mater seu genitrix concipit, parturit, accipit: ambo gnatos educant, basiant, suaviant, osculantur, amplectuntur, in sinu gremioque fovent.

599. Az atya avagy nemző nêz, az anya vagy szülő méhében fogad, (terhben esic) várando (nehezkes, viselôs) léssen, és szül: mind ketten szülöttöket nevelic, a polgattyác, édesgetic, tsokolgattyác, ölelgetic, ölökben és kebeleken taplállyác.

600. Vitricus & no-

600. A mostoha apa és mostoha verca

verca privignos non æ-
què diligunt, quia neu-
ter genitor est.

anya a' mostoha gyermekeket nem
sinten ugy' nem annyira) szeretik,
mert edgyic sem nemzõje.

LVI.
DE COGNATI-
one.

LVI. A' rokonságról avagy
vér szerént való atyafiu-
ságról.

601. Qui ejusdem sunt
progeniei aut profapia,
sibique sanguine juncti,
cognati & consanguinei
dicuntur: ut fratres & so-
rores, (præsertim ger-
mani, nam uterinos esse
non tanti æstimatur) a-
vus & avia.

601. A' kic azon edgy ágból a-
vagy nemzetségből való, és edgy
máshoz vérrel foglaltattac, ed-
gyeknec és edgy test véreknek mő-
datnac: mint az edgy vér tag ö-
tsec bátyác és edgy szüléjü nénéc
hugac, (kivált képpen az atyával
és anyával edgyec, mert tsak a-
zon edgy méhből valóknac lenni

nem bõtsültetic annyira, (avagy nem tartatic ugy
reá) a' jobb atya (õföd) és jobb anya (úköd).

602. Item proavus
proavia, abavus abavia,
atavus atavia; quod su-
pra est majores voca-
mus.

602. Ismét az õföd atya úköd
annya, õföd öreg apja és úköd öreg
annya, õföd apjánac õsi úköd an-
nyánac úki; a' mi ezen fölylül va-
gyon eleinknek hívjuc.

603. Collaterales sunt,
patruus & amita; avun-
culus & matertera; pa-
trueles, sobrini seu con-
sobrini, & amitini.

603. Oldalastag (melléc ágból)
valóc az atyád bátya és atyád
nennye; kiknec attyoc edgy, kiknec
edgy az annyoc, és kik között ed-
gyiknec az atya másiknec az an-
nyával edgy, és atyafi gyermekec.

604. In descenden-
tium ferie sunt, nepos &

604. Az alá szallo nemzetség-
nec rendi között vannac, az uno-

neptis, pronepos & proneptis, cum tota posteritate vel omnibus posteris.

605. Sunt qui cum careant sobole ac hæredibus, extraneos adoptant: sunt è contrà qui suos, ob inobedientiam, exhæredant abdicantque.

606. Superstitibus orphanis & pupillis minoribus testamento tutores dantur, hæreditatis ab intestato ad eos devolutæ conservandæ gratiâ; quæ & posthumis debetur; spurii vero & nothi minimè ejus esse participes, eamve participare, debent. Ejusmodi tutores si ex fide agunt, inventaria regesta seu repertoria faciunt.

eszközöknek jedző tábláit registromokat vagy mindeneket föl-találtató laistromokat tsinálnac.

607. Testanti interea facultas est facultates su-

ka fi és unoka leány, unokád fia és unokád leánya, az egész maradvékkal vagy minden utánna valókkal.

605. Vannac a kik holott sükölködgyenec magzat és örökös maradvéc nélkül, idegeneket (kivülvalókat) örökös fiaiká fogadnac: vannac ellenben kik az ő sajáttyokat, az engedetlenség miatt, az örökségből ki-adják (ki-rekesztic) és meg-vetic.

606. A meg-maradott kitsiny esztendejű (kisdéd) árváknac és szüléjektől meg-fosztattaknac testamentomban tutoroc adattatnac, (hagyattatnac) a testamentom tétel nélkül reájoc maradott örökségnek meg-tartása kedvéjért; melly még az attyoc halála után születettek-re is tartozic; a fattyaknac pedig és tisztátalan ágyból való zab gyermekeknek semmiképpen abból részeseknek lenni, és abból részt venni, nem köll. Az olyan tutoroc ha hitből (hit szerént) tselekesz nec, házi

607. A testamentom tévő nec azonközben hatalma vagyon az ő as par-

as partiendi, deque iis *joszáginac elosztogatására, és*
 dispensandi & legandi, *azokból való sáfarkodására és te-*
 cui videtur, dimidium *stamentomban elhagyására, a ki-*
 seu semissem, trientem, *nec tett zic, felét avagy fél részét,*
 quadrantem, sextantem, *harmadát, negyedét, hatodát, ti-*
 dodrantem, &c. *zedét, avagy harmad, negyed, ha-*
tod, tized részét.

LVII.

DE OECONOMIA.

LVII. Az házi gondviseletről avagy tselédes gazdaságról.

608. Quomodo paterfamilias & materfamilias, horumq; dispensatores seu oeconomici familiam (famulitium) administrare; & famuli famulaeque obedire debent, oeconomia praescribit. *608. A tselédes atya avagy házi gazda és tselédes anya avagy gazda aszszony, és ezeknek sáfári avagy házi gondviselei miképpen költsésc a tselédet (ház népet, szolgai sereget) igazgatni; (ki szolgáltatni, rendelni) és a szolgáknac szolgálóknac engedni, az házi gazdaságról való tudomány írja előnkben.*

609. Herus seu dominus est qui servum habet; hera seu domina quae ancillam: nati autem vernae sunt. *609. Gazda avagy Ur az a ki nec szolgálja van; gazda aszszony avagy ur aszszony a kinec szolgálója: azoknac gyermekig penig házuknál születet szolgál.*

610. Servus ac famulus est, qui servit & famulatur; mancipium, in quem vitae & necis potestas est; libertus manu missus. *610. Szolga és inas az, a ki szolgál és inaskodik; rab, a kinec életére és halálára hatalom vagyon; a szabados (a szolgálatból föl szabadult) kezénél fogva szabadon botsáttatot.*

611. Penſum facienti
demenſum ſuum debe-
tur, diurnum, menſtru-
um, annuum.

612. Liberis parentes
multa indulgent: indul-
gentia autem nimia per-
dit liberos.

LVIII. De urbe.

613. Urbem muniunt
moenia, aggeres, valli,
valla propugnaculaque.

614. Intervallum ſeu
interſtitium habet foſ-
ſam: pomœrium intro
eſt, quâ civibus ad mœ-
nia patet accessus.

615. Porta habet clau-
ſtra ſua, valvas, repagula,
cataractas, & pontem
verſatilem.

616. Plateæ & vici la-
pide ſternuntur; ut &
forum cum porticibus;
ne luſoſa & lutulentæ
ſint ambulationes.

611. A' ſzakványnt tſelekedőnec
(ſzakványoſnac) el-rendelt juta-
lom (ſabot étel, kőſt) kőlletic, na-
ponként, hólnaponként és eſzten-
dőként való.

612. A' magzatoknak a' ſzüléc
ſokat engednec: a' fölöttéb való
engedelmeſség penig el-veſzti a'
gyermekeket (magzatokat).

LVIII. A' kerétet váraſról.

613. A' kerétet váraſt erőſétic a'
kőfaloc, tőltéſec, ſántzoc (vártác)
palánkoc, (kerétéſec) és földel
tőltött báſtyác.

614. A' ſántz kőzinec avagy bá-
ſtya kőzinec vagon árokia: a' kő
fal mellékie avag' kerétés kőzi be-
lől vagon, mellyen a' polgároknac
(váras lakoſnac) a' kőfalra való
menetel nyittatic (adattatic).

615. A' kapunac vannac az ő bé-
tévő zárjai, két felé nyilo ajtai,
(kapui) által ſzegező závári, viz-
ereſztő tsatornái, és forgo (emeltsős) (hidja) kapuja.

616. Az utzác és váraſnac ſok
helyei kőveckel rakattatnac (pá-
dimentomoztatnac) meg; mint a'
piartzis a' tornatzockal, (porticu-
ſockal) hog' ſaroffac és bé ſározo-
tac ne legyenec a' járo (ſétáló) helyec.

617. An-

617. Angiporti ut plurimum transitu destituantur, & impervii sunt.

618. Suburbii oppidum ampliatur, turribus decoratur, potissimum si murata & fastigiata sunt.

619. Non cuncti incolę privilegiati sunt, sed indigenę & municipales.

620. Ex his quidam à censu & oneribus publicis immunes, sibi privatim vivunt.

621. Peregrini & inquilini sunt vectigales, tributum solvunt, pendunt.

622. Templum, curia, armamentarium, ararium, granaria seu horrea, civitatis robur sunt.

623. At cisternę, horologia, scholę, bene ordinata, belli bonique regiminis indicium & documentum.

617. A' soros közöc (keskeny utzác) gyakrabban (töbhire) által mehetés nélkül szűkölködne, és út nélkül valóc (járhatatlanoc).

618. Hósfátoccal a' váras szélesítetteti, (terjeszteti) tornyoccal ékesítetteti, kiváltképpen ha köfalból rakottac és héjazottac (tetősöc) hegyesséc).

619. Nem minden lakosoc privilegiomosoc, (szabadfaggal ajándékozottac) hanem az otthon születet várasnac hazafiai, és a' polgári méltóságban (társaságban) vétettek.

620. Ezec közzül némellyec az adótúl (taksától, kapu pénztől) és közönséges terhektől (igától, szolgálattól munkától) úresséc (szabadosoc) lévén, magoknac magán élne.

621. Az idegenec (jövevényec) és lakosoc (föllérec) ado fizetöc, adót fizetne, adnac.

622. A' szentedgyház avagy templom, váras-háza, fegyver-tartó ház, pénz tartó (verő) ház avagy tárház, gabona (élés) házac avagy tsüröc, a' várasnac erősségi.

623. De a' jól rendeltetet tsatornac, orác, scholác, az helyes (jeles) és jó rendű igazgatásnac (gubernálásnac) rend tartásnac) jele és

624. tanubizonyysága.

624. Ponè prætorium custodia poni solet; in recessibus foricæ, quas foriarius repurgat. 624. A'törvényház [udvárház, tisztviselő háza, itélő hely] mögött strása [örző ház, fogház] szokott helyezettetni; a' fél felé való helyeken pervátác [szaro székek, foso helyec] mellyeket a' sarhordo ki-tisztér.

625. Diversoria seu hospitia publica, cauponæ, popinæ, pro advenis parantur; asyla seu refugia pro fontibus; xenodochia & nosocomia pro pauperibus. 625. A' vendég fogado házac a' vagy közönséges szállások, kortsomác, köz-konyhac, a' jövevényekért tsináltatnac; a' szent helyec avagy bé-futásra [saladásra] való menedéc helyec az ártalmas bűnösökért; [vérkesekért] az ispotályoc és betegec háza a' szegényekért.

626. Basilica est augustæ ædes, vel domus. 626. A' királyi palota avagy bõtsületes tanács ház méltóságos nagy épület, avagy ház.

627. Specula in editiore loco sit; vigiles autem vigiles. 627. A' vigyázó [ör-álló, vártásoc] helye legmagassabb helyen legyen; az ör-állóc (vigyázóc) pedig vigyázóc.

628. Vicini atque propinqui mutua sibi officia ac ministeria debent. 628. A' somszédoc és közel valóc edgymásnac költsön jó akarattal és szolgálattal tartoznac.

LIX. DE TEMPLO.

LIX. A' Templomról avagy szentedgyházról.

629. Ædituus campanarum pulsu coetum ad sacra convocat, & congregat. 629. Az edgyház örző [edgyházfia] az harangoknak (verésével) harangozásával a' gyülekezetet az Isteni szolgálatra edgyben hívja, és öszve gyűjti.

630. Ubi

630. Ubi conventum est, cantorum chorus ad pluteum psalmos & hymnos seu cantilenas spirituales decantat & psallit.

630. Midőn öszve gyülekeztek, az éneklőknek serege (karja) a pulpitomnál avagy énekes könyvtartó póltnál psalmusokat (soltárokat) és hymnusokat lőlki ditséreteket el-énekel és zöngedez.

631. Concionator, verbi divini præco vel Ecclesiastes è suggestu aut pulpito Spiritum Sanctum invocatur; textum biblicum (è Bibliis) authenticum interpretatur; scripturas utriusque Testamenti, ex libris tam canonicis quam apocryphis citat ac profert; ad poenitentiam seu resipiscentiam juxta decalogi aut decem præceptorum tenorem hortatur; contrita corda satisfactione, meritoque Jesu Christi solatur: hoc scilicet modo evangelium prædicat & concionatur, orthodoxâ atque catholicâ religione auditores ritè imbuens.

631. A lőlki tanító, Isten beszédének hirdetője avagy prædicátor a prædikállo székből avagy könyöklő helyből a szent Lőlköt segitségül hívja; a tellyességgel igaz szent írásbéli letzkét (fölvött igéket a Bibliából) magyarázza; mind a két testamentomnac írásit, mind a közönségesen mindenektől bé-vött sinind az el-röjtött könyvekből citállja és elő-hozza; a poenitentia tartására avagy meg-térésre a tiz parantsolatnac tenora (folyása, rendi) szerént inti; a töredelmies szíveket a Jesus Christusnac elég-tételével és érdemével biztattya: tudni-illíc ilyen módon prædikállja (hirdeti) az Evangeliumot, (örvendetes izenetet) az igaz és közönséges vallásra az halgatókat helyessen (jó rendel és móddal) tanétván.

632. Peractâ precatione seu oratione, festa seu

632. El-végezván a könyörgést avagy imádságot, az ingo (váltodics

dies festos, mobiles & immobiles indicit; & concionem, quæ quò frequentior eò charior, dimittit.

633. Nonnunquam catechizat, ad baptisterium (apud Catholicos Romanos cum exorcismo) præsentibus susceptoribus baptizat, sacram synaxin, Eucharistiam, seu coenam Domini ministrat.

634. Absolvit poenitentes, à sacramentis arceat impoenitentes, hypocritas conscientia suæ committit.

635. Encoenia, compitalia, dedicationes & anniversaria solennitates debitâ festivitate, bi-duò, triduò, quatriduò, octiduò celebrantur.

harmad napig, negyed napig, nyolctzad napig, gyakoroltatnac (ditséretes-
kel hirdettetnec, innepöltetnec).

636. Ceremonia non

20) és nemingo (napjokat nem változtató) innepeket avagy innep napokat meg-jelenti; és a gyülekezetet, a melly mennél számossabb annál kedvessebb, elbótsattya.

633. Néha Catechismust avagy hitnec rövid summában foglalt ágazatit tanét, a keresztele helynél (a Romai Catholicusoknál avagy Pápistáknál esküvéssel kényszerető ördög üzéssel) a komaknac jelen léteekben körösztol, az Urnac szent asztalát, halá-adásnac emlekeztető lakodalmát, avagy Urnac vatsoráját ki-szolgálattya.

634. A penitentia tartókat föloldozza, a penitentia tartatlakat a sacramentomoktól (szent jegyeiktől) el-tiltya. a kep (szin) mutatókat az ő lölkőkisméretire hadgya.

635. Az új templom szentelése, utzákon való inneplése, bé-szentelése és esztendőnként való innepi pompaságoc illendő megillessel, (ékesítéssel) két napokig, harmad napig, negyed napig, nyol-

636. A ceremoniac (edgyházi apud

apud omnes eadem sunt, nec ordinandi & initiandi Ecclesiæ ministros, mos idem: sed disparitas hæc innoxia seu innocua est, suntque tales ritus mera adiaphora vel res indifferentes.

L X.
DE ECCLE-
sia.

rendtartásoc) nem azonoc (edgyec) mindeneknél. sem az edgyházi szolgálknac rendelésenec és föl-szentelésenec, azon edgymódgya: de ez a külömbseg nem ártalmas avagy nem veszedelmes, és az illetén szokásoc merő külömbség nélkül valóc avag' magában sem jó sem gonosz köz dolgoc.

LX. A' szent gyülekezetről
avagy anyalzentegyházról.

637. Parochus seu pastor est suæ Ecclesiæ seu parœciæ Inspector: totius autem diœcesis antistes.

637. A'plebános avagy lölki pástör az ő gyülekezetinac avagy plebániájánac ör alloja vigyázója: az egész tartománybéli gyülekezetnec penig az Eszperest (gárdján, előljáro főpap).

638. Præsules, præpositi, abbates & priores cu-
cullatis monachis, monasteriisq; vel cœnobiis; abbatissæ seu antistæ monialibus aut virginibus vestalib9 in abbatiis; facellanus facello; diacon9 & subdiacon9 cum senioribus, collectis & elemosynæ præsumt.

638. A' prælátoc, præpostoc, apáturoc és gardjánoc avagy tsuklyás barátoknac elei, a' monostoroknac avagy calasstromoknac; a' fő apátzac avagy gardján aszsonyoc az apátzáknac avagy a' Vesta Isten aszsonynac szentelt szűz nőstény papoknac (szent szűzeknec) az apáturságokban; a' káplán a' kápolnánac; az edgyházi szolga a-

vagy edgyházi szolga alatt való a' gyülekezetnec vénéivel, a' szedegetet (gyűjtöt) pénznec és alamisnánac (szegényec adakozásánac) előtte vannak (előljáro gondviselőjóc.)

639. Primitiæ & decima sacerdotibus ac presbyteris offeruntur: eremita seu anachoretæ in cellis suis eremum vel desertum inhabitant.

640. Primates, archiepiscopi & episcopi orthodoxi, in conciliis seu synodis schismata & sectas componunt, ac dirimunt; hæreses damnant, & propterea hæreticos blasphemos atque schismaticos & novatores conclamatos deploratosque cum asseclis, ut & apostatas, ab Ecclesiæ Christianæ unione excommunicant; doctrinæq; canonem stabiliunt.

gyülekezetnek edgyesfégeből (társaságából) ki-átkozna; (tiltana, rekesztenec) és a tudományac reguláit avagy articulust (tör-vényit) meg-erősític.

LXI.

De Ethnicorum Judæorumque superstitionibus.

641. Pagani, gentiles

639. A' gyümöltsöknek söngei és a' dézmác (tizedec) a' papoknac és a' gyülekezetben lévő véneknek (áldozo papoknac) adattatnac: a' rómótéc és magán (félen) élő barátoc az ó pintzéjekben a' kietleneket avagy pústákat lakiác.

640. Az első nagy renden való papoc, érsekec és keresztyén püspökóc, a' közönséges gyülekezetekben (tanátokban) avagy synatokban a' szakadásokat és vallásban való pártolkodásokat (részeket) rendelne (végezne) el, avagy le-tsilapétana és el válastana; eretnekségeket kárhoztatnac, és azokáért a' káromkodo és szakadást indító s-újító tellyesféggél meg-átalkodott és siránkozásra méltó eretnekeket az őket követőckel, mint az hittűl szakattakat-ú, a' kőrösztyéni szent

LXI. A' pogányoknak és a' Sidoknak hamis Isteni tisztelletekről avagy babonáságokról.

641. A' pogány, Isten eszméreti ki-feu

feu ethnici sacrificuli in delubris, lucifve suis sacrificia, libamina, hostias & victimas super aras seu altaria immolabant; thura offerebant, libabant & adolebant, lustraliq; aquâ sese lustrabant; & sic deastris atq; idolis suis litando, piacula expiare conabatur: sed abominatio fuit.

völ avagy kegyes erkölts nélkül való áldozó papoc az ő metsettyekben, és barlangjokban (szentelt berkekben) meg szenteléseket, köstolo áldozatokat, égő áldozatokat és bűnért való áldozatokat az ő oltárokon áldoznacza; tőmjéneket visznec vala föl, illatoztatnac és füstölnece vala, és hintegető szentelt vízzel ő magokat hinte vala: és így az ő isteneknec és bálványoknac solgálatot tévén, halálos vétkeket eltörteni (engesztelni) igyekeznec vala: deutálatofság vólt.

642. Profanum appellabant seu minus sacrum, quicquid extra fanum esset non consecratum, diisque dicatum aut dedicatum.

642. Szentségtelennec nevezice vala avagy kevesebbé szentnec, valami a Sz: helyen (templomon) kívül meg nem szenteltetet vólna, és az isteneknec szánt avagy ajánlattatot vólna.

643. Pontifex infultus sacrarium (adytum) intrabat, & flamines thuribulo seu acerrâ suffiebant, cymbalis, tinnabulis, crotalisque tinnientes.

643. A' szkoziomos avagy patyolatofő pap a' szent ségeffebb helyben (segestyében) bé-megyén vala, és a' több alsó renden való áldozó papoc a' tőmjénőzővel avagy füstölővel illatokat tésznec vala, cymbalimockalt söngetőckel, (harangotskáckal) és kolompockal (kelepeckel) tsöngetvén (kolompozván).

644. Vates eorum, sagæ seu sibyllæ & piatri-

644. Azoknac jővendő mondói, bűjös-bájosi avagy Sybillái (babo-

ces vaticinabantur, ac futura prædicebant, non ex numinis afflatu, instinctu aut inspiratione, per raptum vel ecstasin, ut Prophetæ Israël; sed ex auspiciis, auguriis, haruspicina, fortibusq; superstitionis: inde auspices, augures, harioli seu aruspices & sortilegi dicti.

nac a madár nézésből jövendölóc, madár szollásból jövendölóc, babonásoc avagy bújos bájosoc és sors vetóc (kotzkašoc) ..

645. Hinc hariolari & augurari pro divinare usurpamus.

646. Habebant & oracula, sed erronea, a Vejove profecta.

647. Demortuos heroas heroinasque divis accensebant, seu in numerum sanctorum referebant.

648. Judæi in synagogis præputia circumcidunt, sabbatho feriantur, & scenopegia præ-

náfi) és bűn tisztító engeštelő asz szonyi jövendölne vala, és jövendöket előve meg mondanac (pro-fétálnac) vala, nem Isteni illűsből (jelenésből) izgatásból avagy fu-vallásból, el ragadtatás avagy elménec el-távozasa által, mint az Izraelnec profetái: hanem a madarac nézéséből, madarac te-vegéséből, barom bél nézésnec jövendöléséből, és babonás sorsokból: (Serentse kerekekéből) innéd van-

645. Innét babonásagból vélni és madár szobul itélni az isten jövendölésről vésszúc.

646. Voltanac ó náloc Isteni szatok is, (feleletek is) de hamisac, (vétešec, tévelygóc) a pogányoc kár tévó Isténétől az az a Belzebub ördögétől jöttec.

647. A' nagyságos dolgokat velt meg holt férfiakat és emlékezetes kegyességű aszsonyokat az istenec közötté számlállac vala, a vagy a szenteknec számoc közötté helyhezteric vala.

648. A' Sidoc a' synagókákban (gyülekezetekben) a' férfiu mérem testnec első bört környülmetélic, szombaton inneplenec, és

ter Pascha & Pentecosten celebrant: Anabaptistæ fanatici sunt.

sátoros innepeket az Hufvéton és Pünkösfdön kívül illenec avagy szentelnec: az Uj-köröstenyec eszélőfőc (bolondoc).

LXII.

DE CURIA.

LXII. A' Tanács házról avagy város házáról.

649. In curia senatus confessus suos, de Republica ac Politia curas atque negotia agunt.

649. A' város házában a' városbeli tanácsnac gyűlési (ülési) lévén, a' közönféges társaságról és polgári rendről gondot viselne és munkálodnac (fáradoznac).

650. Asservatur ibidē matricula civium seu album, & tabulæ publicæ.

650. Ugyan ott tartatic a' polgároc nevéne laistroma avagy város könyve, és közönféges táblác.

651. Consul aut Proconsul deliberanda proponit, Consulares & Senatores sententiam dicunt: pedarii annuunt, ille concludit.

651. A' fő tanács (polgár mester, biro) avagy vice tanács (biro után másodíc) a' tanácskozáfra (végezésre) való dolgokat elő beszélli, a' fő polgári rendec és tanácsoc sententiát (értelmet, voxot) mon-

danac: (hozzá szollanac) a' más értelmét jóvállós rá hajolnac, amaz bé-rekeszti (sejezi).

652. Notarius cancellis septus acta consignat; & ita quisque suo munere fungitur.

652. A' notarius (váras író deákja) rostéllyal környül keréttetvén, a' végezet dolgokat (tselekedteket) föl-jedzi; és ugy ki-ki az ő tisztiben jár-el.

653. Ministratores illis sunt, apparitores sive statores, accensi, scribæ

653. Azoknac szolgálul vannac a' város szolgálai, (futoso birái,) avagy oda számlált (rendelt) aj-

& præcones; itē lictores. tón állói, iro deákoc és kiáltóc (szó-
ki-hirdetóc) ísmét poroszlóc (hohéroc).

654. Plebs in tribus di- 654. A bizonyos számu népek-
tributa seu divisa suos nec rendere (Kapitányságokra
habet tribunos, per quos hadnagyságokra) szaggattatot a-
plebiscita feruntur ad ra- vagy osztattatot kőtség nec Kapi-
táni (hadnagy) vannah, kik általa
tationem senatus- a kőtség nec végezési (köz nép a-
consulto. karati) vitettet nec a meg-erősítettetésre a felső tanátsnac.

655. Habent & opifi- 655. Vagyon a kézi mives mester
ces curias seu collegia embereknek- isztéhec és gyüleke-
sua, ordinis causâ: cu- zetec, rend-tartásnac okáért ::
rionibus enim & censo- mert atzéhc-mesterek nec és meg-
ribus novitius artifi- ítélő (vizsgáló) decánoknac új-
um professus, specimen jonnan tanult mesteriség nec je-
dare cogitur. lenségét meg-mutato mester le-
gény, mesteriség nec (tudomány) nac)
probáját adni kényszerítettéc.

LXIII.

DE JUDICIIS.

656. Duobus de hæ-
reditate herciscunda, aut
quacunque controver-
sia disceptantibus seu li-
tigantibus, tertium in-
tervenire necesse est, qui
litem decídat ac dirimat;
aut de quo altercantur
diribeat ac discernat: a-
liàs certamina & con-

LXIII. Az itélésékről avagy
törvény tételekről.

656. A két örökös jószág nac bír-
sáról, vagy akár melly visssa vo-
nyásról (pörlekedésről) vírongóc
avagy vessekedóc közt harmadik-
nac közben-járulni szükség, ki a
pört el-szakaszsa és el-válasssa;
avagy a mivől kötőd nec edgymás-
sal (vironganac) el-ossza és meg-
lássza: (itéllye, rostállly) egyéb arát
(külömben) a viaskodásoc (via-
ten-

tentiones in infinitum
ibunt.

657. Aut igitur ami-
cabili compositioni &
pacificationi studeant,
sibi que arbitrium deli-
gant, cujus arbitrio ac-
quiescant utrinque; aut
forum sectentur, & fe-
cum experiantur jure.

658. Qui adversario
dicam scribit vel impin-
git, citat & accersit eum
ad prætorem, præterquā
nefasto die, insimulat &
accusat noxiæ.

ben keveri

659. Conciliatione re-
jectâ, ad actoris seu liti-
gatoris petitionem ac-
cersitur reus; quo com-
parente, accusatio & ex-
cusatio contendentium
percipitur: atque proba-
tio partis utriusque cog-
noscitur. Si diffidetur, ad-
mittuntur testes, & illi
quidem jurati, si autho-
ritas per se non sufficit.

660. Advocatus, pa-

daloc) és visszavonyásoc (veszeke-
déses) végetlen dolgokra mennec.

657. Avagy ezokéért barátságos
szerződésre és békeségre igyeke-
zenec, köz birót (fogot embert)
válasszanac, a' kinek itéletin (sa-
bad akarattya) meg-nyugodjanac
mind két felől; (résről) avagy tör-
vény széket kövessenec, és egymás-
sal törvény szerént próbalyac meg.

658. A' ki az ellenkező félnek pör-
lódés levelet ír avagy pört indét,
citálja és idézi a' tiszt viselőhöz,
(ítélő mesterhez, birohoz) a' tör-
vénykedéstől meg-tiltatot nap-
tol ki-válva, vétkezésé teszi (bün-
ben keveri) és tégéres bűnnel vádollya.

659. Az öszvő békéllés meg-vet-
tetvén, a' pör indetonac (actor-
nac) avagy föl-pörös nec kérésére
elő-hivattatic a' bűnös; (vétkes)
a' ki jelen lévén, a' pörösök nec
(veszekedők nec) vádolása és
mentsége meg-hallatic: és mind
a' két résznec próbálása (erősé-
ge) meg-vi sgáltatic. (esmértetic)
Hatagadja, a' bizonyság tévő ta-
núc hozzá-botsáttarnac, szok-
is penig meg-esküttetve, ha mél-
toságoc önnön magában nem elégendő.

660. Az így föl-vételre hivat-
racle-

racletus seu patronus, clientem, utpote qui se in clientelam ejus dicit, ac patrocinio ejus niritur, ne deferat; sed defendat atque propugnet: ex æquo tamen & bono, ne rabula audiat. Procurator mandatararius mandati fines ne transiliat.

661. Vitet & judex præjudicia summoperè; neque largitionibus corruptus, nec aliorum offensâ deterritus, aut favore, malevolentia, & sycophanticâ quadruplatorum delatione occupatus, huc aut illuc propendeat; sed nudè secundum probatorum evidentiam decernat: æquitatis attamen majorem, quàm stricti & rigidi juris rationem habeat.

azonáltnagyobb, hogy sem mint a szoros és kemény törvényre gondja legyen (vigyázzon).

662. Si ad assessores ad-

tatot, vigasztaló avagy procátor, az ő gondviselése alatt valót, úgy mint ki magát az ő gondvilése alá ajánlotta, és az ő tutorságához támaszkodik, el ne hadgya; hanem oltalmazza és viadallal meg őrizze: igazságból mindazáltal és jóból, hogy nyelveszködő tséltaponac ne hallattassék. A parantsolattal járó gondviselő a rá bízott parantsolatnac határit által ne ugordja (hágja).

661. Az ítélő biro-is az idő előtt való ítéleteket fölöttéb igen eltávoztassa; se penig bő adományokkal meg-vesztegetődvén, se másoknac meg-bántásául elrettenvén, avagy kedveskedésből, rossz akaratból, és patvaros négy-szerrel-is dolgot öregbítő rágal-mazóc árulkodásátul el-fogat-tatván, ide vagy amoda ne hajoljon; (hárintson) hanem tsupán (mezételem, egyedül tsac) a meg-probálttatot (bizonyéttatot) dolgoknak nyilván-való-sága szerint végezzen: (rendelleyen, ítél-lyen) az egyenes igazságra mind-

662. Ha az assessoroc (törvény-sunt,

sunt, præsidis est iuffragia colligere, illorum liberè sed iustè ferre; ut fontes damnentur, insones iustificentur & absolvantur.

kesec kårhoztaffanac (meg) sententiáztassanac, az ártatlanoc meg-igazétassanac és föl-oldoztaffanac (el-botsáttassanac).

663. Nam decreta & edicta consensu facta, revocari, retractari ac rescindi, indecens est, nec usquequaq; conveniens.

letlen dolog, és semmiképpen (semmiuttal) akár miképpen-is nem helyes (illendő).

664. Causæ decisio ut promulgata est, ocyùs executio fiat: nisi condemnatus protestetur, & ad superius tribunal provocet seu appellet; ibi iustitio, comperendinationi, aut etiam sequestrationi locus est.

hiv avagy appellál; (előbb viszi tászittya a pórt) ott a törvénykezésnec, napról napra való hallogatásnac, sőt még meg-válastásnak is helye vagyon.

665. Sed & vadari reum solent, ut se sistat.

665. De a vétkeft még kezezség alatt-is törvényben idézni szoktác, hogy magát elő állassa.

666. Interdum dilatio

666. Néha el-hallasztás (le-

adhibetur, propter intercessionem, vadumque; fidei iussiones, & satisfationes: sed quod quis sponte, prestare tenetur.

(szállétás) adatic, a' közbenjárásokért, kezességért, hitelekért, és elég tételekért: de a' ki mit fogad, (igér) meg-tselekedni (fogadását meg-állani) tartozic.

LXIV. De maleficiis
& suppliciis.

LXIV. A' gonosz tételekről
és büntelekről.

667. In prævaricatores statutarumque contemtores à quæsitore animadvertendum est; & notoriis peccatis multa seu multa irroganda; ne impunitas in licentiam abeat.

667. A' törvényt által-hágókra és szabott ország törvényinec megvetőire az Ispánnac (Director-nac szolga bíronac) vigyázni köll; és a' tzigéres vétkekért bírságot vagy büntetést köll vetni; hogy a' büntetetlen ség szabadságban ne mennyen.

668. Ad coercendos castigandosque & compescendos improbos, virgæ sunt, flagella, scutica, taureæ, fustes, compedes, manicæ, numellæ, cippi, ergastula, carceres, tormenta, fidiculæ, patibula: ut per lictores & carnifices rapiantur, vinciantur seu constringantur, ligenturve, & cædantur, verberentur, torqueantur, crucienturque facinorosi, &

668. A' nem jámboroknac megzabolázására büntetésére és megfenyítésére vannac a' vesszőc, ostoroc, korbátsoc, bika bőrből tsinált merő korbátsoc, (tatár korbátsoc) fustélyoc, békoc, tsintsérec, beléntsec, kalodác, fogházac, (kalitkác, szolgálatnac háza) tömlőtzőc, kinzásoc, tsigázoc (tekerő kinzo) szerszámoc, akasztófác: hogy a' poroszlóc és hohéroc által ragadtassanac, megkötöttessenec vagy meg-sorétassanac, és meg-köttetessenec, tsapottassanac és veretessenec és

morte

morte afficiantur desperati.

meg-kínóztassanak a gonoszság
tévôlatroc, és a kiknek jobbúlása
felől reménség nintsen halállal meg-öletteffenec.

669. Fures enim ac depeculatores, eorumq; receptatores, ac manticularii suspenduntur, suspendio necantur; moechi atque bigami decollantur, seu capite plectuntur; homicidæ, sicarii & sacrilegi in pegmate crurifragio plectuntur, quondam cruci affigebantur; parricidæ cum serpentibus aculeo insuti submerguntur aquis, iisque suffocantur; anus veneficæ, lamia, striges, & incendiarii rogo seu pyrâ vivi cremantur, perduelles seu perduellionis rei quadrigis in diversam actis discerpuntur, bonaque eorum confiscantur; calumniatores maligni, malitiosi & blasphemî elinguantur; prostibulis atque impudicis cau-

669. Mert a lopóc (oroc) és bárom lopóc, s azoknac or gazdái, és az erszény metélóc avagy táskalopóc föl-akasztatnac, föl-függesztéssel öletteznek meg; a parázna és a kettôs házasság társuac lenyakaasztatnac avagy fejec vetic; az ember ölóc (gyilkos) alattomban járó öldöklóc (vérontóc) és szentség töróc a szár törő lekötött karokon kerékben törtetnec; néha napján (régenten) kőrösztfára feszítettnek vala; az anyác és anyác gyilkosi kígyókkal edgyút bőr sákban varratatván vizekben merítettnek (vettetnec) és azokban meg-fujtatnac; a babonás [ördöngös] vén aszszonyoc, [kofác, koportyuc] éjel jároaszszonyoc, boszorkányoc és gyujtogató tűzes ludvértzec rakásfákon avagy tűzzel meg-égető garmadákon elevenen égettetnek meg; az urokra sejedelmekre támadóc avagy pártútésben találattac félre vonyattattatot négylovo sekereken saggattatnak-el, és azoknac javoc [jóságoc] or-

terio stigmata inuruntur. szágtárházához foglaltatnac; a gonosz tévő rágalmazóknac fess-

lett erkölcsű gyalázóknac és káromkodóknac nyelvec ki-mettzetec; a magát akár kihez ado hires kurvákra és szemtelen [tisztátalan] aszszonyokra sűrű (tűzes) vassal bélyegec suttettetnec.

670. Colapho seu alapa cadi, ob quidvis contingit: talitrum jocosum est.

[fittyentés, újjal való pötzkölés] tréfa dolog.

671. Supplicii mitigatio fit relegatione, vel proscriptione.

670. Artzul avagy nyakon tsapattatni, akár miért-is meg-efic: [történic] az újjal való fittyvetés
671. Az halalos büntetésnec enyhérése [könnyebbétése] léssen határból való ki-üzetéssel, és számki-üzetésre való bortsátással.

672. Exul seu in exilium ejectus in loco determinato exulat; exterminatus verò & extorris vagatur: profugus nulli confistit.

672. Az határból ki-üzetett [számki-üzetet] avagy számki-üzetésre bortsáttatot bizonyos meghatározott helyen él számki-üzetésben; a feje és tisztessége vesztet országából [házájából]

ki-üzetet penig és mazul [barándoc] tétova vándorol: [bujdosic] az el-szaladott [futásban esett] sohul meg nem áll.

LXV. De Statu Regio.

LXV. A' Királyi állapatról.

673. Potestates esse omnium interest, ne potentior imbecillior rem opprimat: sed cum unus rerum potitur, Monarcha dicitur; quā-

673. Hatalmasságoknac lenni mindenekre nézve hasznos, (szükséges) hogy az hatalmassabb az erőtlenbet el ne nyomja: de midőn edgy mindeneckel bir, Monarcha-nac [edgy főnec] mondatic; noha

quam

quam Cæsares collegas
sibi legere soliti sunt.

[jöllehet] a tsászároc segétõ tár-
sokat magoknac választani sok-
tanac volt.

674. Qui si ex legum
à legislatoribus latorum
atque promulgatarum
præscripto regnat, Rex
est; si ex libidine, ut
quod libet liceat, etiam
sub corona & diadema-
te, sceptroque, Tyran-
nus.

674. A ki ha a törvény szerzők-
től ki-mondatot és ki-birdettet
törvényeknec eleiben írása sze-
rént országol, Király; ha buja-
ságból [maga kívánsága és győ-
nyörűsége szerint] hogy a mi tet-
tzie szabad legyen, még a korona
és királyi főnec győzõdelem ékef-
sége, s királyi páltza alatt is, ke-
gyetlen Ur.

675. Sedes ejus in me-
tropolie est, ubi in folio
fedet eburneo, aut ebu-
rato; bysso vel syndone,
purpurâ seu coccino, &
trabeâ acu pictâ magni-
ficè vestitus; aulicorum-
que catervâ atque infi-
gni comitatu stipatus.

675. Az õ széki [lako helye] az
anya városban [országna tarto-
mányna fő városában] vagyon,
az holott elephánt tetémből tsi-
nált királyi széken ül; bíborral
avagy vékony gyoltsal, bársonnyal
avagy skárlattal, és vont aran-
nyal tövel varrot (szkofiommal
rakot) ruhábá nagyságossan (mél-
toságossan uri módon, pompásan) öltöztetvén; és ud-
variaknac (udvar népénec) seregével és jeles (tzi-
meres nemes) követõ sokasággal környül vétettetvén.

676. Qui vel sunt con-
filiarii intimi, vel præfe-
cti: ut aulæ magister vel
architriclinus, cancella-
rius, thesaurarius aut cu-
stos ærarii, custos magni

676. A kik avagy belső titkos ta-
nátsoc, avagy præfectusoc, (gond-
viselõc: udvar bírác) mint az hop-
mester avagy bé-járóc feje, (náss-
nagy, vendéglõ helynec gazdája)
cancellarius, kints-tartó avagy
figilli,

Lmo Salit, loria in civit in Cam

figilli, ensifer, dapifer, pocillator, equiso, summus cubicularius, secretarius, suos amanuenses habens, cubicularii, attrienses, satellitium principis, pedites seu celeres à pedibus, affecleæ & janitores.

677. Aliorū legat-proreges, vicarios, satrapas, quæstores, decumanos, publicanos, portiorumque exactores, telones & legatos; qui diplomate regio vel principis instructi, res gerunt.

678. In demortuorum defunctorumve locum substituuntur sufficiuntur vel surrogantur alii, qui successores dicuntur.

679. Regiæ & basilicæ aulaeis sive peristromatis & tapetibus, picturisq; refulgent, renident, & perfonant musicâ.

musikáckal (viga-ság szerző szerbámockal) zöngedeznec.

tárháznac őrzője, az éreg pötsét őrző, fegyver hordozó, asztalnoc, (tálnac) pohárnoc, lovász mester, fő komornic, secretarius, kinec az őiro-deáki vannac, bé-jaróc, pitvarban udvarlóc, fejedelem udvari hada, (mezei katonasereg, udvar népe) gyalogoc avagy gyors inasoc, testet (életet) őrző kővető és ajtónállóc.

677. Másuvá követésben küldi a vice királyokat, király képet, tisztartókat, kereskedőket, tizedlőket, fukarokat, és a rév helyeknec avagy hajó béreknec (exactorit) ki-szedőit, vámosokat (harmintzadosokat) és követeket, kik a királynac avagy fejedelem függő pötsétes levelével fel-készítettetvén, dolgokat viselnek.

678. A meg-holtaknec és kimúltaknec helyében álléttatnac, rendeltetnec avagy válastatnac (helyezettettetnec) mássac, a kic utánnoc következőknec mondatnac.

679. A királyi házac és királyi palotác kárpitockal avagy környűlterető fal ékesető varrot lepellekel és szönyegeekkel, s-kép irasokkal fénlenec, tündöklenc, és

680. Gerrones, nugi-
geruli, moriones, para-
fiti, gnathones, & syco-
phantæ, aularum appen-
dices sunt: Eunochorum
usus desuevit obsolevit-
que.

udvaroknac tóldaléki (foldaléki): az herélt embe-
reckel (tóki mettzet ágyas házat őrző férfiakkal)
való élés meg-szűnt (el-mult) és ki-aggot.

681. Majestas invidiæ
obnoxia est, sed clemen-
tia præsidii vice erit.

681. A' fölség (méltóság) irigy-
ség alá-vettetet, de a' kegyelmes-
ség óltalom (őrző sereg) helyet
léssen.

682. Non tam Princi-
pem satellites seu spicu-
latores tutantur, nec
tam locupletant fisci do-
minive reditus, aut col-
lectus & repositus the-
saurus (gaza) atq; sub-
ditorum amor.

682. A' fejedelmet nem annyira
őrzic a' darabontoc avagy ór állo
strásác, nem-is ugy gazdagéttýác
a' fiscusoc (ország tár házai) és
uralkodásánac (birodalmánac)
jóvedelmi, avagy az őszve gyűj-
tött és el-tött (röjtött) kints
(drága marha) mint az alatta
valóknac szereteti.

683. Angariis igitur,
censibus, & exactionib⁹
vi extortis, ne exhauri-
antur: congiariis potius
& donativis seu donariis
demulceantur.

683. Annak-okáért kényszerítés-
ből (erőltetésből) való szolgálá-
tockal, ado fizetéseckel, és erővel
ki-tekert, (vont, satult) taxák-
kal (kapu pénzeczel, föl-vetett

summákkal) ki ne meréttessenec: [meg ne nehezéttessenec,
el ne fojtassanac] bő mértékű adakozással inkább és donátiok-
kal [nemes jószág osztogatásokkal] avagy ajándékozások-
kal enyhéttessenec [édesgettesse].

684.

684. Imperandum
sic populo, ut illi parere
lubeat: imperia violen-
ta, & obsequia coacta
periculosa sunt.

684. Ugy köll a népnek paran-
tsolni, hogy ő néki is engedni aka-
rattya légyen avagy teséc: az e-
rőszakos uralkodásoc [parantso-
lásoc] és kényszerettetet szofoga-
dásoc [engedelmeségoc] veszedelmesec.

LXVI. De Regno &
Regione.

LXVI. Az országról és tár-
tományról.

685. Regnum est ubi
sunt liberi status, statu-
torum vinculo inter se
colligati.

685. Ország az az hol szabad
rendec [statusoc] vannac, kik or-
szágos törvényeknek [decreto-
moknac] szövettségével edgymás
között öszve kötöttetec.

686. In arduis nego-
tiis & causis comitia
convocantur & conci-
entur, sed è proceribus
primatibus seu optima-
tibus, Ducibus, Comiti-
bus, Vicecomitibus, Ba-
ronibus, Dynastis, Eque-
stri ordine & generosis:
rustici non intersunt, sed
ruri occupantur, & suis
pagi-magistris obsecun-
dant, morigeri sunt, mo-
rigerantur, obsequun-
tur.

686. A' nehéz (terhes) dolgok-
ban és igyekben ország gyűlési hi-
vattatnac egybē és hirdettetnac,
de a' főfő rendekből népnek, elei-
ből avagy nagy urakból, Hertze-
gekből, (Hadnagyokból) fő ispá-
nokból (Nader ispánokból) Vice
ispánokból, Zászlós urakból, ma-
ga biro grofokból. (nagy urakból,
polgárokból) lovagos vitézlő
rendből és nemessékből: a' parasz-
toc a' mezőn foglalatossac, és az ő
polgár mestereknek (falusi birá-
joknac) engednac, engedelmesec,
szót fogadnac, és fejet hajtnac.

687. In territorio suo
quilibet Magistratus

687. Az ő megyéjében (földő
határában) akár melly tisztviselő
fancire

fancire potest quod vult: sed velle non debet, nisi quod publicè expediat.

magistrátus-is végezhet (rendelhet, szerezhethet, erőszéthet) a' mit akar: de akarni nem köll, hanem a' mi közönsegeffen hasznallyon.

688. Ditio & dominium est ubi quis dominatur ac jurisdictionem habet: provincia quam devicit. sub regno sunt dynastiae, comitatus, principatus, ducatus, &c.

688. Jóság (birodalom) és uraság az az hol ki uralkodik és törvény szolgáltatásra való hatalma vagyon: meg-hódúlt tartomány az a' mellyet meg-győzvéen hatalommal tart. (bir) az ország alatt vannac maga biroságoc (ispán-ságoc) vármegyec, fejedelemségoc, hertzegségoc.

689. Gentes finitimae de confiniis & limitibus litigant plerumque: sed si limitent & paciscantur, foedus est; quod temerant, violantque per-juri.

689. Az határos (végbéli közel való) nemzetec a' környül való tartományokról és határokról pörlekednec ottan ottan (gyakorta): de ha meg határozzác és meg békéllenec (alkusznac) rajta, frigy kötés (sövérség) az; a' mellyet föl-

bontanac, meg-segnec (törnec, rontanac) az hamis hitűec (hitűl szakattac).

LXVII. De pace & bello.

LXVII. A' békeségről és hadról.

690. Pacatus status optatissimus est, sed aliquando nisi armorum vi, retineri nequit.

690. A' békeséges állapot leg-kivánatosabb, de néha hanemha fegyvereknec erejével, meg nem tartathatic.

691. Siquidem turbatores factiosi & clancularii, ad coryphaeorum

691. Mivel-hogy a' zuzavart indéto (szerző) pártosoc (pártútóc) a' föl-támadásnac (háboru-instiga-

Ceterum non minus quam vult et per parat

instigationem, clandestinas factiones ac conspirationes disseminant; imo cum conjurârunt, tumultus & seditiones concitant; quæ nisi maturè sedantur, bella intestina erunt.

ságnac) fő vezérinéc (hadnagyinac) izgatásokra (onszollásokra, östönözésekre) alattamban való pártolkodásokat (bakadásokat) ösve esküvéseket hintegetnéc, sőt midőn ösve esküttenéc, zenebonákat (tsatépatékat) és pártútéseket (támadásokat, vi-
rongásokat) indétnac; mellyec hanemha idejénkorán (előve) le tsillapéttatnac, belső hadakozásoc (edgymás között való gyűlölséges hadac) lésznec.

692. Hostis externus, externè irrumpit; adversus quem bello defensivo opus.

692. A' külső ellenség onnét kívül út bé; (rohan reánc) a' melly ellen az oltalmazó had szükséges.

693. Quod per fecialem denuntiatur ac indicitur; aut per caduceatorem pax petitur, si quis se imparatum, aut hostili potentia imparem arbitrat.

693. Melly az hadi zenő (hirdető) avagy föl-bomlott frigyét jelentő követ által meg-izentetic és meg jelentetic; avagy a' békeség szerző (frigyét kérő) követ által békeség kérettetic, ha ki magát készületlennéc, avagy az ellenség erejéhez elégtelennéc ítéli (véli) lenni.

694. Imbellis & imbecillis ne quicquam bellare aut belligerare præsumat.

694. A' győnge és erőtelen semmiképpen hadakozni és hadat viselni ne merjen (föl ne vegyen).

695. Apparatus enim bellicus multa requirit ac poscit: militem, qui scribend⁹ sacramentum

695. Mert az hadi készület igen sokat kér és kíván: vitézlo népet, a' ki hittel való köteleiséget (hívseget) igérvén fogadni, [bé-irni
dicens,

dicens, armandus, & in diribitorio lustrandus; commeatum, auxilia seu subsidia confoederatorum, dapfilesque sumtus.

[számlálni] föl-segyverkeztetni [fegyverben öltöztetni] és a választó helyen mustrálni köll; uti vagy tábori élést, (eleléget) azon edgy frigy kötésben valóknac segedelmeket avagy segítségeket, és bővön adakozó költséget.

696. Maturè ergo stips cogenda, sicut & victualia: acidonei praestandi, eligendi, qui distribuant & erogent.

választani,

696. Jó idején köll azért a szedett pénzt be-gyűjteni, mind az ételre itatra [élésre] szükséges eszközöket is: és illendő [alkalmatos] embereket köll állítani, kik el-osztogassák és ki-adják.

697. Tum congregandus ordinandusque exercitus per legiones, cohortes, centurias, vexillationes, turmas; praeficiendique decuriones, signiferi, vicarii, centuriones, magistri equitum, tribuni, chiliarchæ, item praefectus, seu praetor rerum capitalium, quorum singuli suas optiones habent; omnibus denique Imperator seu Generalis.

697. Ackor köll osztán ísve gyűjteni és el rendelni a sereget legiónként, [hat ezer gyalogból és hat száz lovagból álló hadi válastot avagy rendelt seregenként] seregenként, [edgy kapitánság allyára] százanként [hadnagyfőgokra] zászlónként [zászlócallyára] dondárookra; (raj seregekben) és eleikben köll rendelni tizedeseket, zászlo-tartókat, vice hadnagyokat, századosokat, lovass mestereket, (lovagos kapitányokat) hadnagyokat, ezer lovas kapitányokat, ísmét hadi gondvi-

selőt, avagy sejbén járó dolgokat igazgató hadi bírót, kik közzül mindeniknek az ő tulajdon választot helyei vannak: mindenec eleiben végezetre hadi fejedelmet avagy ország kapitányját, (had viselő generalist).

K

698.

Handwritten note in the right margin:
 H. J. Sam. us erat prius homo in illo munde.

698. Tirones inter-
miscetur veteranis: li-
xæ, calones, & caculæ, ad
servitia relinquuntur:
volones & dimachæ se-
peditatui vel equitatui
agglomerant. Adfunt
quoque cunicularii, ba-
listarii, & munitores.

hadban menő vitézec és két képpen ugymint gyalog és lovon
edgyaránt hartzolo sonéroc magokat a' gyalogoc avagy lo-
vasoc seregéhez veric. Jelen vannac még az álllyukat áfók-
is, sámszerigyesec, és erősség tsinálóc avagy sántz rakóc.

699. Armatura suffi-
ciens erit, si tectus sis lo-
ricâ, sago, galeâ seu cas-
side, scuto seu clypeo
ancili parmâ vel peltâ;
instructus verò quibus
dimices. Cataphracti ta-
mê circumquaq; lorica-
ti, & toti quasi ferrei sūt.

reku fegyveresec mindazonáltal környôs környül pántzélóc,
és mint edgy mindenestül fogva vasasoc (vasban állóc).

700. Classis navalis, cui
præfectus ejus seu archi-
talassus præest, etiam un-
cos, harpazines, hamas,
buccellatumque seu bis-
coctum panem postulat.

salatonként szaggattatot avagy kétszer sült kenyeret meg-
kiván.

698. Az új vitézec (új soldosoc)
közben elegyített nec az hadakbā
forgott régi vitézeckel: a' tabori
mosléc tisztétóc, (szakátsoc, fő-
zóc, tál vagy konyha pótzérc)
tabori buzgányos furkos szolgác,
és botos legényec, a' szolgálatra ha-
gyattatnac: a' szabad legényec a-
vagy önnön magoc akarattyaóól

699. Elégendő fegyverkezet lé-
szen, ha befödözött léfesz pán-
tzéllal, zekével, (katonai kurtá
kóntóssal) sisackal, avagy fejét öl-
talmazo vas süveggel, paissal a-
vagy hoßszu paissal, kerec paissal,
tatár paissal avagy gyalog (fél) pa-
issal; föl-kéßsülvén penig a' mel-
lyeckel vij. (hartzolly) A' vas de-

700. A' vízen hadakozó sereg
hajo, kinec az ó eleiben rendelt
gondviselője avagy tengeri feje-
delme előtte vagy on, (előtte jár)
horgas vasu kajmótsokat is (kam-
pokat) tsáklyákat, horgokat, és

701. Gladius accingitur, vel balteo appenditur, ut è vagina stringatur promptius, evaginatulque recondatur caputotenus.

701. A' kard (szablya, tőr, kőspér) föl-övedztetic, (hozzanc szoréttatic) avagy a' bogláros övre (szablya szijra) föl-függesztetic, hogy az hivelyből ki-rántáséc (vonyattáséc) készebben, és hivelyéből ki-vonyattatván visszarájtetheséc maroklattyánál fogva.

702. Sagittarii è pharetra sagittas promere, arcum nervo tendere, ingruentesque protelare ac amoliri sciant, & confuescant.

702. A' nyilasoc a' tegezéből a' nyilakat elő venni, a' kéziyat az ideg-gel meg-vonni, és a' reájoc rohanókat nyillal el kergetni és el-tágé-tani (hárentani, távul úzni) tud-jác, és meg-szokiác.

703. Sclopetarii sclopeta nitrato seu tormentario pulvere onerent, post displodant: sed ad scopum prorsus collimantes.

703. A' puskašoc (muskotéřoc) a' puskákat salétromos avagy puska porral meg-töltéséc, (terhel-lyéc) az után ki-lőjéc: (sűséc, pat-tantsác) de sinton (tellyességgel) a' tželra arányozván.

704. Expeditione fusescepta; castra metari, tentoria paxillis figere, munitionibus sese vallare, excubiis seu excubitoribus circummunire, & stratagematibus uti, op⁹ est: cum castra autem convertere convenit, omnes vasa sua colligunt.

704. A' hadi készület föl-véter-tet vén, tábort jártatni, sátorokat szegeckel (tővekeckel) le-szegezni, (sátorokat vonni) erősségeckel (santzockal, árkokkal) magokat környúl venni. (ké-réteni) kún háló vigyázókkal a-vagy őrállo strásákkal körül meg-erősíteni és hadi okos fortélyokkal (ristességes hadi álnokságokkal)

élni, sűkség: midőn penig a' tábort meg-fordétani illic, min-denec az ő eszközöket őšve sedic.

Johannes Baptista Oporinus Discretus

705. Emittendi subinde sive armati sive infermes corycæi, speculatores & exploratores, quorum in militia insignis usus est; ut & tesserae sive symboli quâ sui se recognoscunt.

705. Ki köll ottan ottan bortsá-

706. Excursionis seu pabulationis seu pabulandi, & prædæ causâ fiunt, non sine populatione & cæde.

707. Induciæ si panguntur, dantur obides.

706. A' ki futamásoc (nyargalásoc) abrakolásert (elefégért) avagy abrakolásnac, és pradánac [martalótznac] okáért lésznec, nempusztétás (rablás) és öldöklés nélkül.

708. Ad prælium,eductæ copiae, velin cuneum coguntur, vel in phalangem, fronte seu primo agmine, tergo seu agmine postremo, & alis sive cornibus munitam.

707. Ideig való frigyec avagy két fél között bizonyos napig tartó szövetségec ha vettetnec, (kötetnec, szereztetnec) kezefec (zálagoc) adattatnac.

708. Az hartzra (tsatára, útközetre) ki-vitetet hadi bõ seregec, avagy hegyessen ék formában soréttatnac, (állani kényszeréttetnec) avagy sűrű öszve vert hadi rendelt seregben, a' melly homlockal szemben szókó avagy elől járó sereggel, hátullyal avagy utolsó sereggel, (dondárral) és szárnyackal avagy szarvackal meg-erősítettet.

709. Vexilla in medio ferunt signiferi: quos antesignani cum trom-

709. A' zászlokat középpen viszi a' zászlo-tartóc: kiknec a' zászlo előtt álló vitézec (zászlót őrző vezérec, alabárdosoc) a' palphæis

phæis vel spathis præcedunt. losockal avagy alabárdockal (dókosockal, lántsáckal) előttéc mennek.

710. Tympanistæ & tibicines, classicum canentes, tubarum & lituorum ingeminato clangore, atq; tympanorum strepitu, ad alacritatem inflammant. 710. A' dobofoc és trombitásoc, útközetre való készülöt fuván, a' trombitáknac és horgas trombitáknac (tárogato sípoknac) megkettőztetett hársozásával, és a' doboknac zörgésével, (tsattagásával) a' sörénységre, (elevenségre, vidámságra) görjesztenec, (gyullasztanac).

711. Velites usitatè pugnæ seu velitationis initium faciunt, velitando: mox concurritur agmine toto, & pugnatur. 711. A' könnyű s'erú vitézec [tsatán forgot gyors hőséc] az hartznac avagy tsatánac kezdetit tselekszic, (el-kezdic) tsatázva: majd osztán (leg ottan) ősző futnac (rohannac) az egész sereggel, és hartzolnac.

712. Eminus quidem lapides fundis & catapultis; veruta tela balistis; glandes bombardis & tormentis; spicula missilia sive jacula ammentis, ejaculando. 712. Távolról (meszszünnen) ugyan a' kőveket parittyáckal és pattantyuckal; (hajto s'erűsámokkal) az hegyes nyárs szabasu nyilakat számszerigyeckel; a' gulyobifokat öreg hoszszu puskákból (muskotérokából, sebes, forgo taratzokból) és ágyukból; (sugar, sereg bonto, mosár ágyukból) a' gerelyeket (hajto szeges dardátskákat) avagy szingonyos nyilakat állhoz szoréto ideggel ki lövöldözvén.

713. Cominùs autem farissis, lanceis hastilibus & hastis mucronatis, cuspidatisque, bellicis falcibus & bipennib9, ma- 713. Közélről peniglen, ki-élesztetet és hegyesítettet hoszsu merő kopjáckal, lántsáckal dardákkal (dógenyeckel, lantz fáckal) és kopjáckal, hadi kaszákat és

Qui non est bonus homo non est bonus amicus

720. Munimenta, si
quæ antea fuerunt occu-
pata, recuperantur.

721. Victores spoliis
& manubiis onusti, tro-
phæis erectis ovantes, &
pæana triumphalem ca-
nentes, cum triumphali
pompa domum red-
eunt.

722. Ubi strenui ob-
facinoraheroica insigni-
bus atque stemmatibus
condecorati nobilitan-
tur; proditores, turba-
rumque authores ple-
ctuntur; transfugæ &
desertores multantur;
faucii sanantur; captivi,
persoluto lytro, redi-
muntur, aut permuta-
tione liberantur.

723. Ad extremum sti-
pendiis, quantum quis-
que meruit, exsolutis &
persolutis; miles exauto-
ratur atque exarmatur;

720. Az erősségec, hamellyec az
előtt voltac el-foglaltatva, visz-
sza foglaltatnac.

721. A győzedelmesséc ragado-
mányokkal és fosztott marhákkal
terhesséc lévén, a győződelem je-
leket avagy a diadalom zászlókat
föl-emelvén [állátván] örven-
dezve, és győzöldelmi ditséretet
énekelve, diadalmi pompával
haza meg-térnec.

722. Holott a főrényec [ditsére-
tessen forgódott erős [gyors] vité-
zec] az ő uri méltósághoz illendő
tselekedetekért [magoc viselésé-
ért] vitézi jeleekkel és tzimerek-
kel föl-ékesítettvén meg neme-
sítettetnec; az árulóc, és az hábo-
ruságnac szörzői meg-büntettet-
nec; (ölettetnec) az által futot
pártosoc és edgy féltől máshoz
állottac avagy el-hajlottac (el-sa-
kadtac) meg bifságotatnac; (bün-
tettetnec) a sebeséc meg-gyógyéttatnac; a foglyoc,
(raboc) meg-fizetvén a váltságot, (sartzot)
meg-váltatnac, avagy tseréléssel ki szabadéttatnac.

723. Végezetre a soldoc avagy
hopénzec, a mennyit ki-ki érdem-
lett, ki-fizettetvén és meg-fizet-
tetvén; a vitéz (had, vitézlő
nép) le-szálléttatic (vitézi tisz-
cme-

emeriti rude donantur, *titől meg-mentetic, az hadako-*
 qui pro patria occubuē- *zástól föl-öldoztatit*) és segyve-
 re, adorea afficiuntur. *réből ki-öltőztetic; (le-vetköz-*
tetic) a vitézkedésből ki-aggot érdemesec nyugodalmas sa-
 badsággal meg ajándékoztatnac, a kik hazajokért meg-hol-
 tanac, (el-hullottanac) vitézséggel nyert ditsérettel és tisz-
 tetséggel illetetnec.

LXVIII. De Schola &
 Institutione.

LXVIII. Az Oskoláról és
 tanétáfról.

724 Quoniam litera-
 ti ad omnia habiles esse,
 idiotæ vice versa parùm
 societati humanæ con-
 ferre, deprehenduntur,
 scholis, ubi rudes eru-
 diantur, opus est.

724. Mivel-hogy a deákosc (tu-
 dósc) mindenekre alkalmatosok-
 nac (illendők nec) lenni, a tudat-
 lan sült parasztoe ellenben az em-
 beri társaságnac keveset hasz-
 nálni, találtatnac, (meg-tapaszt-
 altatnac) az iskolác, holott az
 ostobác (tudatlanoc, gorombác) tanéttaffa-
 nac, szükségesséc.

725. Athæ non sunt ut
 fatui opinantur, arbi-
 trantur & existimant,
 carnificinæ, sed ludus:
 dummodo discipulus
 docilis callidum corda-
 tum, utque uno verbo
 dicam, didacticum nan-
 ciscatur præceptorem.

725. De ezec nem kinzo helyec,
 (börtönházac) a mint a bolon-
 doc vélekednec, alétnac és itélnec,
 hanem játéc helyec: tsak hogy az
 örömost és könnyen tanulo tanét-
 vány okos (razasz) és bátor szívű,
 és hogy edgy szóval meg-mond-
 jam, jól tanéto avagy tanétásnac
 mestersegében tudós tanétót (leib-
 en sabót, igazgatót a tanulásban) nyerjen (találtyó kaphasson).

726. Ille enim si discit
 spontè, percontatur sci-

726. Mert amaz ha önként (ma-
 ga kényén, szabad akarattya sze-

Non est bonus socius qui comedit omnia. Solus

mas verò Biblicas edificare tirunculi palmarium edg belé mettzettétvén béragad, putent. (meg áll, marad). A Bibliából (Sz. írásból, Isten könyvéből) való ékes mondásokat (szép sentenciákat) penig

meg-tanulni az apródesztendőkbe forgodo (tanuló) gyermek leg főbb dolognac (győzedelem jelénec) itéllýec (tartsác).

734. Repetitio tacita 734. Az elmében való forgatás est; recitatio clara; examen quotidianum vel kal való; (magában való el-mondás) hal- kal való; (tsöndes halgatva va- extraordinarium. ló) az el-mondás föl szoval való;

(tisztá hangos) a kérdezkedés (vizsgálódás) mindennapi avagy rend kívül való.

735. Si feliciter vis 735. Ha boldogul akarj elő men- proficere, quicquid mo- ni, (épülni) valamit mostan el- do comprehendisti, mox, médbé fogtál (meg-értettél) maj- statim, è vestigio alteri dan, mindjárt, leg ottá mással kő- communica & enarra. zöllýed és ki-beszállýed.

736. Decet enim te 736. Mert illic tenéked tanéto doctores studiosè imita- doctoridat szorgalmatossan kő- ri, condiscipulosq; cer- vetned, és tanuló társaidat vör- tatim æmulari. sönnyel (hartzolva) kővetned a- vagy vélec vetekedned.

737. E trivialibus 737. Az alá való apro iskolákból, Scholis, quæ diligen- a mellyec szorgalmassan gyakor- ter frequentandæ, gra- landóc, gráditsonként (rendel) datim promovemur mozdéttatunc előbb (vitetúnc ad Gymnasia, inde föllyebb) az elmét gyakorló nagy in Academias lycea, iskolákban, innéd az Academiák- & Athenæa, quæ Bács- ban, (hires fő iskolákban) szaba- calaureos, Magistros, dos öreg tanuló helyekre és Athe-

Licen-

Licentiatos atque Doctores creant.

nás várasában régenten virágzó iskolác formáján épült avagy rendelt hires neves iskolákban, a mellyec Bacalaurosokat, közönségesen valamely tudományt tanéto Szabadosokat, és Doctorokat teremtenec (tsinálnac, rendelnec).

LXIX. De Musæo.

LXIX. A tanulo házról.

738. Idoneis & musis aptus locus solitarius est, à turba remotus; ubi studiosus bibliothecam, pulpitem, atramentarium, thecam calamariam sive plumariam cum scalpro cultellove scriptorio habebit. Hæc sunt arma studiosi.

738. Az alkalmazatos és Musákhoz (tudományokhoz) illendő hely magán (külön) való, a zenebonától (tsatépátétől, sokaságtól) félre rétetet; (távol való) az hol a deáknac könyvtartópóltza, olvasásra (ki-nyitásra) való könyv támasztoja, kalamárisa, toll tartópóltza avagy pennaválissa a toll vakaroval és iro penna tsináló

késetskével edgyút légyen. Ezec a deáknac fegyverei.

739. Libellos mundè tractet, quos non plurimos habebit, sed selectos & optimos.

739. Könyvetskéit tisztán tartsa, (illessé, forgassa) mellyeket ne fölötte sokakat tartson, hanem válogattattakat és legjobbakat.

740. Quorsum enim obscuro numerosa volumina, & tomi, quorum indices & catalogum vix perlegit possessor.

740. Mert hová (minéc való) kérlec a számos öreg könyvec, és könyveknec el-olstot részei, mellyeknec mutato tábláit és samátis (laistromát) alig olvassa által a (véle biro) ura.

741. Lituris ne maculet; stellulis seu asteriscis ad marginem notatis &

741. Ki-törleseeckel (vonyásokkal) ne motskollya; a papiros sélire iratot és jegyeztetet tsilla-

signa-

Alkotott és nem alkotott könyvek

signatis reminiscantiam
sublevare nemo vetat;
quin consultum est.

gotskával avagy jegyzéseckel az
emlekeztető elmét könnyebőteni
senki nem tiltja; sőt inkább taná-
tsoltaric.

742. Si quid incidit,
aut occurrit, evanescere
ne patiaris; sed consigna
& annota continuo, ac
postea subito, seu protin-
us describas, regeasq;
non in rejectaneas sche-
das, sed in palimpsestum
seu membranam deleti-
tiam; indeque in diari-
um vel adversaria, quæ
continue penes te aut in
promptu sint.

742. Ha mi eszedben jutot a-
vagy elmédben ótlót, hejaban
veszni (el enyészni) ne engedjed;
(szenvedjed) hanem jegyezd föl
és ird. föl szüntelenül, és az után
mindjárt (hamarsággal, leg ot-
tan) avagy menten ird-le, és sze-
degesd edgybe nem el-vetendő
tzedulákra, hanem jegyző könyv-
ben avagy le-törölhető meg-má-
zolt hártýára; és onnét a min-
dennapi dolgokat folyedző könyv-
ben avagy számtarto könyvek-

ben, a mellyec szüntelen melletted avagy készen legyenec.

743. Lucubranti ad ly-
chnum cereus † præse-
bacea candela conducit,
cui accendendo, ignia-
rium cum fomite, cha-
lybe, filice & ramentis
sulphuratis adfit.

743. A gyertya világnál (mets-
nél) tanulónac (éjei munkálkodó-
nac) a viasz gyertya a fagygyu-
gyertyánál inkább használ, mely-
nec meg-gyújtására, a tűz-útó (é-
lesztő) szerszám a taploval, a-
tzállal, tűzkővel (kovával) és

kénkőves fonalackal edgyút jelen legyen.

744. Tedæ fumant &
fumigant.

744. A fáklyác (szóvétnekec,
burkos senyőc) füstölnecc és füstölógnecc.

745. Candelabrum
(lychnuchus) sit penfi-
le, umbraculum viride,

745. A gyertya tarto (mets ége-
tő) függő legyen, az árnyéc tarto
zöld, az hamyavévvő (koppanto)

emun-

emunctorium praestò, jelen, mellyel ottan ottan hamvát
 quod identidem emunge, el-vegyed, hogy a gyertya-bél ár-
 ne ellichnium obum- nyéket ne tartson: de azt hogy
 bret: sed illud ne quid valamit ne búzölögjön, tedd
 fordidetur, sepone, fun- félre, és az el-vétetet ham-
 gumque ne foeteat, ex- vat hogy ne búszétsen, ólts-el.
 tingue.

746. Proditurus lu- 746. Ki menni akarván a gyer-
 cernam absque laterna- tyát a lámpás (lantorna) nélkül
 ne feras: facibus sive fa- ne vigyed: a sóvétnek nec avagy
 culis non fidendum. fákláknac nem köll hinni.

LXX.

DE GRAMMA-
TICA.

LXX. A' Grammaticáról a-
 vagy bótúnec és szollásnac
 tudományáról.

747. Grammaticus li-
 teras & syllabas ortho-
 graphicè pingere, voca-
 bula emphatica & peri-
 odos inchoantia maju-
 sculis characteribus no-
 tare, omnia commati-
 bus seu virgulis & pun-
 ctis distinguere, sermo-
 nemque legitimè pro-
 nuntiare edocet; dictio-
 nes declinat & conju-
 gat, phrasés syntacticè
 construit.

vényszerént, igazán) ki-mondani meg-tanéttya; a' szokat
 declináltja és conjugáltja, a' phraséseket, avagy szollásnac for-
 máit a' syntaxis (szóknac ösve foglaló mestersege) szerént
 öszverakia.

747. A' Grammaticus (bótúket
 szollásnac formáit tanulo) a' bō-
 túket és edgyben szedegetet bō-
 túket (szonac darabjait) igaz
 írásnac mestersege (modja) sze-
 rént írni (vonyogatni) az
 emlekezetes (terhes, hathato) és
 egész mondásokot el-kezdő szó-
 kat nagyobbabba bótúckel jegyez-
 ni, mindenecket szokat meg-vá-
 laszto (el-mettző) jegyetskéckel
 vagy veszszótskéckel (vonyásots-
 káckal) és pontockal meg-válasz-
 tani, és a' beszédet helyessen (tör-

748. An-

Qui non scit pati non scit dominari

748. Ancillatur huic librarius ac typographus, qui è loculamentis typos depromens, coagmentat, praelo subjicit, libros excudit, bibliopogo seu compactori compingendos tradit; quos bibliopola venundat.

748. Szolgál ennek a könyvtárnál és könyv nyomtató, ki az helyeskékből (castákból) az öntöt bótúket ki-szedegervén, öszve szedi, (rakja) sato alá veti, könyveket ki-nyomtat, a könyvkötőnek avagy compactornak bekötőn adja; mellyeket a könyv-áros el-ád.

LXXI.

DE D I A L E -
C T I C A.

LXXI. A' Dialecticáról avagy vetélkedésnek tudományáról.

749. Dialecticus seu Logicus ratiocinans, quid de quo dici possit & quare peruestigat, ambigua distinguit, obscura declarat, similia dissimilibus ac paria disparibus confert, effatque cuiusvis certitudinem examinat.

749. A' mesterséggel vetélkedő (disputáló) avagy okoskodó okoskodván, mitsoda miről mondat-tasféc és miért által vizsgálja, (fől-kerefsi) a' kettős értelmű főkat meg-választja, az homályos igéket meg-fejti (magyarázza) az hasonlokat az hasonlalanokkal és az egyenlőket a' külömbözőkkel (nem egyenlőkkel) edgyben

veti, (hasonléttya) és akár melly bős mondásnak bizonyos voltát (igazságát) meg-hánnya veti (rostállja, próbállja, vizsgálja).

750. De quocunque themate ac problemate differens, de quaestionibus dubiis pro & contra argumentando dispu-

750. Akármelly tzelul fől-tött dologról és kérdésről beszédet indétván, (szóban eredvén) a' kérdéses kérdésekről, érette és ellene argumentálván, (erősséggel állat-

tat; nonnulla verò ex *ván)* disputál; (*vetélkedic*) né-
 necessariis atque verna- *mellyeket* penig *szükségesképpen*
 culis principiis apodicti- *és tulajdon* [*nyilván*] való prin-
 cè ac solidè demonstrat; *cipiumokból* [*elől-járo bizonyos*
 argumenta syllogismis *fundamentumokból*] erős nyilván
 argutè innectit, metho- *való bizonyétásockal és erőssen*
 doque appositâ omnia *meg-mutat; az argumentomo-*
 digerit. *kat, erősségeket, edgymból fo-*
lyo erős okokat] edgymást követő formákban béköti, [*foglul-*
lya] és helyes tanétásnac úttya szerént mindeneket el-rendel.

LXXII.

DE RHETORICA

& Poësi.

LXXII. Az ékeessen szollásnac
 és vers írásnac (szórzésnac) tu-
 dományáról, mesterségéről.

751. Rhetor ut persua-
 sibilis persuadeat, for-
 mulas dicendi conqui-
 rit, ad facundiam & elo-
 quentiam stylum exer-
 cet, variat verba tropis,
 sententiasque figuris, &
 actionem gestibus colo-
 rat.

mondásokat [*sententiákat*] külső színesgetéseckel, [*képez-*
getéseckel, ékesgetéseckel] és a ki-mondásban való tseleke-
detet kezeinec hányásával (maga viselésével) színesíti.

752. Eloquentes & fa-
 cundus orator quoties
 declamat, proœmio seu
 exordio præmissis sese
 insinuat, & benevolen-

751. Az ékeessen szollo hogy az el-
 hitetendő dolgokat el-hitethesse,
 a beszédeknek formáit ószve ke-
 resgeti, a nyájassan és ékeessen va-
 lo szollásnac meg-szerzésére a
 szollásnac módját gyakoroltya, a
 szokot változtattya tulajdon ér-
 telminec más értelemre való for-
 ditásival, és az értelmes egész

752. Az ékeessen szollo és nyájas-
 san beszélgető (orator) valame-
 nyiser beszélteni föl-áll [*ki-kiált,*
predicál, fön szóval hirdet] elől
 járo [*kezdő*] avagy kerülő beszé-

tiam captat; aliquando tamen abruptè auspicatur; post causam proponit dilucidè, tum confirmat rationibus validè, illustrat exemplis prolixè (tamen si non dilatat vel amplificat, nec digreditur abs re) objectiones refutat & refellit exactè, epilogo perorat ac concludit; atque ita orationem habet, aliquando præmeditatè, aliquando ex tempore.

det borsátyán elől önnön magát bé-szinli, és jó akaratot [beszédében való kedveséget] kapdos; [borgász, keres] néha mindazáltal hertelen el-kezd; annac utánna az okot [dolgot] elő-hőzza [föl-rész] világossan, akkor őstán erősféti [támogattya] okokalerőssen. [valóban fontossan] világosíttya példákkal bőven (noha ki nem szélesíti vagy terjeszti, sem el nem megyen a dologtól) az ellen-vetéseket meg-tárfolya és hamisíttya valóságossan, a béfejező mondással beszédét el végezi és bé-rekeszti; és így vagyon az ő beszélgetése, [orálása] néha előve gondolkodván, néha azon szempillantásban [időben, mindjárt, hertelen].

753. Proverbia adagia & apophthegmata, ut & comparationes orationem luculenter exornant; quæ si strictim rem enunciat, nervosa dicitur.

753. A' példa beszéddec köz beszéddec és költőt beszéddec, [meséc] mint az hasonlatosságok is az oratiót [imádságot, föl-szóval indétot beszédet] világossan [fényessen] meg-ékesérik; melly ha szorossan [rövid szóval] a' dolgot ki-mondja, inasfnac [fogasfnac] mondati.

754. Poëta disertus, & ob id laureâ coronatus, è prosa seu soluta oratione ligatam faciens, versus & rhythmos

754. Az ékesen szóló vers szerző [iro, költő] és azért borostyán koszorúval meg-koronáztatot, a' folyó beszédből avagy meg-öldött sententiákból álló orátióból edgy-

con-

concinuat eleganter, ben kötöttetett tsinálván, verse-
 carmina (metrum) mo- ket és rhythmusokat ékessen edgy-
 dulatur: epithalamia, ben illeget (rakogat, alkut) éne-
 feu carmina nuptialia, kes verseket (bizonyos szám-
 epicedia sive epitaphia, mal edgyben mérsekelt notás
 propemptica, elogia ac verseket) énekel: [hangitsál
 elegias, epigrammata, zöngedez] menyeközöi avagy
 anagrāmata, &c. fingit. menyeközöre való verseket, ha-
 lálra való avagy koporso föliben való verseket, útra bo-
 tsáto verseket, ditsérő és szomorú verseket, fölyül írott
 avagy akár miről rövideden írott verseket, nevec bötüi-
 nec által-hányására írott verseket, &c. kí gondol.

LXXIII. De Arithmetica. LXXIII. A' számvetésről.

755. Mathematicæ di-
 sciplinæ pariter sunt &
 utiles & subtiles.

755. A' Mathematicai [muta-
 tással tanulando] tudományoc
 [mestersegec] egyenlőképpen mind
 hasznosoc s mind vékony éles elméhez valóc.

756. Arithmetica nu-
 meros computat, quî
 seu quomodo compen-
 diosè addantur, subtra-
 hantur, multiplicentur,
 dividantur per se invi-
 cem: sive id fiat ciphris,
 sive calculis (abaculis)
 super abacum. Sed ru-
 ricolæ per decusses, duo-
 denas, quindenas, sexa-
 genas, &c. supputant.

756. A' számvető tudomány a'
 számokat edgyben [őszve] veti,
 miképpen és mi módon rövideden
 [által úton] hozzá adattassanac,
 el-vonyattassanac, meg-sokasít-
 tassanac, el-osztassanac edgymás-
 sal: [edgymás közötr] az akár le-
 gyen tzirás számokkal, akár
 számvető pénzeczel [számláló
 pénzeczel] a' pénz olvasó asztalon
 avagy számvető táblán. De a' me-
 zeipara stoc tizenként, tizenket-

tódónként, tizenötödönként, hatvanodonként &c. vetnec
 őszve [számlálnac].

LXXIV. De Geometria.

LXXIV. A' föld mérésről.

757. Geometra quasi ludibundus figuras contemplatur, & mensurat distantias, propè an procul absit & distet aliquid.

758. Ad regulam lineas, puta rectas vel obliquas, non curvas aut spirales; ad normam angulos; circino verò circumlūm (cujus medietas centrum, circuitas seu ambitus circumferentia appellatur) ducit.

geleteket; a' circalommal pedig kerekded circalmozást (melynek a' középi köllő középp, a' körül járása avagy kerületi környéknek [kerületnek] mondatic) viszen avagy vonyagat.

759. Conus turbيناتus est, cylindrus teres, Gracum Δ triangulare triquetrum seu trigonū, cubus quadratus, globus rotundus, externè seu exteriori parte convex⁹, & parte interiore vel internè concavus.

vul avagy külső részéről domboru. [homoru] és belső részéről avagy belöl ureges avagy hézagos [vájott].

757. A' föld mérő mint edgyjád szadozva a' figurákat [mértékre szabott vonyogatásokat, lineákat] szemléli, és az edgy mástul távul valóságokat [mészszeségeket] méregeti, ha közel vagy messze legyen és állyoné valami.

758. A' regulához [lineáléhoz, egyenessen mérő sabhoz, vonyásokat igazgató mértékhez] lineákat, [vonyásokat] úgy mint egyenesseket és hárántékössakat, nem borigassakat [gömbéket] avagy perétzesséket; [teker gösséket] a' fa regulához [szegletes lineáléhoz avagy szegelet mértékhöz] szeg

759. A' fenyő dio avagy hegyes te tejú tsiga pupos, [tsutsos, tornyos] a' tyukmony formájú hemp [kerekded hosszú kő vagy fa] gömbölyeg, [hosszú gömbölyű] a' Görög Δ delta három szegletű három oldalú avagy három szegű, a' kotzka sabásu forma négy szegű, a' gulyobis kerekded gömbölyű, ki

760. Circularis figura absolutissima divinissimaq; est, omnia complectens, nihilque habens asperitatis, nihil offensionis, nihil incisum, nihil anfractum, nihil eminens, nihil lacunosum.

761. Omnis dimensio fit per triangulum seu trigonum, ipsius etiam quadranguli sive tetragoni.

760. A' kerekded forma leg többé kelletesebb és istenebb, mindeket be foglalvan, és semmi darabossága, semmi akadálva, semmi félben metzése, [szakadása, vágása] semmi félben törése [ideftovatekerülése, körösfztülkafulvonása, kerengése] semmi fölyül való ki-tetzése, semmi vápossága [vermesege] nem lévén.

761. Minden mérés lesz az három szegeleten avagy három szegen, még szintén a' négy szeletű avagy négy szegűnek is.

LXXV. De Mensuris & ponderibus.

LXXV. A' Mértékekről és nehezekekről.

762. Mensuræ continuorum, sunt: granum, digitus, palmus, spithama, ulna, pes, passus, orgyia, decempeda, stadium, milliare: his metimur omnia.

762. A' mérőknek [edgymástól függő széles vagy hosszú daraboknak] mértéke, ezec: edgy mag, [máczsem] uj, tenyér, arasz: sing avagy rás, láb nyom, lépés, öl avagy hat láb nyomni mértéc, tíz lábni mérő rúd, száz huszon öt láb nyomni edgy futamat föld, mér föld: ezeckel mérűnc mindenekeket.

763. Liquidorum: culeus, metreta, amphora, quadrantal, urna, congius, sextarius, hemina,

763. Az higagnac: [folyó állatoknak mértéke] ezec [tsöbör vagy husz korsnyi mértéc, ako avagy hatvan négy itzés mértéc, korsó,

feu cotula aut cotyla, tri-
ental, cyathus.

[két fülű désa, huszon négy itzés
mértéc] fertály ako, [tizen bat
itzés mértéc] vödör avagy tiz itzés edény, kondér avagy
kanta, pint avagy bat itzés edény, itze avagy meszely
vagy ejtel, fél meszely vagy harmad rész ejtel, pohár.

764. Aridorum: me-
dimnus, trimodium, mo-
dius, femodius, quartale.

765. Pondera sunt:
centenari⁹, quadripon-
dium, tripondium, du-
pondium, libra pondo
feu as, semibra vel semif-
sis, quadrans, uncia, ,
semuncia, , drachma, ,
scrupulum.

766. Si quid à libripēde
feu zygoſtata in balance
vel in libella à moneta-
rio penditur & libratur,
examen quod ſcapo exit,
& per trutinam feu an-
ginam ſefe agitat, prius
penſita; ut videas an di-
ctam trutinam æquet, &
num æquipondium vel
æquilibrium ſit: Sin mi-
nus ſacomate exæqua.

764. A' ſzárazoknac [aſſſu ál-
latoknac] ezec: mut avagy mina,
kartz avagy három köblös ſzapu,
(kila) köből, fél köből avagy mézt,
fertály [véka, negyed rész köből],
765. A' tereh nyomo nehezéket
ezec: ſzáz ſuntos máſa négy ſun-
tos, három ſontos, két ſuntos, ſunt
vagy edgy egész ſont, fél ſont, ne-
gyed rész ſont, lat, fél lat (nehe-
zéc avagy latnac negyed része),
ferdung avagy latnac ötöd réſe,
két ſüller nyomo vagy drachmá-
nac [ferdungnac harmad része].
766. Hami nyomo ſontal avagy
bizonyos ſzámu nyomo nehezék-
kel a' kettős ſont ſerpenyőben a-
vagy mértéketskében [mérő tá-
latskában] a' pénzverőtül [mé-
rőtül] réteric és mérettetic, a'
fontban igaz ütő veſſőt [mér-
téc proba nyelvet] melly a' ſáran
avagy rudján kiméggyen, és a' mér-
téc iſtápján avagy alá-f-föl menő (emelkedő) vaſán önnön ma-
gát mozgattya, először meg-mérſékellyed; (hánnyad veſſed)
hog' meg-láſſád ha a' megmódot mértéc iſtápiját egyaránt meg-
nyomjaé, és ha egyaránt nyomo nehezékü egyarányu fontose:
hogy ha nem az edgyet ütő mértéketskével tedd egyenlővé.

767. Statera est lanificum portatilis libra, sine lancibus; alterâ parte non nisi uncinum habens, alterâ pondus: quod centro admotum plus, amotum minus ponderat.

767. A' föl-függesztő (állító) font a' gyapju mivesec serpenyő nyelkül való kézben hordozható fontya; (mértéke) mellynec edgyic része felől tsak a' fontot nyomó horga vagy on, másic felől a' terhe: melly a' köllő középen lévő pöthöz közel tétettetvén (közelített-

vén, hozzá mozdéttatván) többet, távul tétettetvén (előb mozdéttatván vétettetvén) kevesebbet nyom.

768. Si quid præter superpondium adjicitur, mantissa est.

768. Ha mi a' font fölöl meg nyomáson kívül hozzá adattatic, szerzés (toldaléc) az.

LXXVI.
DE OPTICA
& Pictura.

LXXVI. A' látásnac avagy nézésnec tudományáról és képirásnac mesterségéről.

769. Opticus radios visivos & visibilia objecta scrutatur; cur alia sint pellucida, alia opaca, alia obscura, discernens; & juxta id perspicilia efformans.

769. A' látásnac vizsgáló (segétő) mestere avagy eszköz által nézésnec tanulója a' láto (néző) fényeket és szem eleiben vettetet látható dolgokat vizsgálja; (keresze, nézeli, keresgeti) miért legyenec némellyec által világoskodó, (által-látható) némellyec homályos, némellyec sötétes, meg-válastván; és ahoz képest által néző tüköröket (mészsze láto űvegeket, perspicillomokat) ki formálván.

770. Pictor ad vivi exemplar effigiē delineat, penicilloque seu peniculo discretis pigmentis linit.

770. A' képiro az elevennec példájára (eredeti példájára) a' képet (ábrázatot) le rajszollya, és a' kép festő etsettskével, (festő farkal) rag' forte sóprútskével meg-kulombóztetet festékekel bé-keni.

771. Sculptor vel statuarius statuam cælat & sculpsit, pingit, & superbasim collocat: si immanis est, colossus dices.

772. Solaria seu scio-terica & horologiola gnomone horas ostendunt & indicant: clepsydra autem aqua vel sabulo effluxo.

LXXVII.

DE MUSICA.

773. Musicus melodi-
as canit cantat seu psal-
lit, instrumenta bene
coagmentata coaptata
seu concordata pulsat,
primo præludia seu præ-
ambula, deinde omnis
generis cantilenas salta-
tiones & choreas saltare
gestientibus sonans.

notákat az ugrálni (tánczolni) vágyakozóknak
(örvendőzőknek) zónget vén (tsónget vén).

774. Symphonia est
plurium concentus quo-
rum consonantia seu

771. A' kép farago avagy oszlop-
öntő az állo képet (bálvánt, osz-
lopot) mettzi (gyalullya) és farag-
ja, festi és az oszlopra (állo helyre,
lábra, fenékre) helyhez teti: ha
képtelen (ízszonyu) nagy, bál-
vány oszlopnac mondjad.

772. A' nap fénnel szolgáló a-
vagy árnyéc órác és harang verő
órác a' mutato vassal, órákat mu-
tatnac és meg-jelentnec: a' folyo
(viz lopo) órác penig a' ki-folyt
vizzel avagy fő-vénnyel.

LXXVII. A' Musikáról avagy
énekléfnec tudományáról.

773. Az énekes avagy Musikáló
notákat énekel énekeldőgel avag'
zóngedez, a' jól őszve szórközte-
tet edgyben illettetet (alkolmaz-
tatot) avagy őszve borsáttatot
huru zóngó szer számokat pönge-
ti, (veri, zórgeti) előszór készétő
(előljádzo) avagy elől-járo, (kez-
dő) osztán mindennémű éneke-
ket (notákat) ugro és tántzolo
notákat az ugrálni (tánczolni) vágyakozóknak
(örvendőzőknek) zónget vén (tsónget vén).

774. Az éneklésben edgyező so-
(edgyütt zengés) többeknec (so-
kaknac) edgyütt éneklése; kik-
har-

harmonia grata est, dis- nec edgyező zöngése avagy ének-
sonantia verò absurda. lesben való egyenlősége kedves,
& absona: külömböző zöngése pedig diszte-
len (illetlen, kedvetlen, képtelen) és hangat-
lan ékes zöngés (tsöngés) nélkül való.

775. Organum tibiis 775. Az orgona lyukas báru bor-
& fistulis constat; cytha- dókbol és billegető (tárogató) si-
ra, testudo sive chelys, pokból tsévékből áll; a cythera,
lyra, trigonum, sambu- koboz avagy hárfa, lant, három
ca seu barbitus, pandura szegeletű azon szőlő hegedű, vir-
chordis, quæ collabiis gina avagy clavicordium, tom-
epitoniis verticillisve bora hurokból, a mellyec hur lá-
intenduntur & remit- bockal hur fogásokkal és hur te-
tuntur. kerő szegetskéckel meg-vonyat-

tatnac és meg-tágéttatnac (eresztetnec, botsáttatnac).

776. Fides panduræ 776. Az hegedű és kézi kis he-
plectro plectuntur. gedűc avagy három huros hege-
dűc hegedű vonyoval (pöngetővel) vonyattatnac pöngettetnec.

777. Tibia utricula- 777. A tömlő (bordo) sip és
ris & crembalum discre- cimbalom külömböző zöngéseket
pantes edunt sonos. adnac.

LXXVIII.

DE ASTRONO-
MIA.

LXXVIII. A' tsillagoc szokott
forgását vizsgáló (égbe néző)
tudományról.

778. Astronomus si- 778. Az égbe néző a' tsillagoc
derum mot⁹ considerat: forgását (mozgását, járását)
Astrologus eorundem gondollya-meg: a' tsillagoc for-
efficaciam, influxum & gásából jövendőelő azonoknachat-
effectum. hatóságát, edgyben folyását és
tselekedő erejét.

L 5

779. Efa-

779. E fastis seu ephemeridibus & calendariis liquet, à Natalitiis seu Nativitate Pascha recedere ut minimum trimestre, Pentecosten à Paschate propè bimestre; inde adventum circiter semestre.

nét advent első vásárnapja hat holnappal (fél esztendővel).

780. Illic sunt, Januarius, Februarius, Martius: istic Aprilis & Majus: hic Junius, Julius five Quintilis, Augustus seu sextilis, September, October, November: December postremus est.

hava, szent András hava: a Karátsony hava leg utolsó.

781. Quilibet eorum in Calendario Romano suas calendas, nonas, & idus habuit. Intra triennium accessio fit mensis intercalaris seu embolimaï, id est, decimæ tertiae lunationis: lustrum & quadriennium bissextilem annum reducit.

harmadic hold fordulásánac avagy hold föl-tettzésénec: az ötödik esztendő és negyedik esztendő a Mátyás ugrását minden adic esztendő után elő forduló toldaléc napot elő-hozza.

779. Az esztendőkről avagy innep napokról [nap számokról] írott könyvekből és kalendáriumokból nyilván meg-tettzic, a karátson-tul avagy Christus Urunc születése napjától hogy az Husvét távol esic leg alább három holnappal, a Pünkösöd az Husvét-tul közel (tsaknem) két holnappal; innét

780. Amott vannak, a Boldog aszszony hava, Bojt elő, Bojt más hava: imitt szent György és Pünkösöd hava: itt szent Iván hava, szent Jacab hava avagy kikelet után ötödik holnap, Kis aszszony hava avagy kikelet után hatodik holnap, szent Mihály hava, Mind szent

781. Azoc közzül mindeniknec a Romai Calendáriomban az ő első napjai, az első nap után minden honac negyedic avagy hatodik napjai, és a negyed avagy hatodik napoc után következő nyoltz napjai voltanac. Három esztendő el-forgása alatt el-jövése (hozzá járulása) lészen a közben vettetet honac, az az, tizen

LXXIX.

De Geographia.

782. Geographus regionum, etiam quas ipse non peragravit, situm describit, quæ sint in continente, insulis, peninsula? quæ maritimæ, quæ in mediterraneo, & quonam tractu? sub qua zona & climate seu parallelo.

LXXIX. A' földnec leírásáról,

782. A' föld leíró (ki-rajszoló) a' tartományoknak, még a' helyeket ő maga meg nem jártak, helybeszteréseket (állásokat) leírja, mellyec legyenek az edgyben foglalt merő tér földön, szigeteken, fél szigeteken? (sziget közőkben, sziget mellékiben) mellyec tenger mellékec, mellyec a' tér földnec közepiben, és mit soda tartományban? (határban) az égnec mellyec ke-
rületi (szakasztékia, darabja, forgása) és hajlása avagy edgyarányu össze állása alatt.

783. Quos habeant hi aut illi accolæ; quibus terminis seu finibus ab illis dispescantur & distherentur? qui illis antipodes, antœci, perœci, &c.

783. Kic legyenek ezeknek vagy amazoknak mellettec lakoi; mit soda határokkal és föld avagy ország végeikkel amazoktól szakastassanak el és válastassanak meg? kitesodác azokhoz lábbal fordult népec, a' földnec délről északra egyenesen ellenben fekvő lakozóc, a' föld kerekiségénec azon edgy vonyásan lakozóc &c.

LXXX.

DE HISTORIA.

LXXX. Az Historiáról avagy meg-lótt dolgoknak emlékeztiről.

784. Quum res gesta narratur, historia est;

784. Midőn a' meg-lótt (viselt) dolog beszéltetec, historia (való cum

cum ficta, fabula.

785. Illas historicus in
chronicis recenset; has
annalium monumentis
inferre, capitale sibi du-
cat.

dolognac emlékezete) az; midőn
költőt, sophiabeszéd avagy mese.

785. Amazokat a' viselt dolgok-
nac iroja a' kronikákban (időc
forgásáról írt könyvekben) elő-
számlállyá; ezeket az estendőn-
ként lőtt dolgoknak emlékezetire
írott könyvekben bé tenni, (kronikábon írni)

fejében járó dolognac tartsa.

786. Et ut pateat ge-
nuina, non supposititia
esse, rem simul cum cir-
cumstantiis in commen-
taria regerat.

786. Es hogy nyilván ki tesséc
igazaknac, (valóknac) nem igaz-
ság helyet be-téteget hamisságok-
nac lenni. a' dolgot edgyütt (edgy-
szerf-mind) a' környül álló dol-
gokkal a' meg lőtt dolgokat bőséggel magyarázo
laistromokban szédje (rendelyle ösve hordja).

LXXXI.
DE MEDICINA.

LXXXI. Az orvositudo-
mányról.

787. Sanis optima me-
dicina diæta est, quia se-
curissima & sine violen-
tia.

787. Az egészségeseknek leg-jobb
orvosság a' diæta (napjában bi-
zonyos orára való mértékletes
étel és ital) mert leg-bátoroságos-
sabb és erőszac nélkül való.

788. Ne bibas vel edas,
nisi siti & fame stimula-
tus; quod saliva ad cibi
conspæctum linguam
vel palatum titillans in-
dicabit; valebis & vige-
bis.

788. Ne igyál avagy ne egyél, ha-
nemha szomjuságtól és éhségtől
osztónóztetvén; melyet az étek-
nac látására nyelvedet avagy
ínyedet tsiklando nyál meg-jelét;
egészségben maradsz és nyers nya-
kas friss erőben lész.

789. Quo-

789. Quocirca appetitum expecta & praestolare jejunos.

789. Minec okáért az étel megkívánást meg várd és várjad éh-jommal (étlen itlan, éhen som-juhon, böjtölve).

790. Sed & in valetudo, quum incessit, abstinentia & quiete curatur, & sanitas restituitur: quod non advertunt qui non nisi saturi jejulant, & non nisi operatione fracti quiescunt.

790. De még az egészségtelenség is, mikor el érkezett (rád e-szett, jött) ételtől és italtól való meg-tartozkodással és nyugodalommal gyógyéttatik meg, és az egészség helyére álléttatic. mellyet nem vesznec esekben kic nem kü-lömben hanemha meg-elégednec (jól laknac) böjtölnec, és nem külömben hanemha munkával el törődtenec nyugosznac.

791. Frictiones seu fricationes, fomentationes, venasectiones, cucurbitæ, emplastra & omnia forinsecus adhibita ac superimposita non demunt dolorem, sed mitigant & leniunt: corrosiva depascuntur.

791. A' dörgölés ec a vagy vakarásoc, melegéto (tápláló) orvos-sagoc, ér vágásoc, köppolyóc, falstromoc és minden kívül reá rakottac (hozzá adattattac) és föllyül reá tettettettec a vagy vet-tettettec nem veszík el a fájdalomat, (kint, gyötrelmet) hanem enyhétic és könnyebbétic: a' testet által rágo (évó) orvosságoc meg-emésztene.

792. Remedia purgantia, evacuantia, cathartica, sudorifera, corroborantia, efficaciora sunt, efficacius medentur, sive sint potiones decoctæ & apozemata,

792. Az orvosságoc a' mellyec gyomor tisztétoc; (purgáló) meg-üresétoc, fő tisztétoc, verétoc hozóc, meg-erősétoc, (vastagétoc) hathatóssabbac, hathatóbban orvosolnac, akár főt italoc legyenec és gyökerekből főzóc gyomor lá-

sive

sive pillulæ & catapotia, gyéto s-purgátiora készétó italog,
 sive clysteres, sive apo- akár pilulac (gulyobis formán tsi-
 phlegmatismi, sive er- nált purgátioe) és hirtelen el-
 rhina, sive balani (sup- nyelni való tisztétó orvosságoc,
 positoria) &c. akár kristélec, akár főbéli takony

avagy nedveség tisztétó foggal rágando, akár orra lyukán
 bé sívado, akár gyomor émelygetó (okádást indétó) orvosságoc.

793. Antidotis alexi-
 teriis seu alexipharma-
 cis venena peremptoria;
 amuletis fascina pellun-
 tur: hoc etiam verbulo
 præfiscini.

793. A méreg ellen való méreg
 ronto avagy méreg úzó orvossa-
 gockal az halalos (meg-óló) mér-
 gec; a nyakban kötöt babonás or-
 vosságockal az igézetec üzetter-
 nec: ez (tudni-illie az igézet)

még igétskével is (börbitélésével ráolvasásával) az igé-
 zet ellen őrizó istennec (igézet úzó bűjös bájosfnac).

794. Sallum in Medi-
 cos scomma est, solis li-
 cere (licitum esse) im-
 punè occidere: utinam
 non verum. De pana-
 cea, universalis & præ-
 sentaneo medicamento,
 litigant an detur; topica
 autem, & cuique parti
 atque effectui propria
 quin sint, indubitatum
 est: ut cephalica, ophtal-
 mica, thoracica, tam-
 anacathartica quàm be-
 thica, cardiaca, stoma-
 chica, hepatica, splene-

794. Az orvosokra tréfás tsuf
 beszéd (játékos mondas) az, hogy
 tsak ő nékic szabad büntetetlen
 meg-ólni: vajha nem volna igaz.
 A minden betegségec ellen való,
 közönséges és mindjárást (leg ot-
 tan) használó orvosságrol, viron-
 ganac (vörföngenec) ha adatské;
 magán való bizonyos helyekre
 valóc penig, és akár mellyic rész-
 nec és végben vitt erónec tulaj-
 don orvosági hogy legyenec, két-
 ség nélkül (kételkedés kívül) va-
 gyon: mint a főfájás ellen valóc,
 szemfájás ellen valóc, melly szo-
 rétás (fulladás) ellen valóc, mind
 tica,

tica, nephritica, hysterica, scorbutica, ptarmica, narcotica, hypnotica, peptica, sarcotica, vesicatoria, diaphoretica, diuretica, &c.

fölyül tisztétóc s-mind el-öszlätóc, szívfogás ellen valóc, gyomor vastagétóc, joha fájást gyógyétóc, avagy máj tisztétóc, lép veszettség ellen valóc, vesec fájaldalmát enyhétóc, méhe fájás avagy anya méh

gyógyétóc, az egész testet a soc rossz nedveség miatt el-bádjaszto lankatság ellen valóc, pthruszszentést indétóc, fájaldmakat sibbadással enyhétóc, álom hozóc, kívül a testre ragasztóc, vad husokat rágóc, hojagot meg-ürétóc, bélen rut-ságot által vivóc, has menést indétóc, &c.

795. Gregales eorum sunt chirurgi & pharmacopœi seu pharmacopolæ; quorum hi pharmacæ, unguenta, syrupos, electuaria, eclegmata, condita, extracta, pastillos, trochiscos, & morsulos præparantes, in myrotheciorum loculis ac forulis alabastris, aliisque pixidibus & thecis seorsim ac singulatim reponunt reservantque. Illi autem ut plurimum operam navant capillis & barbisciscindendis & abradendis, vulneribus ac ulceribus curandis.

795. Azoknak seregekből (nyájokból) valóc a barbelyoc és patika szerszám tsinálóc avagy patikárosoc; kik közzül ezec patika szer-sámokat, (kanta ireket, orvosságokat) keneteket, patikabéli e-géség oltalmazó jó úzú lágy or-vosságokat, liktariomokat, nyá-lozatós édes salátokat, fűszer-sá-mos apro pogátskákat, socféle pa-tika szerzámból ki-vont (meg-eresztet) italokat, gömbölyeg or-vosság tzipokat, tsiga módra edgybe tekert orvosságokat, (truciskokat) és rágodni való tzu-koros csferejteket készét vén, a drá-ga kenet tarto poltzoknak helyetskéiben és alabástromból tsinált bögrétskéekben, és egyéb szelentzékben fúkatulátskáokban félen

félen és magán el-tész nec és meg-tartanac Amazoc penig leg
többire munkálkodnac az hajagnac és szakállagnac el-me-
télésében és el-nyírésében, (beretválásában) a sebeknec és
főkélyeknec meg-gyógyétásában.

LXXXII.

D E E T H - I C A

in genere.

796. Virtus in medio-
critate consistit: vitia
sunt in extremis, excessu
& defectu.

797. Excedere enim &
deficere, transgredi uti-
que est.

798. Si quis peccat in-
cogitantia; delictum est;
si voluntariè, facinus; si
studio, nequitia; si ma-
litosè, scelus; si enormi-
ter, flagitium; si ut a grè,
faciat alicui, perversitas.

hogynehézséget tselekedjéc valakinec, el-fordultság.

799. Et talia qui pa-
trat vel perpetrat, perdi-
tus planè ac detestabilis
est: viri enim boni &
virtute præditi laudabi-
lia & approbata semper
exoptant; mali autem
& vitiis dediti vice versâ
semper reprobanda.

LXXXII. Az erköltsöknec tudo-
mányáról közönségessen.

796. A jószágos tselekedet kö-
zépségben áll: a vétkec vannac a
végfő dolgokban, a fölylül halla-
dasban és fogyatkozásban.

797. Mert fölylül múltni (el-hal-
ladni) és meg fogyatkozni, (el-
állani) által hágas bizonyára.

798. Ha ki vétkezc gondolat-
lanságból, (tudatlanságból) fo-
gyatkozás (börtinet) az; ha szá-
bad akarattya szerént, tzigéres
nagybűn; ha szánt szándéckal,
(igyekezettel) roszszaság; ha go-
nofságból, latorság; ha törvény
kívül utálatossán, undokság; ha

799. Es illyeténeket a ki téssen
avagy tselekezc, tellyességgel
veszett és átokra méltó: mert a
jó férfiac és jószágos tselekedetek-
kel meg ajándékoztattac ditsire-
tes és jóvallozt dolgokat: kívánnac
mindenkör; a roszszac penig és a
vétekke el vetemedettec ellen-
ben mindenkörön meg-veten-
döket.

800. Qui

800. Qui perperam agere fusque deque habet, pravus est: qui se à malo prohibet, probus: omnimodè impollutus abhorret, detestatur & execratur omne impurum.

nyodíc) ut állja, és átkoz minden tisztátalanságot.

801. Consuetudo vitiosa sensim irrepit: cui ferò nimis obsistitur, postquàm invaluit; quãdo quidem radicata rarò extirpatur.

800. A' ki hátabotában (hírvánul) tselekedni semminéc véli és potskondíánac tartja, tókéltetlè feslett erkòltű az: a' ki magát a' rosszszaságtól meg-tiltja (meg-olja, óltalmazza) jámbor: a' mindenképpen tiszta, (fòrtelem és motsoc nélkül való) írtozic, (íso-

801. A' vétkes szokás lassan tsuű bé: melynec fòlòtte késòn álhatni ellene, minekutánna el-batalmazott; (eròt vett) mivel hogy meg-gyökerefedvén (gyökere tervén) ritkán irtattatik-ki.

LXXXIII.

DE PRUDENTIA.

802. Ex dignitate unumquodque æstimare, prudentiæ statumen est; ne res proletariæ, nullius pensi & titivillitii, magnipendantur.

803. Antequam inceptes & aggrediare quippiam seu aliquid, operæ pretiũ est accuratè pensulare, utrum debeas & possis? utrum è re sit necne? ne frustrâ atque

LXXX. Az okofságról avagy észességről.

802. Akármit-is az ő méltósága f-érdeme szerént meg-bòtsúl ni, az észességnec istápja; (gyámola, támasza) hogy az alá való, sem mire bòtsúlendò és sem mire kòllò dolgot, nagyra ne tartassanac.

803. Minéc elòtte kezdenél és fognál akármihez avagy valamihez, hasznos dolog (munkánac jeles haszna) azt szorgalmazsan meg-mérfékelni, (hánni vetni, vizsgál ni) ha kòlleséc és lehesse né tòled? ha haszonra valóé vagy

in cassum labores.

nem? hogy hejában és haszontalan (semmi sejtében) ne munkálodjál.

804. Prospice ergò finem, provide media, & ne quid obstet aut officiat, attende occasionei.

804. Előve meg-nézzed ezokáért a véget, előre meg-lásd (meg-gondollyad) a közepit, (az eszközöket) és hogy valami elle-
ne ne álljon avagy ártson, (meg-bántson) vigyázz (figyelmezz, halgass) az alkalmatosságra.

805. Nam insipientis, stolidi & dementis est, sine intentione ferri; insani, stulti & vecordis illicita appetere; vesani cerebrosi, phantastici & furiosi seu lymphatici ac furibundi impossibilia suscipere: imperiti & inconsiderati negligere opportunitatem.

805. Mert esztelené, ostobáé és elme nélkül valóé, jó igyekezetben vég nélkül vitettetni; balgátagé, bolondé és eszelőse nem szabados dolgokat kívánni; gombba fűrt agyu vagy tőc agyué, elméjétől el-ragattatott és tébolygo avagy vízben ugrani kívánkozó bolyokásé és dühösködője lehetetlen dolgokat föl-venni: (fogadni, vállalni magára)

tudatlané (láttatlan hallatlané) és maga gondolatlané a jó alkalmatosságot el-mulatni.

806. Ubi inter plura optio datur, deliberandum diu, quod statuum semel; supervacaneis verò superfluum.

806. Az hol a több között való-lasztásra való szabadság adattatic, tanátskozni köll sokáig, mit kölljön végezni (rendelni) edgyszer; az hejában való haszontalan dolgokon pedig föl köll adni (el köll hagyni, félben köll szakasztani).

807. Et quicquid instituis vel tibi proponis, consulta exquisitè, itane

807. Es valamit el rendelsz (magadban el-végezs) avagy magad-nac tételül föl-téfsz, tanátskoz-

an ita satius sit? post exsequere celeriter, sed cautè.

zál kiváltképpen való sörénység-
gel, így vagy amugy legyen jobb?
(hasznosb) az után exequald

(vidd végben) hamarjággal, de okossan (ravaszan).

808. Cautus circum-
spectus & providus, et si
de eventu confidat, e-
umque prævideat; cir-
cumspectat tamen, ne,
sepe præcipitet.

808. Az okos ravasz magára vi-
gyázo és szorgalmatos gondvise-
lő, noha a' dolognac ki meneteli-
ről bizakodik, és azt előve meg-
láttya; két felétekéntél (környül
nezel) mindazáltal, hogy ne ha-

bahurgyálkodgyéc (magát nyakra fore ne ejtse).

809. Quia usu venit,
accidit, ut tardus velo-
cem celerem & perni-
cem antevertat: pede-
tentim igitur.

809. Mivel-hogy sokásbóljött,
meg-történic, hogy a' késedelmes
a' gyorsat hamorságost és igen
sietőt (sebessen röpülőt, futót)
elől vegye: lassan lassan ezokáért.

810. Quod abscondi,
celari, & occultari de-
bet, non palàm venditat
seu jactat, verùm abstru-
dit, non obtrudit.

810. A' minec el rőjtettetni, be-
tapaztatni, és el titkoltatni köll,
nyilván nem árulgattya avagy
hánnya veti, (mutogattya) sör
felre taszittya, (el-dugja) nem
tollya (tőszsza) elő.

811. Quod ei non cer-
tò constat, affirmare, as-
serere, aut negare cavet
nec audet, nedum ut as-
severet aut inficietur.

811. A' mi ö néki bizonyossan nin-
tsen nyilván, erőseteni, állétani
avag tagadni eltávoztattya (meg
ojsa magát) s-nem-is meri, nem
hogy álhatatossan vallaná (bizo-
nyétaná) vagy tagadástenne.

812. Nam ut creduli-
tas, ita diffidentia noxia
damnosa & detrimen-

812. Mert a' mint az hamar
(könnyen) hitel, ugy az bihetlen-
ség is (bizodalmatlanfág) vesze-

tosa est ; at longè magis pertinacia.

813. Si quis ergò aliquid boni refert, suadet aut dissuadet, adhortatur, vel dehortatur, non est contumax, nec præfractè repugnat, nec obstinatè contendit aut contradicit, sed obsequitur.

814. Prælagiens adversi quidpiam, prævenire censet seu arbitratur melius, quam præveniri: præpostera enim sapientia est post factum sapere.

815. Et dum quisque suarum rerum satagit, ille sibi nequaquam deest.

816. Vafer atque subdulus versutè nimis versat omnia ; suspicax est dolosus.

817. Veterator est qui astu imponit incautis.

delmes káros és ártalmas ; de sokkal inkább a meg-általkodás.

813. Ha ki azért valami jót hoz elő, jóváll avagy nem jóváll, int valamire vagy el-int rola, nem vakmerő, s nem is meg-tökéltet keménységgel tusakodik (viaskodik, harczol) ellene, sem ellene rugodozva (edgy általlyában) vör-sönyög avagy ellene mond, hanem enged.

814. Előve meg-érezvén (jövendölvén) valami ellenkőző se-rentsétlenséget, azt meg-előzni iréli avagy véli jobbnac, hogy sem attól elől vétettetni: (meg-előztetni) mert viszsza fordult rendeletlen bőltséseg a meg-lőtt dolog avagy tselekedet után eszeskedni (böltselkedni, értelmeskedni).

815. Es midőn kiki az önnön maga dolgain szorgalmatoskodik, ő is magának semmiképpen hátra nem áll (meg nem fogyatkozik).

816. Az álnoc és alattomban való tsalárd fölötte ravaszul forgat mindeneket ; a gyanós tsalárdkodo.

817. Régi ravasz (meg-aggostsaloka) a ki ravaszfággal alájoc részi (önti a forró, rá vészi) a nem okosságnac avagy gorombágnac.

LXXXIV.

DE TEMPERANTIA.

818. Depravata natura permulta concupiscit; sed temperans cupiditates moderatur.

819. Sobrietas est continentia à superflua alimonia.

820. Gulofus & vorax catillo ligurit, & pitifando sorbet: Helluo seu epulo vorando & potando, (crapulando) fese ingurgitat: lurco vel decoctor epulando five comessando sua decoquitac consumit: omnes mera abdominis mancipia.

korfonyallya és el-költi: mindezek (mindnyájan) mérő kővérségnek avagy has potrohoknac rabjai.

821. Veteres temperabant merum (aquâ) & victitabant simplicissime: nunc quot gulæ illecebræ, tot pernicies.

822. Ebrius enim poenam seu noxam habet crapulam, cum morbis

LXXXIV.

A' Mértékletességről.

818. A' meg-vesztegettetet természet fölötté fokát kíván; de a' mértékletes az ő kívánságát megmértékli (igazgattya).

819. A' józanág meg-tartozkodás a' fölöttéb való (kölletinél több) eledeltől.

820. A' torkos és nagyehető nyalakodo (tányér avagy tál nyalo) dősöl, és szórtyógetve (szűrtőlve) hőrpöl: a' tobzodo avagy vendégeskodo nagy falatoc nyelésevel és teli toroc ivással, (dősöléssel) önnön magát meg-tölti: (részegéti, tobzodic, zabálódic) a' pazarlo vagy tékozlo (fől korfonyalo) vendégeskedéssel avagy edgyút lakozással az ő javait fől-

821. A' régiec elegyétic vala a' bort (vizzel) és éldegelnec vala edgyügyüképpen: most a' mennyi toroknac édesgető gyönyörűségi, annyi veszedelmi.

822. Mert a' részegnek büntetésére avagy meg-lakolására vagy a' bortul való fő fájás, a' be-

inde provenienti⁹, qui per somnum exhalatâ crapulâ sentiuntur: ebriofus tremorem, podagram & chiragram.

823. Sobrii atque abstemii mente valent; temulenti & vinolenti infantiâ atque amentia: compotatores meracius hauriunt, cum bibunt in orbem seu circumpotant, & quisque vel dat vel solvit symbolum.

824. Potiores seu potatores inebriati brutè bacchantur; titubant, tussiant, screant, ructant, exscreant, spuunt vel sputant, vomunt, mingunt & (salvo honore, cum reverentia) visunt ac pedunt.

tegségeckel mellyec innéd kővetkezec, (ki-jőne) mellyec az álom által ki-párázott fő gőzölgés után éreztetnek-meg: a' részegesnec a' részketegeség, láb kősvény és kézi kősvény.

823. A' jozanoc és bornemiszác elmével birnac; a' részegeskődőc és borofoc esztenlenséggel és bolondsággal: az edgyütt ivóc vagy ivó társac vigabban (borossabban) merétic (iszszác) a' bort, midőn körben isznac avagy környül sberben iddogalnac, és kiki avagy ád avagy fizet sber (jegyet, jelet).

824. Az iddogalóc avagy sapolóc meg-részegedvén oktanul dúhóskódne; (bolondoskodva futosnac, úvöltne, kiálnac bajátnac) tántorganac, kőhőgne, hakognac, bősőgne, torhaskodnac, pőkne avagy nyálaskodnac, (tájtéket túrnac) okádnac, hudoznac és (tisztességgel, bősülettal szolván) poszognac és finganac.

LXXXV.

DE CASTITATE.

825. Castus est qui se nefandâ libidine non foedat & contaminat:

LXXXV.

A' Szűzességről.

825. Szűz az a' ki magát tsac mondani sem illendő fajtalansággal nem undokéttya és förlaszi-

lascivire enim bellu-
num est.

826. At non adulte-
ria solum, incestus, stu-
pra, scortationes seu for-
nicationes, & concubit⁹
illegitimi : sed & omnis
venerea falacitas, basia-
tiones (basia oscula sua-
via) imò spurcæ ac ob-
scenæ cogitationes im-
pudicitia sunt.

827. Adulter alienum
polluit torum, scorta-
tor suum, quandoque
mœchus pellicem vel
concubinam alit; ganeo
per lupanaria grassatur;
meretrices seu pellaces
pudicitiam suam prosti-
tuunt; lenones seu balli-
ones atq; lenæ lenocini-
um facientes sive leno-
cinâtes alios inquinant.

kurva kerétést tselekedvén avagy kurválkodásra édesgetvén
egyebeket (mássakat) meg-förtelmesétne (motkolnac).

828. Vah! apage pro-
pudia! fœdi & execrabi-
les penitus omnes.

közásra méltó otsmányoc tellyességgel mindnyájan.

tőzteti: mert bujálkodni okta-
lan dolog.

826. De nem tsac az hazaság
töréséc, rokonság közt való för-
telmesésec, szeplőfétéséc, paráz-
naságoc avagy tisztátalan kur-
válkodásoc, és törvénytelen edgy-
mással való fekvéséc : hanem
még minden buja serelemre való
katzérság-is, tsokolgatásoc (tso-
koc tsokolásoc apolgatásoc) sőt
az otsmány és fajtalan gondola-
tok is semtelen ortzátlanságoc.

827. Az házasság törő parázna
kívül való idegen ágyat förtöz-
tet-meg, a kurválkodo lator az
önnön magáét, néha a parázna
ágyast avagy vele edgyüt hálót
tart és táplál; a bardélyban járo
a bardély házakon koslat; a kur-
vác avagy ágyas aszszonyoc az ő
szemérmetességeket bardélyban
való kereskedésre botsáttýác; a
kurva tartóc avagy bardély me-
sterec és kurva kerétő aszszonyoc

828. Vahó! (púha) tavozzatok-
el szemtelen kurvác! (szégyen-
sésec) undoc förtelmeséc és át-

829. Infanit & delirat
qui deperit foeminam.

829. Esztelenkedic és bolondos-
kodic a ki veszettül (halálban)
szereti az aszszony embert.

LXXXVI.

DE MODESTIA.

LXXXVI.

Az emberséges jó maga
vifeléről.

830. Modestus vere-
cundè agit, procacita-
tem defugit.

830. A módosan és jól maga vi-
selő szemérmetessen tselekeszik,
a fajtalan ortzátlanságot futtya
(el-kerüli, el-távoztattya).

831. Non frivolus est,
ut ut quadantenus blan-
dus & comis: non lo-
quax, sed taciturnus.

831. Nem hejában való, (semmi-
re köllő tséltsap) ámbár (ha sin-
tén) valamenyire nyájas és jó be-
szédű: [társalkodo] nem szo sza-
poréto, (nyelvesködő, tsátsogo) ha-
nem halgatózó (kevés beszédű).

832. Nec tamen mo-
rosus aut torv⁹, sed gra-
vis; severus non sævus.

832. Mindazáltal nem-is ked-
vetlen avagy komor, (kegyetlen
tekéntető, mord) hanem bősü-
letes méltósággal maga viselő; kemény nem kegyetlen.

833. Nihil immodera-
tè laudat vel vituperat,
culpat redarguit aut re-
prehendit; neminem
traducit, aut diffamat:
ad opprobrium neuti-
quam filet.

833. Semmit mértékletlenül nē
ditsér avagy nem gyaláz, bűnősé-
tében (vádol) meg-fedd avagy
pirongat; senkit el nem árul, a-
vagy hiresét: (ragalmaz) a más
gyalázására (semre való föl-há-
nyására) semmiképpen nē halgat.

834. Adhæc non pe-
jerat, nec dejerat, nec fa-
cilè jurat: si juraverit,

834. Emellet (ennec fölötte)
nem esküszik hamissan, s-nem-is
hánya-el hitit, nem-is könnyen
autem,

autem, juramentum & eskúszik meg: ha meg-eskűvén-
jusjurandū sanctè servat. dic penig, az eskűvést és hitét
szentül (tökéletesen, álhatafossan) meg-tartya.

835. Nemini adversa- 835. Senki vel nem ellenkezik,
tur, aut faceffit molesti- (viszszálgodic) avagy nehezse-
am, aut scandalo & of- get nem téfszen, avagy botránko-
fendiculo est, neminem- zásul és akadályul nintsen, és sen-
que sciens aut volens kit tudya (tudomása szerént)
contristat. avagy kész akarattól (akarattya
szerént) meg nem szomorét.

836. Famam & rumo- 836. Az hírt és gyakran folya-
res crebrescentes non, modni kezdet köz hireket nem
vulgar, percontatur pri- hirdeti, [terjeszti] közönségesse-
us scrupulosè. téfszi] értekezic [végére me-
gyen] először töviről hegyire szorgalmatossan.

837. Curiosus ardelio 837. A' nyughatatlan elméjű fő-
ingerit & immiscet se, lótte gondos tsélsapo [közköpü,
ubi ejus nihil interest, minden lébe lots] bé-szinli [tol-
etiam quæ cælantur eli- lyá, tsástitya] és belé kevéri [ele-
ciens & expiscans. gyéti] magát, az holott ő néki
semmi közü nints, [az hol ő reá semmi nem néz] még a' mel-
lyec titkoltatnak is [rőjtőgettetnec] ki-feszegetvén [áf-
ván vésvén] és ki-borgászáván.

838. Locutulejus feu 838. A' szöszaporéto nyelveskedő
vaniloqu9, verbosus est; szöszátyár avag' hejábanvalóságot
nugator facta infecta lo- beszéllő nyelve moso, soc beszédü-
quitur, & blaterat; mo- [tsátsgo] az hívságot szollo [hi-
rologus ineptias aniles valkodo tsélsap] a' meg lótt dol-
proferens ineptit, & va- got nem lótt nec beszélli, és regéli:
niloquentiâ aures im- [rebezi, főtsoği, tsátsoğja] a' bo-
plet; inutilis arcana effu- lond beszédü agnői [bábáktól vén

tit; sophista captiosus *kofáktól koportyoktúl kólt*] al-
est; momus omnia car- *kolmatlan héjában-valóságokat*
pit sugillat & cavillatur. *elő hozván alkolmatlankodic a-*
vagy galibáskodic, és híváságos beszédeccel a' füleket be-
tölti; a' fetsőgő a' titkokat ki-fetsőgi; az hamisságot állato
patvaros fogdosgato; a' mindenben gántst találó [tsufolo,
gunyolo] *mindeneket fedd* [rág, nyelvvel rongál] *alattom-*
ban rágalmaaz és tétováz.

839. Consideratus non 839. A' maga meg-gondolt eszes
quidem elinguis est, sed jollehet [ugy vagon] *hogy nem*
tamen non insulsus bla- nyelvvetlen, de mindazáltal *nem*
tero, quemadmodum izetlen [sotalan] *tsatsogo, [tsé-*
nasutuli complures: in vegő] *a' mint a' finnyásoc között*
multiloquio enim mul- *sokan: mert a' soc beszédben soc*
ta vanitas. *híváság [hejábanvalóság] vagon.*

840. Non sibi arro- 840. Nem tulajdonéttya magá-
gat quod non habet, nec nac a' *mi nála nintsen, sem egye-*
aliis sua derogat: non bekről [másokról] *az óvéjecket le*
ambit (aspirat ad) di- nem vonfza: [kisfebéri] *nem ki-*
gnitates, fascesq; achó- vánnya [áhétózic, vágyodic] *a'*
nores; nec sua profusè méltóságokat, s-birodalmi *pál-*
jactat aut ostentat, aut tzákat és tiszteket; *sem a' ma-*
in iis gloriatur, aut se- gáét tékozzó módon [pazarolva]
solenter effert & extol- *nem hánnya veti avagy mutogat-*
lit, sed submittit potiùs, tya, [fitogattya] *avagy azokban*
demissè gerit ac humi- *nem ditsekedic, [kérekedic] avagy*
liat, ideoq; exaltabitur. *magát kevélyen [sokatlanul] föl*

nem emeli és magasztallja, [magában föl nem fuval-
kodic] hanem le-botsáttya magát inkább, alatt viseli
és meg-alázza magát, s-ezokáórt föl-magasztaltatic.

841. Vulgi praconia 841. A' kősség nec avagy kőz
non

non affectat, nec sibi ali- *népnek felőle való ditséretit nem*
 os anteferri molestè fert. *sohajtya, sem penig mássakat ő*
magánac eleiben tétettetni [fölylebb bősültet-
ni] nem szenvedi nehezen [nem neheztelli].

842. Festivi joci, le- *842. A jeles tréfác, nyájas be-*
 poresque & allusiones *szédben való kedves ékecségek és*
 facetæ, urbanos decent: *valamihez játékos mondások tsu-*
 rusticitas opicam barba- *fos hozzá szollásoc, a tisztessége-*
 riem redolet. *sekhez illenec: a parasztság tsu-*

nya [otsmány, rusnya] gorombaságot [visel magabã] illatoztat.

843. Scurrilitas para- *843. Az hízlekedő [nyalakodo]*
 fitica summoperè disca- *tséltsapságot fölöttéb igen el köll*
 venda. *távoztatni.*

844. Cavillatio viru- *844. A mérges tsalsaság, [teto-*
 lenta, & fanna postica, *vázás] és hát mögűl való meg-*
 fannionib⁹ relinquenda. *guggolás, [gunyolás] a gunyolo*
tsufondárosoknac hagyattassanac.

845. Subridere, ride- *845. Mosolygani, nevetni és viß-*
 re & renidere morati est; *ssa somolyogni a jó erkölcsűjé;*
 cachinnari incivile. *bahotával katzagni tisztesség-*
telenység és nem emberféges dolog.

LXXXVII.

DE A U T A R-
K E J A.

LXXXVII. A' magánac va-
ló elégségről avagy elé-
gendőségről.

846. Avarus per fas *846. A' fő/vény akár igazán*
 & nefas ditescere anni- *s-akár hamissangazdagulni igye-*
 titur inhiat ac allaborat, *kezic arra szája tátva kívánko-*
 cùm tamen superna be- *zic és azon munkálodic, holott*
 nedictio ditet. *mindazáltal az onnéd fölylűl va-*
lő áldás gazdagétson meg.

847. Et

847. Et cui usui in im-
menſum coacervatæ &
accumulatæ divitiæ, ma-
lorum irritamenta? ma-
lè parta, malè dilabun-
tur.

848. Adeò deſipiunt
divites & pecunioſi qui-
dam, ut bonis mobili-
bus & immobilibus ſeu
ſtabilibus affluentes, &
ciſtas pecuniâ, ſcrinia
cimmeliis, cameraſque
ſupellectile confertas
poſſidentes, egeſtatem
timeant; videlicet in co-
pia ſeu ubertate inopi-
am, in abundantia ſeu
affluentia, imò redun-
dantia penuriam.

849. Tu ſi tibi opes af-
fatim ſuppetunt, egenis
viciffim ſuppedita.

850. Sin, etiam de
modico imperti: & cùm
non poſſis largiter, ſal-
tem liberaliter; ſatius
eſt liberalem eſſe quàm
parcum.

mint ſzoros marku ſobráknac.

847. Es mi haſzonra valóc a
meg-mérſékelhetetlen rakáſok-
ban rakott és öſzvegyűjtött gaz-
dagſágoc, roſzſágoknac és go-
noſzſágoknac görjeſztő ingerléſi?
a roſzſzul kereſett marhác roſz-
gyűlt ſérdéknec ebűl kőll el-veſni.

848. El annyira eſztelenkednec
némelly gazdagoc és pénzben tel-
hetetlenec, hogy mind ingo ſ-
mind veſzteg álló avagy állandó
jóckal bővölködven, és ládákat
pénzel, ſzőkrényeket drágá mar-
háckal, [ruha ſ-ezüſt ékes ſzer-
ſzámockal] és kamorákat [bőltó-
kat] házi eſzközöckel dugva meg
rakottakat bírván, a ſzegény-
ſégtől féllyenec; tudni illic a bő-
ségben avagy ki-folyó minden e-
légſégben ſzükségtől, a bővölkö-
désben avagy minden jónac bé-
folyáſában, ſőt ki árradáſában a ſogyatkozáſtul.

849. Te ha néked gazdagſágid
bővön vannac, a ſzűkölködőknec
viſſontagſággal azokból ſolgáltatſ.

850. Ha pedig, [nintſenec] még a
kevéſből is avagy kitsinből tégy
réſt: [ſakáſt valamit] és holot nē
adhatz bővön, adgy tsac adakozo
vig ſivel; jobb vig ſivel adakozo-
nac [bő kezűnec] lenni, hogy ſem

851. Fru-

851. Frugalis paucis contentus est; non tenax quidem, sed parsimoniae & frugalitati navans operam.

852. Quæ quantum sit vectigal, si luxuriosus atque prodigus pervideret, fastu & luxu patrimonium non consumeret, & prodigeret.

153. Pauperat enim dispendium, compendium opulentat & ditat.

854. Tu ergo quicquid accipis & expendis, in codicem accepti & expensi refer.

LXXXVIII.

De Justitia, primò commutativa.

855. Justitia suum cuique tribuit.

856. Ergo qui cum alio transegit, quicquid promisit pollicitus est ac condixit, sive exoratus, sive ultro & sua sponte, & quibuscunq; con-

851. A' takarékosan élő kevéssel meg-elégedic; nem javát megtartó [el-rejtő] úgy vagyon, de a tisztességes meg-kiméllésben és mértékletes költésben főrényen munkálkodo.

852. A' melly minémű jövedelem (vám, adó fizetés) legyen, ha a' bujálkodással tobzodo és tékozlo által-látná, kevélységgel és buja tobzodással attya keresményét né költéné, és tékozlaná (vestegetné) el.

853. Mert meg-szegényét az hejában való haszontalan költés, (vestegetés, kárvallás, tékozlás) a' sűkőn költés jószágossá téssen és meg-gazdagét.

854. Te azért valamit be-véss és ki-adss, a' be-vételnek és ki adás-nak könyvében (laistromában) be-vigyed (be-irjad).

LXXXVIII. Az igazságról, először a' tserelő avagy közfőkódó igazságról.

855. Az igazság kinek kinek az övét meg-adgya.

856. Annak-okaért a' ki mással meg-alkutt, (szórzódót) valamit ígért fogadott és meg-mondott, akár kérettetvén, akár önként és maga kényén, (szabad akarattya szerént) és akár minémű okokkal ditio-

ditionibus aut exceptio- (kötéseckel) és ellenben való ok
nibus, standum est pa- veréseckel, (fogásokkal) meg-
ctis ac promissis præcisè. allani a' kötéseknec (fogadások-
nac) és igéreteknec edgy altaillyaban.

857. Qui stipulanti 857. A' ki a' föl fogadónac fogá-
adstipulatus est, obliga- dást tött, (kezet adott) meg- kö-
vit se. telezte magát.

858. Depositum red- 858. A' le-tött marhát meg köll
dendum est, non abne- adni, nem köll el-tagadni sem el
gandum, nec suppri- reckenteni, (el-röjteni, süllyesz-
mendum. teni).

859. Nihil, quod alte- 859. Semmit, a' mi másé, te
rius est, tibi sine ejus magadnac az ő hire nélkül ne tu-
scitu vendica asserere aut- lajdónéts (hárénts) erőfséts avagy
usurpa. foglally.

860. Quod utendum 860. A' mit véle való élésre el-
accepisti, idem restitue, vórtél, ugyan azont add viszsza,
non aliud: & quidem, nem egyebet: (mást) sőt penig a'
quoad fieri potest, ejus mennyire lehet, annac kára nél-
absque detrimento. kül.

861. Quod mutuò da- 861. A' mi költsön adattatott
tum sive mutuatitium avagy hitelben való, noha (jolle-
est, aliud licet remittas, het, ha szintén) mást küldesz-is
paris tamen valoris & æ- visssa. mindazonáltal egyenlő ár-
stimationis. ru avagy éróni (érdemü) és bósujú legyen.

862. Si quis à te mu- 862. Ha ki te róled költsön (hi-
tuatur, mutua & com- telben) kér, költsönt adgy és en-
moda ei: chirographum gedgy (használy) néki: köz-írást
tamen vel arrhabonem, (adós levelet) mindazán... vagy
seu pignus, vel prædem, közjelt avagy zálagot, vagy ke-
aliave cautionē postula- zest (bizonytság tévő fogott em-
bert) és valami egyéb okos módot (ok levelet) kívánný.

863. Quia ob mortalitatem, quin & fidei lubricitatem, cautelâ opus est.

864. Porro, qui suprafortem usuras seu foenus exigit, non creditor est, sed foenerator atque danista: pessimus autem & nequissimus qui anatomicis debitorem deglubit decorticat ac devorat, quod nefarium.

tya (hámozza, bőrét le-vonsza) és el-nyeli, (meg-emészti) a melly isten ellen való mondani-is illetlen dolog.

865. Iniquus vero sibi est, qui alieno ære se obruit; & versuram vel auctionem facere, imò creditoribus nonnunquam decoquere & foro cedere argentariamve dissolvere cogitur.

ni) és pénz válto helyét félben sakaştani kényszerítetté.

866. Proinde debita seu nomina quanto ocius dissolve, & apocham sive acceptilationem, quâ acceptum tibi referat, flagita.

863. Mert az halandóság miatt, sőt még az hitnec sikkamló volta miatt-is, az okos órizkedés szükséges.

864. Továbbá, a ki a derék summa fölött usorát avagy interest kér és veszen, az nem hitelben ado, hanem usorás és pénz kiadással s be szedéssel kereskedő: leg rosszszabb és leg gonoszszabb az penig a ki sartzoltatásókkal (usora fölött való usorákkal) az ő adósát meg-nyuzza meg hán-

tya (hámozza, bőrét le-vonsza) és el-nyeli, (meg-emészti) a melly isten ellen való mondani-is illetlen dolog.

865. Hamis penig önnön magának az, a ki idegen pénzel ő magát el-buréttya; és marhájának pénzre való fordétását avagy kótyavetyére való hányását tselekedni, sőt az hitelben adóknac néha el-pazarolni és a piartzról félre állani (kereskedést el-hagy-

ni) és pénz válto helyét félben sakaştani kényszerítetté.

866. Ez-okáért az adóságot és kezéd írásit mentől hamarébb oldozd-föl, (fizesd meg, ne vedet töröltesd-ki) és quit antiát avagy menedéc levelet, mellyel hogy elvótte tőled néked bizonytságot tégyen, kívánný.

867. Fur-

867. Furta, rapina, sacrilegia, peculatus, plagium, abactus, perinde in illo mandato non furaberis interdicta sunt: & qui istud committit, repetundarum tenetur.

és a' ki ebben léledzic, (ezt tselekefszi) megadáfra való kényszerítettéssel tartozic.

868. Privari enim & orbari suis nemo debet.

868. Mert megfosztattatni és árvájul hagyattatni az o javaitól senkinec nem köll.

LXXXIX.

De justitia distributiva.

LXXXIX. Az osztogatásban való igazságról.

869. Præmiis & pœnis in officio continemur.

tünkben

870. Ergò qui laudabiliter agit, applausum, collaudationem, commendationem, promotionem, honoraria meretur: qui secus, expositionem, reprehensionem, vituperium, probra & castigationem: sed prout persona est.

869. Jutalmac avagy érdemlett fizetéséc és büntetéséc által tisztázatunkban tartatunk-meg.

870. Tehát (ez-okaért) a' ki ditséretessen tselekefsic, ditséretet, (rajta való örvendezést) megditsérést, commendálást avagy ajánlást, előbb mozdítást, (fölyebb vitelt) föl-tisztelő ajándékokat érdemel: a' ki különben, panaßt, (jóbulásra való kívánást) megfeddeßt, (dorgálást, korpázást, ortzapirolást) szidalmat, gyalázatokat és vereféget: (fanyargást) de a' mint a' személy vagyon.

871. Qui nolens & in-

871. A' ki nem akartva és tudat-
ficius

876. Quod quis non rogatus largitur, modestè primùm recusa, sed pertinaciter & obstinatè ne respue, ne contemnere aspernariq; videaris, & tibi ingratitudo ac pervicacia exprobetur atque objiciatur.

876. A' ki mit nem kérettetvén (kéretlen) ingyen ad, (ajándékoz) modjával először mentegesd avagy vonyogasd előtte magadat, de meg-áltkodással és vakmerőséggel meg ne pókied, hogy meg-vetni és meg-utálni ne láttassál, és te néked hálá-adatlan-ság és vakmerő vörsonyosság szemedre ne hányattassék és előbben ne vettesd.

877. Gratitudeinis gradus sunt; beneficium agnoscere, deprædicare, pensare.

877. Az hálá-adóságnac grá-ditsi (rendei) ezec; a' jó tétémént meg-ismérni, ki-hirdetni, meg fizetni (meg-téréteni).

878. Munem esse, & munera remunerari seu retribuere, opulentorum est.

878. Tisztviselőnc avagy ajándékot ajándékkal váltónac lenni, és az ajándékot ajándékkal meg-fordítani avagy visszazadni, (meg-fizetni) a' dús gazdagoké.

879. Acceptis hospitibus xenia, necessariis frenæ mittuntur.

879. A' kedves gazdáknc vendégi ajándékoc, a' jó akaro barátinknc (rokoninknc) uj esztendői ajándékoc küldettetnec.

880. Conspicuos & donis singularibus antecellentés suspice, reverere & honora; sed neminem despice.

880. A' tekintetefeket és kíváltképpen való ajándékokkal előbb halladókat (fölyül-múlókat) nagyra tarts, bősüllyed és tisztellyed; de senkit meg ne utáll avagy semminec ne tarts.

881. Prosis omnibus, obis nemini, cunctis fausta precare.

881. Használly mindeneknc, senkinec ne árts, (ne légy ellenére) mindeneknc boldog jó szerentséket kívánný.

fcius maleficium admittit, commiseratione dignus est; simplicitati talitisper imputa, rigide ne age: qui datâ operâ, merito punietur, & luat: qui alieno instinctu & impulsu, non omnino excusatur.

szől, nem szintén mindenesztől fogva mentettetik meg.

872. Afflictionem afflictis ne auge, sed suppetias ferendo minue, cum implorant.

872. Nyomorúságát a nyomorultaknak ne öregbítsed, hanem segedelmet hozván [nyújtván] kevésbítsed, midőn kéri [segítségül kívánni, sirással ohajtya].

873. Adjumento qui eget, cum instant obnixèque petere, obtestari, obsecrare, supplicare, numne, numquid pigebit?

873. Segedelem nélkül a ki szűkölködik, az ottan ottan szüntelen és nagy erőssen [alázatosan] kérni, fölöttéb igen [nagy protektációval] kérni, kívánni, érte esedezni, nem de, avagy fogé szegyenleni.

874. Superbus mendicus mendicando nil emendicat: importunus verò flagitator odiosus est, & repulsam feret.

874. A' kevély köldus köldulván semmit ki nem köldül: (nem nyerkí) az alkalmatlanul és szüntelen kéregető pedig gyűlölféges, és visszaűzést (megvetést) szenved.

875. Cum impetraveris quæ rogasti, gratias seu grates age: si iusta de causa negatur, ne obtunde, ne murmura.

875. Midőn meg-nyerénd a' mit kértél, hálákat adgy avagy hálá-adást tselekedgyél: ha igaz okért meg-tagadtatic, ne dörgölődjél, vissza ne morogj avagy

ne zugolodjál.

N

876.

XC.

De Fortitudine.

XC.

Az Erőiségről.

882. Magnanimus est qui secunda & adversa indifferenter ferre potest. 882. Nagy szívű (nagy elméjű ember) az a ki az ő kedvező és szerencsés eseményeket és vele ellenkező gonoszokat megkülönböztetés nélkül el viselheti.

883. Nihil enim vulgare admiratur, ad repentina non consternatur, labores ad se attinentes non detractat, & quibus se addixit eos alacriter subit, & strenue urget: pericula inevitabilia, si imminet impendens vel instant, intrepidus adit; & animo suffert; audaciam modo & temeritatem refugiens.

883. Mert semmi közönségeset nem csodál, az hirtelen valókra meg nem rémül, az ő reá nézendő (tartozó) dolgokat (munkákat) nem futtya, (nem kerüli, nem vágogattya magát előtte) és a mellyeknek adta s ajánlotta magát, azokat sörényen fölveszi, (fölvállalva) és erőssen úzi: az el kerülhetetlen (távoztathatatlan) veszedelemeket, ha közel vannak fejére tsüggenec avagy előtte állanac, reszketés avagy ijetséggel nélkül rájoc mégyen; és bátor szívvel szenved; (viseli) tsac szintén a merészséget és vakmerőséget elkerülvén (futván, távoztatván).

884. Propterea quod coepit, continuat: fessus tamen & lassus, ne penitus succumbat, remittit ac quiescit parumper. 884. Annak okáért a mit elkezdett, abban szüntelen előbb mégyen: el-fáradván mindazonáltal és el bádjadván, [lankadván] hogy tellyességgel ki ne dőljön belőle, [alája ne feküdjec] alább hadja és megnyugszik edgy kevesé.

885. Pusillanimis ex 885. A kistsin [gyöngye, nyúl] si-

Taber lignatur est. Aus totolista gemma nio
 cinnamoni

adverso prosperis intumescit, calamitosis despondet, inopinis percussitur, ad quemvis strepitum effoeminatè trepidus & querulus est: mutire vel hiscere vix audet.

és panaszkodó:

mottzanni-is vagy

886. Inter fortem igitur & ignavum, segnem, pigrum, quid interest? ille munia seu partes vocationis sollicitè agit, hic negligenter; ille sedulo & diligenter, hic socorditer; ille enixè atque accuratè, hic remissè & defunctoriè; ille quietè, hic protervè ac procaciter; ille nihil cunctando, hic omnia procrastinando; ille incessanter sine intermissione in proposito decoro pergit, hic desultoriè tergiversatur & restitit: uno verbo, ille viget, hic languet ac torpet ubique.

föl-tótt [föl-vótt, el-indított]

ellenben a boldog szerentsés állapotokban fölfuvalkodó, a nyomorúságosságokban leülepedvén [le-ereszkedvén, apadván, süllyedvén] elmét el-hagyja, [le-tsüggesti] a véletleneken el-röppen akármi zörge-re is aszszonyi módon reszkető

[sopánkodo, kápolódo, sapéto] tsac szuszogni [lehelleni] alig mér.

886. Az erős között ez okáért és lonyha [lág, lassu] tunya, röst között, mitsoda külömbség vagygon? Amaz az ő tisztire néző dolgait avagy hivataljánac részeit szorgalmatossággal tselekeszi, ez mulatozva; [hivalkodva] amaz tellyes igyekezettel és szorgalmatossan, ez immel ámmal; [gyöngén, lágyan] amaz minden tehetséggel és gondossan, [helyessen] ez puhán [rösten, lágyan] és el-muloképpen; amaz tsöndessen, ez nyakra vonyással [nagy bajjal] szilajul vagy kényessen; amaz semmit nem hallogatván, ez mindeneket napról napra hallasztván; amaz megszűnés nélkül felben hagyás [szakasztás] nélkül az ő díszes [ékes]

ide-

ide-ftova ugrándozva [tétova kapdosva] tétovááz
[vonyogattya magát, vonyakodic] és áldogal: edgy
szoval, amaz jó erőben vagyok. [vidám, virgantz]
ez lankad és el-sorvad mindenutt.

887. Desidibus & o-
tiosis, pigritiæ segnitiei
atq; acedia deditis, sem-
per feriæ sunt: etiam
profestis diebus otian-
tur atque vagantur.

tsavarognac (hullároznac, kullognac, kuritolnac).

888. Navus five gna-
vus etiam in otio nego-
tiosus est.

887. Az henyelőknek és hivál-
kodóknac, röstégre tunyaságra
és izetlenségre (kedvetlenségre)
adattattaknac, mindenkor inne-
pec vadnac: még hétköz napo-
konn is hivalkodnac és ide-ftova

888. A gyors avagy sörény még
az hivalkodásbann is munkás
(dolgos).

XCI.

De Patientia.

XCI. A' békeséges tűréstől
avagy szenvedéstől.

889. Ærumnosam
conditionem, miseriam
atque calamitatem de-
plorare quid prodest, si
non datur in meli⁹ com-
mutare?

889. A' nyavalyás állapotot, nyó-
moruságot és inséget meg-sírá-
ni mit használ, ha nem adat-
tatic (engedtetic) jobbra vál-
toztatni (fordítani, tserélni).

890. Patiens gemit,
lachrymatur, flet; non
autem plorat, ejulat, la-
mentatur.

890. A' békeséges tűró (szen-
vedő) nyög, könyvet hullat, kese-
reg; nem sír penig, zokog. síral-
massan panaszolkodic.

891. Injurias atque
calumnias non repen-
dit, aut retaliat ulciscen-
do, sed æquanimiter to-

891. A' bosszúszágokat és ká-
romlásokat nem adja (méri visz-
sza) avagy nem tromfolja meg
bosszszu-allással, hanem tsöndesz

lerat, extenuans potius
quàm exaggerans.

892. Indignatur quidem indignè factis, & malevolo succenset ac stomachatur, verum non effervesceat in vindictam, nec vehementer invehitur in quenquam: infensus est alicui, non infestus.

893. Iram seu iracundiam cohibere, ignoscere & condonare vel remittere culpam, parcere etiam inimicis, benè ordinati excellentisque animi est: exardescere, fremere, furere, minari seu minitari, maledicere, diras imprecari, impotentis & sui non compotis.

894. Impos enim sui est, qui adeò & eòusque excandescit, ut se reprimere nequeat.

895. Animus genero-

elmével el-szenvedí, kisszebbtén inkább hogy sem mint öregbétén (köllyebb terjesztén).

892. Bosszónkodik ugyan a méltatlan (illetlen) tselekedeteken, és a gonosz akaróra föl-görjed haragja és gyomra meg-háborodik, de nem forr-föl (buzdul-ki) a bosszu-állásra, sem fölöttéb való kemény indulattal nem fenekedik (szitkozodik) senkire: neheztelő valakire, nem halalos gyulóló.

893. Az haragot avagy haraguskodást meg-tartoztatni, meg-engedni és meg-ajándékozni vag meg-botsátani a vétket, (bünt) kedvezni még az ellenségeknek is, jól rendeltetet és nagyságos (méltóságos) elmétől való dolog föl gyulladni; (görjedni, lobbanni, agyarkodni, (fogát tsikorgatni, duhószkodni) zugolodni, dulni fulni (senyegetni) avagy senyegetőzni, gonoszt mondani (átkoz-

ni) átkot kívánni, erőtlene és magával nem bíróé.

894. Mert magával nem bíró az, a ki annyira és el addig meg tűzesedic, (föl-gerjed, gyullad, igen meg-haragszik) hogy magat-s harágját le ne nyomhassa (meg ne fújthassa, bírthassa).

895. A Nemes elme inkább akar
fus

fus mavult mitis esse, *szeléd lenni, hogy sem kegyetlen*
 quàm atrox & iracund⁹; *és haragoskodo; alázatos, (enge-*
 mansuetus, quàm ferus; *delmes) hogy sem fene; (vad ter-*
 benignus, quàm trux & *mészetű) kegyelmes (jó kedű, jó*
 truculentus; placabilis, *akaro) hogy sem vér onto és öl-*
 quàm dirus. *dókló; meg-engeszteltethető,*
hogy sem iszszonyu kemény.

896. Sævitia enim, *896. Mert a' kegyetlenkedés,*
 immanitas & crudelitas, *szertelen fenekedés (kietlenség)*
 quam mulceri oporteat, *és pogányi kegyetlenség, mellynec*
 nonne bestialis est? *édesgettetni (szelédgettetni eny-*
héttetni) köllene, nemde nem oktalan fene vad állatié?

XCII. De Constantia.

XCII. Az álhatatóságról.

897. In honesto insti- *897. A' tisztességes igyekezet-*
 tuto immotè atque fir- *ben (szándékban) ki-mozdulha-*
 miter persistere, con- *tatlanul és erőssen meg-állani, az*
 stantia est; non perseve- *álhatatósághoz illic; végig ab-*
 rare, levitatis. *ban meg nem maradni, az álha-*
tatlan könnyűséghez.

898. Sed, heus tu, ali- *898. De, halládé (jőszttössen) te,*
 ud est constantem, aliud *más álhatatosnac, más meg-ál-*
 pervicacem esse. *talkodot kemény nyakunac lenni.*

899. Si quis te in bo- *899. Ha ki tégedet a' jóban*
 no labefactat, obfirma *meg-tántorét, erősséts-meg el-*
 animum & obstina, uf- *médet és tökéllyed [kősd] meg,*
 quedum obstacula per- *müglen az akadályokat által sag-*
 rumpas ac frangas. *gatod és el-töröd.*

900. Rata irrita red- *900. A' meg erősséttetet köté-*
 dere dedecet. *seket erőtlenecké tenni [fől-bon-*
tani, meg-szegni] nem illic.

XCIII. *De Amicitia
& Humanitate.*

901. Si conversatio-
nem tuam ei, quicum
conversaris, esse vis ama-
bilem, ac perennare,
esto inferioribus huma-
nus & affabilis, æquali-
bus officiosus, superio-
ribus venerabundè obe-
diens, inibis gratiam.

902. Undecunque ab-
fcedis, valedicere; si
quem convenis, aut præ-
teris, amanter humani-
terque salutare; salutem
refalutare; & disce-
dentē abs te aliquousque
comitari, ne dedignator.

903. Interroganti re-
sponde placidè, saltem
(ad minimum annuen-
do) vel renuendo abnu-
endo.

904. Loquentem ne
interpella; nescienti ali-
quid, si tibi succurrit,
suggere; eum, qui te o-
peritur, ne morator.

905.

XCIII. *A' Barátságrol és
Emberségről.*

901. Ha a' te másokkal való tár-
salkodásodat annac, a' ki vel tár-
salkodol, barátságosnac [kedves-
nec, szerelme[nec] akarod lenni,
és mind végig [holtig, éltig, sok
ideig] tartani, [virágozni] legy
az alább valókhöz emberséges és
nyájas beszédű, az egyenlőkhöz
barátságos, fölyebb valókhöz tisz-
telettel engedelmes, s kedvet nyersz [kedveséget fogsz találni].

902. Valahonnan el-megy, el-
butsuzni; ha kihez menéndesz,
avagy a' kit el-halladz, [el-megy
mellette] szeretettel és embersé-
gesen köszönteni; a' köszönőt is-
mét viszsza köszönteni; és a' te
tőled el-menőt valameddig el-
késérni, ne tarts méltatlannac.

903. A' kérdőnec seelly meg
köllemetessen, [édesdeden, tsón-
deszen, kedveszen] tsac [leg alább
intvén] vagy viszsza intvén tő-
led el-intvén.

904. A' szólót [beszéllőt] meg ne
szolíts; [beszédeben meg ne há-
boríts] a' valamit nem tudónac,
ha náked esedben jut, jutrasd e-
sében; [elméjében] azt, a' ki téged

905.

905. Cuicumque gratificari potes ullâ re, ne refragator, repugnato, aut gravator; vel gratis & gratuito.

906. Si quis indiget consilio, consule; si subsidio, subveni, opitulare, & auxiliare; si consolatione, consolare; si suffragio, suffragare; agrotosque visita; sic omnium planè demereberis favorem & benevolentiam.

betegeket látogassad; így mindeneknec tellyességgel megérdemled (el nyered) kedveket és jó akarattyokat.

907. Læsit te quis? connive, & suffundes eum: si poenitet fecisse, da veniam, & oppidò tibi eum devincies ac obstringes.

908. Si offendisti, ipse affari, alloqui, placare, deprecari & reconciliari ne pudeat: non dicis ergò, sed ferio.

nem k  put  l  sb  l, (mond  snacok  rt) hanem val  ban.

909. Simultatem ran-

905. Valakinek kedveskedhetel akarmi dologban, ne tarts ellent abban, ne tusakodj  l [viaszkodj  l, hartzolly] ellene, avagy ne nehezted; m  g ingyen is   s kedven.

906. Ha ki sz  k  lk  dic tan  ts n  lk  l, tan  tsold; [adgy tan  tsot n  ki, tan  tsal tartsad] ha segedelem n  lk  l, menny seg  ts  g  re, vigy k  nnyeb  s  get n  ki, (terh  t k  nnyebb  tsed)   s seg  llyed; ha biztat  s n  lk  l, biztasd; (b  bor  tsad) ha jóvallo   rtel   avagy akarat n  lk  l, add hozzá jóvallo   rtelmedet   s akaratodat;   s a

907. Meg s  rtett   valaki t  ged? pillogatva halgasd-el, (tedd hallatlann  )   s meg-sz  gyen  red   tet: ha meg b  ntatselkedet  t, adgy bots  natot (engedgy-meg) n  ki,   s igen magadhoz foglalod   tet   s k  telezed.

908. Ha meg-b  ntottad, te magad hozzá sz  llani, meg-sz  ll  tani, meg-engesztelni, meg-k  vetni   s v  le meg-edgyes  lni (b  k  lleni) ne sz  gyenlyed:

909. Azalattomban val   meg-

coremve inveterascere
non fines, ne in odium
transeat.

910. Contubernales
& convictores unanimi-
tas decet.

911. Dissentiones dis-
cordiæ ac dissidia quin-
intercedant & eveniant,
haud est possibile: sed
concordia redintegran-
da est tolerantia mutuâ,
dissidentes per ultrò ci-
tròque commeantes ac
intercedentes proxene-
tas conciliandi.

912. Fortunatus est, fe-
licisque successus habet
aliquis? ne limis aspice
aut spectâ, fave: infor-
tunium? commiserare.
Misericordis est misero-
rum misereri.

913. Vericitati aut ve-
ritati imprimis stude;
mendacio nihil tetrius:

hasonlást és föl-görjedett hara-
got meg-aggani ne engedgyed,
hog' gyűlölségre által ne mennyen
(ne fordullyon).

910. Az edgy kamorás (edgyütt
lako) társakat és edg' asztalan élő-
ket az edgyesség (edgy akarat) illeti.

911. A' külön értelmec egyenet-
len szívűségec és versengés (ve-
sekedés, viromgás) hogy köz-
ben ne essen és ne történjenec,
alég lehet meg: de az edgyesség-
nec (edgy szívűség) meg-ujét-
tatni (ujobban helyére álléttat-
ni) köll az edgymásnac való tü-
réssel, (költson szenvedéssel) és
az egyenetlen viszsza vonyc az
alá-s-föl edgyben menőkne és közben járóknac
két haragos fél közt békeséget szerző zimborác
által edgyben köll békéltettetniec.

912. Jo szerentsése, és boldog e-
menetele vané valakinec? ne
horgas (tekergős, kandal szemek-
kel) nézzed avagy szemléllyed,
(ne kajánlyad) kedvezz: szeren-
tsétlensége? szánakodjál rajta.
A' könyörületes szívűe a' szegé-
nyeken könyörölmi.

913. Az igaz mondásra avagy
igazságra leg először is (minde-
nec fölött) igyekezzél; az ha-
qui

qui cōminiscitur quod zugságnál semmi nintsen rus-
mentiat, exosus est. nyabb : a' ki ollyat gondol ki a'

mellyet hazudgyon, gyűlölséges az.

914. Si quid innotuit 914. Ha tudásodra esett valami
secreti, ne divulga; & titoc, ki ne hirted; (a' község közt
quamvis aliquis conte- ne terjeszszed) és haszintén va-
tur, à te non resciscat; laki tudakozná-is, te tőled meg
tace, inquam mussa; & ne tudja; halgass, mondoc su fogj,
mussita: taciturnitas tua és suttogj : a' te halgatóságod
nemini incommodabit, senkinec nem árt (nem leszén ár-
teque apprimè com- talmára, haszontalanóságára) és
mendabit. tégedet fölöttéb igen fog ditsérni
(commendálni) avagy ajánlani.

915. Inter hilares, te- 915. A' vidámoc között, komor
tricus ne sis, nec tamen kedvű ne légy, mindazáltal nem-
effusè lætus. u' igen ki-ezrekedett örvendőző (fölötte vig).

916. In alios dicax haud 916. Másfakra szollo (mondé-
esto, & fermocinando si kony) ne légy, és a' beszélgetés
quid festivi ac lepidi ad- közben (beszélgetvén) ha mi é-
mises, sales sint, non ca- keséget és nyájasságot elegyete, és
villa; allusiones, non ékes (jó izű) tréfác legyenec, nem
vellicationes : ne quem tsapdiságoc ; tréfás hozzá mon-
præsentium laceffas, ab- dásoc, (játékos szollásoc, véle jád-
sentiumve calumnieris. zásoc) nem beszéddel való tépe-
getésec : (mordály beszédec) hogy valakit a' jelen valóc közzül
ne ingerelly, és a' távol valóc közzül rágalmazz (káromly).

917. Nam iurgari, ri- 917. Mert veszekedni, (viszát
xari, & vitiligare, agre- vonni) garázdálkodni, és patvar-
stium est : criminari & kodni, a' mezei parasztoké : bú-
deferre, susurronum & nősé tenni és vádolni, a' suttogo
delatorum: vexare & ex- alattomban járó közköpüké és
agitare,

non exhibebis : cætero-
quin (aliàs) contem-
ptum incurres.

928. Ignotis blandiri
noli, ne te lenocinari ac
insidiari existiment.

XCV. *De Conversatio-
ne erudita.*

929. Cui ab occupa-
tionibus vacat, vadat ad
congruonem: eum ta-
men, cui invisus es, ne
invisas, sed missum fa-
cias.

930. Cuius sit dilectus
fodalis, & cuius condi-
tionis, nobilis an igno-
bilis, ignominia tibi ne
ducas, dummodò sit
frugi, & ad ingenium
tuum congruat. Ab in-
famibus tibi cave.

931. Sodalitia disso-
luta & nauci devita: vi-
tiant enim mores.

lyed) mert meg-vestegetic (vétkeztet) a jó erkölcsöket.

ságossan magadat ne adjad: egyéb
aránt (másképpen) utalásba mégy
(meg-vetésben jutz).

928. Az ismételteneknek ne hi-
zelkedjél, (nyájaskodjál) hogy té-
gedet keréteni és lefelkedni (olál-
kodni) ne véllyenec.

XCV. A' tudós táralko-
dásról.

929. A' kinec a' foglalatofsá-
goktól üresége vagy, mennyen
el az ő tréfas beszéllő társához:
azt mindazonáltal, a' kinec gyű-
lölseges vagy (a' kitől még nem
láttattál avagy a' kivel szemben
nem vóltál) meg ne látogasd, hanem utá-
ra bortsásd (békét hadgy néki).

930. Honnén való légyen a' te
kedves pajtársod, (kenyeresed)
és minémi állapatu, nemesé a-
vagy nemtelen, gyalázatul ma-
gadnac ne tartsad, (tulajdonit-
sad) tsac hogy légyen haszonra,
és a' te elmédhez illyéc. A' rosz hir
névben forgóktól meg-ójjad ma-
gadat.

931. A' feslett erkölcsű és hejá-
ban való semmire kőllő táralko-
dasokat el távoztassád. (kerül-

932. Do-

932. Docti deambulationibus delectantur, sive meditandum sit, sive confabulandum.

932. A' tudóssac sétálásokban [alá-föl járáásokban] gyönyörködne, akár elmélkednie [gondolkodni] köllön, s-akár beszélgetnie.

933. Cum in aprico spatium vel per tæsum est, confidetur in umbrâ.

933. Mikor a' verőfényes hejázatlan helyē [tér]en] sétálni unalmas avagy meg-úntac, le-ülne az árnyékban.

934. Næ pulchrum & scitum est, cum diffitis colloqui & quidvis significare posse, non per nuntios, sed per literas.

934. Bizonyára szép és tudásra méltó elmés dolog, a' távol valókkal edgyüt szólni [őszve beszél- leni] és akármit meg-jelenthetni, nem követec által, hanem levelec által.

935. Antiqui in tabellis ceratis, ut deleriac de- teri posset, exarabant; & cum iis tabellarios mittebant sive legebant: nobis papyrus & atramentum commodius inserviunt.

935. A' régiec viaszszos tábla, s- kákon, hogy le-töröltethetne és le-dörgöltethetne, irnac vala; és azokkal a' levél hordozo postákat küldic avagy követtségben bocsáttyac vala: minékunc a' papyros és ténca alkomatossabban szolgálnac.

936. Epistola compilata, ne legi queat, nisi ab eo cui destinatur, ob signatur sigillo: resignāda, nisi intercipiatur, illi ad quem inscriptio spectat.

936. Az edgyben тұрт [őszve takartatott] levél, hogy meg ne olvastathasséc, hanem tsac attól a' kinec rendeltetic, [a' kihez igazított] bé-pórsételtetic pórsét nyomoval: mellynec föl köll szaksztatni, [a' melly föl nyitandó] fogatic, attól a' kire a' föllýul való

hanemha a' vitél közben el fogatic, attól a' kire a' föllýul való írás néz avagy tartozic.

937. Cog-

937. Cognomen eius nota sit manus, in quo subscriptur ut plurimum.

938. Scheda non figillatur.

CXVI.
DE LUDICRIS.

939. Ne labascant fragiles vires, elanguescant, lassentur aut enerventur, à feriis quandoque cessa; & cum coactaneis, dispares enim non benè sociantur, oblectamenti defatigatum te recrea & refocilla.

társaságban, gyönyörködtecséckel te magadat meg fáradtat meg-újérs [enyhérs] és meg-elevenéts avagy meg-ellelszed.

940. Spectacula oblectant, commotio vegetat, torporemq; excutit.

941. Facetiis, dictariis ac ænigmatibus certare, ingeniosum est: pilâ cum reticulo in sphæristerio, sanum: sphærâ & conis, trocho, turbine, sclopo, globulis, myinda, par impar, &c. similia, puerile: chartishuso-

937. A' vezetőc név noha esméretes a' tulajdon kéz irás, belől alájaíratc leg gyakrabban.

938. A' tzedula be nem pötsé-teltetic.

XCVI. A' játékos avagy tré-fás dolgokról.

939. Hogy el ne essenec a' romlando [röredékeny] eróc. el ne lankadjanac, fáradjanac [badjadjanac] avagy el ne szakaszkodjanac, a' valóban való derekas dolgoktól néha néha meg-szűnnyel: és a' veled edgy idősöckel, mert a' nem edgyaranyuac [nem edgykornuac] nem jól foglaltatnac edgy

940. A' játéc nézések gyönyörködtecséckel, a' mozgolodás nyersés, és a' lankatságot ki-üti.

941. Tréfákkal, játékos tsufmondásokkal és meséckel vini, [hartzolni] elmés dolog: laptával és tekével a' gulyobis verő játéc helyen, egészséges: gulyobissal [kuglival] és a' gömbölyű fa tekénec pupos kilentz faíval, tsigával, pörgettyűvel, partanyuval, marvany gulyobisotkákkal,

riis,

riis, turriculâ, talis seu bukóft, felesé vagy feletlent &c.
tessleris, aleâ seu fritillo, és ehez hasonlókkal, gyermekség:
aleatorium: latrunculis, [gyermeki dolog] jádzo kártyák-
operosum. kal, apro fa tornyotskákkal, boka

tsonototskákkal avagy jegyes tizinkusockal, kotzskával
avagy ostáblával, a kotzskáfé: ostáblához való
kerekes fákkal, munkás [nehez] dolog.

942. Ubi si quis ad in- 942. Az hol ha ki végső segény-
citas compellitur, actum segre úzettetie, [végső ügyre jár]
est de eo. meg- esett ő néki, [meg- lett ő ró-
la, oda vagy on].

943. Choreis & tripu- 943. A tántzockal és szökde-
diis lascivi se exerceant. tseléseckel [ugrálásokkal, tobor-
zikokkal] a fajtalanoc gyakorlyac magokat.

944. Grallator aut 944. A falábon járó avagy ma-
grallipes grallis gressus gas fáken lépő fa lábokkal hágá-
seu passus spatiosos diva- sokat avagy széles közű lépéseket
ricat. terjeszt- ki, [kajmotsra hány, tán-
torogva hány vét].

945. Funambulones 945. A kötélén járóc avagy kő-
seu funambuli & schœ- télen ugrálóc és szemfény vesz-
nobatae, caterique cir- tók, és a több [egyéb] körül járóc,
cuitores, ac petauristae, [széllyel bujdosó játékos vándor-
papae! quàm confidentes roc] és a levegő égben magokat
& audaces sunt! föl- függesztók, boldog Isten! melly
bátroc és merészec.

946. Cursores à car- 946. A pallya futóc a pallya fu-
ceribus ad metam curri- tásnac helyéből a tizélhoz futá-
culo festinant, & prim⁹ mással sietnec, és az első a pallya
brabeum aufert. futásnac jutalmát el- viszi [le- nyeri].

947. Alii lineam de- 947. Nemmellyec [egyebec, má-
signant,

signant, quam simul ac attingerunt, illico seu protinus consistunt: qui ultra procurrerit, aut cis & citra eam substituerit, ludum perdit.

948. In circo equitando, in agone luctando & reluctando, uter alterum conficeret vel supplantaret, concertabant Romani.

949. Gladiatores, athletæ, & pugiles in palæstra, congregiuntur, directore lanistâ.

950. Cum duo digladiantur, duellum est; ubi alter intentat ictum & infert, alter inhibet & propulsat: vincit autem qui infligit.

951. Gesticulator seu agyrta, actionis volubilitate, aciem spectatoris perstringit: sed præstigia lunt, non miracula; ta-

loc] lineát [határoze vonyást] je-gyeznec, a' mellyet mihelyen el-értenec, leg ottan avagy mindjá-rást meg-állanac: [meg-állapad-nac] a' ki tovább futánd, avagy innen és kívül azon meg-álland, a' játékot el-veszti.

948. A' játékos kerekded helyen száguldva, az halalos bajvívás-ban bajnakoskodván és visz/sza tusakodván, mellyic a' másikat ölhetné-meg [végezhetné-ki] avagy kajmótsal vethetné-le,

(gantsoval) hartzolnac vala a' Romaiac.

949. A' kardoskodóc, bajnakóc, és ököllel viaskodóc [küsködóc] a' küsködő játéc helyen, ösve mēnec, [meg-ütköz nec] a' viadal tanéto mesternec igazgatásából.

950. Midőn ketten kardoskod-nac, két vitéz közt való bajvia-dal; az hol az edgyic ütést mére-get hozzá és hozzát sap, a' másic meg-tartoztattya, [fol-veszi] és félre veri: [hátra avagy félen

úti] meg-győzi penig a' ki meg-sérti, (ütést tsapást est).

951. Az országot járó játékos avagy szem fény vesztő alakos, az ő tselekedetinc gyorsan forgásá-val, a' reá nézónéc szeme fényt meg-tompérttya: (el-veszti, meg-

lesq:

lesq; praestigiatōres me- vakéttya) de varásló szem fény
ritō vera fex civitatis di- vesztésec azoc, nem tsuda tételec;
cuntur. és az illyetén varáslóc méltán a

varáslóc igaz sópredékinéc mondattatnac.

952. Mimus & histrio 952. A más személyét követő
personam alterius expri- (tettető) avagy egyébnec maga
munt & effingunt. viselését ki-ábrázoló és állortzás
másnac személyét ábrázollyác és formállýák ki.

953. Comoedia perple- 953. A komedia avagy meg lett
xum actum repraesentat, dolgot szem eleiben mutató játécc
sed cum iucunda cata- kórószótul-kaful edgyben fűződő-
strophe: tragœdia tri- zót (kerengős) tselekedetet mu-
stem haber exitum. tat, de gyönyörű meg fordulással
avagy kedves véggel: a trágedia szerzeres
játéknac szomorú ki menetele vagyon.

954. Theatrum in pro- 954. A játék néző hely tettzetes
patulo est: scena sipariis (látható nyilván való helyen) va-
elatur. gyon: a komediát jádzo levél sín
elől függestő ponyvával (szőnyeggel, kárpittal) avagy
játék hely fődöző sergelepellet buréttatic (fődözöttetic) bé.

955. Bacchanalia lar- 955. A farsángokat az áll or-
vati peragunt. tásóc víszic végben.

XC VII.

De morte & sepultura.

XC VII. Az halálról és te-
metéiről.

956. Moribundorum 956. Az halálhoz közelgetőknek
speciale symptoma est, (halálban vonyakodóknac) ki vált-
tector lethalis. képpen való esetec, (halalos be-
tegsegeknek jegye) az halálhozó álombéli hortyogás.

957. Omortales, quo- 957. O halando emberec, val-
nifquisque vestrum re- lyon s-mellyic gondolýa-meg kőz-

signant, quam simul ac attingerunt, illico seu protinus consistunt: qui ultra procurrerit, aut cis & citra eam substituerit, ludum perdit.

948. In circo equitando, in agone luctando & reluctando, uter alterum conficeret vel supplantaret, concertabant Romani.

949. Gladiatores, athletæ, & pugiles in palæstra, congregiuntur, directore lanistâ.

950. Cum duo digladiantur, duellum est; ubi alter intentat ictum & infert, alter inhibet & propulsat: vincit autem qui infligit.

951. Gesticulator seu agyrta, actionis volubilitate, aciem spectatoris perstringit: sed præstigia sunt, non miracula; ta-

soc] lineát [határozo vonyast] jegyezne, a' mellyet mihelyen elértenec, leg ottan avagy mindjáraft meg-allanac: [meg-állapadnac] a' ki továbbfutánd, avagy innen és kívül azon meg-állánd, a' játékot el-veszti.

948. A' játékos kerekded helyen száguldva, az halálos bajvívásban bajnakoskodván és visszatusakodván, mellyic a' másikat ölhetné-meg [végezhetné-ki] avagy kajmótsal vethetné le,

(gantsoval) hartzolnac vala a' Romaiac.

949. A' kardoskodóc, bajnakoc, és ököllel viaskodóc [küsködóc] a' küsködő játék helyen, ösve mēnec, [meg-útkőznec] a' viadal tanéto mesternec igazgatásából.

950. Midőn ketten kardoskodnac, két vitéz közt való bajviadal; az hol az edgyic útést méreget hozzá és hozzátsap, a' másic meg-tartoztattya, [fol-veszi] és félre veri: [hátra avagy félen

úti] meg-győzi penig a' ki meg-sérti, (útést-tsapást est).

951. Az országot járó játékos avagy szem fény vesztő alakos, az ő tselekedetinek gyorsan forgásával, a' reá nézőnéc szeme fényét meg-tompérttya: (el-veszti, meg-lelq;

lesq; praestigiatōres me- vakéttya) de varásflo szem fény
ritō vera fex civitatis di- vesztéséc azoc, nem tsudatételec;
cuntur. és az illetén varásflo méltán a

varásfnac igaz sopredékinec mondattatnac.

952. Mimū & histrio 952. A más személyét követő
personam alterius expri- (tettető) avagy egyébnecc maga
munt & effingunt. viselését ki-ábrázoló és állortzás

másfnac személyét ábrázollyác és formállyák ki.

953. Comœdia perple- 953. A komedia avagy meg lett
xum actum repræsentat, dolgot szem eleiben mutató játéc
sed cum jucunda cata- kőrőstul-kaful edgyben füződő-
strophe : tragœdia tri- zót (kerengős) tselekedetet mu-
stem habet exitum. tat, de gyönyörű meg-fordulással

avagy kedves véggel: a trágedia szerzeres
játéknac szomorú ki menetele vagyon.

954. Theatrum in pro- 954. A játéc néző hely tettzetes
patulo est: scena sipariis (láthato nyilván való helyen) va-
velatur. gyon: a komediát jádzo levél sin

elől függgestő ponyrával (szönyeggel, kárpittal) avagy
játéc hely földőző sergelepellet buréttatic (földőztetic) bé.

955. Bacchanalia lar- 955. A farsángokat az áll or-
vati peragunt. tzásoc viszic végben.

XCVII.

De morte & sepultura.

XCVII. Az halálról és te-
metéiről.

956. Moribundorum 956. Az halálhoz közelgetőknecc
speciale symptoma est, (halálban vonyakodóknac) kivalt-
stertor lethalis. képpen való esetec, (halalos be-
tegsegeknecc jegye) az halálhozó álombéli hortyogás.

957. O mortales, quo- 957. O halando emberec, val-
tusquisque vestrum re- lyon s-mellyic gondollya-meg köz-

putat, ab hoc puncto æternitatem pendere?

958. Nam, ut exspiraveris, confestim & ex templò anima ad cœlos vel tartara migrabit.

959. Funus funestis ritib⁹ adornatum, id est, pollinctum, lugubriter indutum, capulo conditum, sandapilæ seu luculo impositum, à vespilionibus effertur.

960. Fiunt exequiæ seu inferiæ cœmeterium versus, pompâ funebri: & sepelitur, hoc est, infertur sepulchro ac humatur corp⁹ exanimum & exsanguè.

961. Prisci cadavera ustulabant & concremabant, inde sepulchra busta sunt dicta.

962. Eriguntur cippi & epitaphia: epicedia cantantur.

zületec, ettől a pontomtól az ó-röckévalóságot függeni.

958. Mert mihelt lölködet kifuvod, (botsátod meg halves) mindjárt és legottan (azontól) a lélec az egekben avagy a poklokra megyen.

959. Az halott halotti szokásoc (módoc) szerént föl ékesítettvén, az az, meg-kenettétvén, somoru gyázban föl öltöztettétvén, koporsóban el-röjtettétvén, szent Mihály lovára avagy holt testeket ki-hordo taráglyára föl-tétettétvén, az halott temetőktől avagy sír ásóktól kivítettetic.

960. Léznec halotti késérésec avagy halotti (áldozatoc) tisztesség tételec a cimeteriom avagy temető kert felé, halotti pompával: és el-temettetic, az az, be-ütetic a sírban (temető boltban) és földel be-takartatic a lélec nélkül való és vértől meg-fosztatot test.

961. A régiec az holt testeket (dogóket) sütogetic és edgyben égetic vala, innéd a síroc égető helyeknec mondattattac.

962. Föl emeltetnec emlékezetre való oszlopoc avagy koporso kövec és koporsóra való versec: az halotti versec énekeltetnec.

963. In

963. In gentilibus conductæ præficæ plangebant, leslibus & nani-
is laudes elogia atque encomia defuncti enumerantes.

tes viselt dolgait (jó maga viselését) az halottnac elősámlálván.

964. Et ne manes oberrarent, iusta ac parentalia feralibus epulis faciebant.

emlékezetire készítettet lakodalmakat halotti vendégségekel tésznec avagy tsinálnac vala.

XCVIII. De Pro-
videntia.

965. Ita mors inter-
ventu suo finit omnia.

966. Omnia enim temporalia, caduca, fluxa & transitoria sunt; exoriuntur & intereunt.

967. Etiam si aliquid stabile videatur, vetustate ipsa atteritur & decedit.

968. Permutationibus & alternationibusque subitaneis subjacent omnia:

963. A' pogányságban a' bérben fogadott sirato aszszonyoc sirnac (jajgatnac) vala, siralmas ohajtasockal és halotti énekeccel avagy tórbéli gajdolásockal ditséretit jó hírét nevét és emlékezetire készítettet lakodalmakat halotti vendégségekel tésznec avagy tsinálnac vala.

964. Es hogy a' ki-múlt lelkec ne bujdosnának szélllyel, (téveleg-nénec ide-s-tova) tórokat és szűléjec halálán avagy halorttyoknak emlékezetire készítettet lakodalmakat halotti vendégségekel tésznec avagy tsinálnac vala.

XCVIII. Az Istennec gond-
viseléséről.

965. Így az halál az ő közben vettetésével (jórészevel) mindeket el végez.

966. Mert mindenec ideig való, (tartóc) esendóc (romlandóc) el-folyóc és el-mulandóc; (által-menendóc) ki-kelecc (fól-támadnac) és el-vesznec.

967. Még ha szintén valami állandónac láttassék is, tsac azon régiségről is el-koptattatic és el-fogy.

968. Hirtelen való változásoc és viszontagságoc alá vettettec (fekűsznec) mindenec: minek-

quapropter felicem dicunt eum, qui temporibus inservire novit; omnium enim rerum vicissitudo est.

969. Atheus tamen est, qui temerè volutari autumat res nostras: facto & fatali necessitate succedunt omnia.

970. Fors & fortuna nihil sunt.

971. Furtivos quidem & improvisos casus esse concedo, sed nostri respectu, non providentia, quæ minutissima etiam nutu suo dirigit.

972. Nam & capillos nostros numeratos esse, testatur Salvator, ut ne quidem unicus perire queat.

973. Ideò insolitas mutationes, ostenta, prodigia, & portenta omnino, boni vel mali signa, antecedunt.

okáért boldognac mondják azt, a ki az időnek szolgálni tud; mert minden dolgoknak viszontak-sággal való változása vagyon.

969. Istentelen (Isten nélkül való) mindazonáltal az, a ki vak-jában avagy történetből forgani véli a mi dolgainkat: az Isteni rendelésnek és el-kerülhetetlen

Isteni végezésnek szükséges voltánac utánna következne mindenec.

970. A történet és szerentse semmi sem.

671. Ugy vagyon hogy történet szerént való és véletlen eseteket lenni meg-engedec, de mi reanc nézve, nem az Isteni gondviselés-re nézve, a ki még a legkisebb (aprobb) dolgokat is az ő akarat-tyával (intésével) igazgat.

972. Mert még hajunc szála-it is meg-számláltattaknac lenni, bizonyíttya Idvőzítőnc, hogy még tsac edgyik is el ne veszhessen.

973. Azokáért a szokatlan változásokat, előve meg-mutatásoc, természet ellen való valamit jegyző dologoc, és jelengető iszszonyu tsudác, jónac vagy gonosznak jelei, elől-vészic.

974. In.

974. Infunt ergò omnia rebus.

674. Benne vannak tehát mindenek a dolgokban.

975. Sed ubique præfagia captare, superstitio est: si tibi Dominus aliquid manifestare aut revelare dignabitur, non te latebit.

975. De mindenütt (akár honnéd, akár miből-is) előve megérzést (jövendőlést, varaslast) kapdosni, babonáság: (hamis Isteni titstelet) ha tenéked az Ur valamit meg nyilatkoztatni avagy

meg-jelenteni méltoztat, nem léfzen te nálad el-rőjtve (nem titkoltatik el tőled).

976. Tu pius esto, & supplex ora: non te derelinquet ille, qui æquè præscivit, prævidit & prædestinavit, quid cras, perendie seu die perendino, & deinceps, posthac, in posterum, de te futurum sit, ac quod heri, pridie, & ab hinc tot annis factum est.

976. Te kegyes légy, és alázatos-fan könyörögj: (imádkozzál) nem hágy el tégedet az, a ki edgyaránt (azonképpen) előve megtudta, előve meg-látta és előve el-rendelte, mitsoda holnap, holnap után avagy harmad napon, és az után, ez után, ennec utánna, te felőled jövendő (következendő) legyen, mint szintén a mi tegnap, tegnap előtt, és ettúl fogva annyi soc esztendőc alatt meg lótt.

977. Fatum tuum ne anticipa, sed expecta.

977. A te felőled való Isteni rendelést (végezést) meg ne előzd, hanem várjad.

XCIX. De Angelis.

XCIX. Az Angyalokról.

978. Produxit & invisibiles angelos, eosque innumerabiles seu innumeros æternū Numen,

978. Teremtett (ki hozott a semmiből) láthatatlan angyalokat-is. és azokat pedig számlálhatatlanokat avagy szám nélkül

ad regenda inferiora ad-
ministratos sibi.

valóknac igazgatására

979. Non quod ege-
ret (indigus esset) ope,
sed quia sic est placitum.

980. Constituerat
hos in cælo supremo seu
empyreo: sed quidam
desciverunt defecerunt-
que ab eo per superbi-
am, deturbatique ac re-
legati ideò sunt cœlitus
ad infernum, quem &
orcum & erebum & a-
vernum dicunt.

981. Qui in sua inte-
gritate permanferunt,
confirmati ac roborati
sunt, ne labi amplius
possint.

982. Circa thronum
Creatoris sui millia mil-
lium myriades adstan-
tes, eum colūt, adorant,
laudant, celebrant, ma-
gnificant & venerantur.

983. Amandati obe-
iunt mandata, legatio-
neque functi rever-
tuntur.

valókat az öröcké való mennyei
főiség, (Isteni akarat) az ide alá

(bírására) szolgálul ő magánac.

679. Nem hogy szűkölködnéc
(szűkös volna) segítség nélkül,
hanem hogy így tettzet.

980. Helybeztette (állétotta)
vala ezeket a legfőlső avagy tűz-
zel tsillamlo égben: de némellyec
el-szakadtac és el-hajlottac ő tő-
le a kevélység által, és azért le-
hányattattac (taszigáltattac) és
számkivettetenec az égből a po-
kolra, melyet vég nélkül égő
tűznek is, és pokol fenekénec (sü-
rejénec) és feneketlen kénköves
tónak is mondanac.

981. A kik az ő épsegekben (e-
gész állapattyokban) meg-ma-
radtanac, meg-erősítettetenec és
meg-vasztáttattanac, hogy töb-
bé el ne eshessenec.

982. Az ő teremtőjöknek kirá-
lyi széki környül ezer szerte való
ezerni ezeren (tiz ezeren) ál-
ván, őtet tisztelic, imádjac, di-
tséctic, ditsőctic, magasztallyac és
félelemmel bősüllic.

983. El-küldettet vén föl-vešic
(végben viszic) a parantsolato-
kat, és a követtségben el járván
viszsa (meg) térnec. 984.

984. Associant se, iustu Dei, piis jam inde à nativitate, tanquam custodes, ut mala averruncent avertantque, & ab insultibus satanæ protegant.

tánnac intselkedésitől (ingerlésitől) megoltalmazác (takargafsác, befödözgeséc).

985. Verum enimvero quod de geniiis binis inquiunt, incertum est.

985. De mindazonáltal a' mit a' jó szerentsét hozó Istenekről avagy házi Angyalokról mondanac, bizonytalan.

986. Apparent interdum, sed disparent rursum: non fascinando, sed reverâ.

986. Meg-jelennec ottan ottan, de el-enyész nec viszont: nem igézve, (szem fény vesztéssel) hanem bizonyára.

987. Cacodæmones apparentes spectra & phantasmata vocantur; tumultuantes noctu, per noctem intempestam, lemures; famulantes, lares & penates.

987. A' gyakran meg-jelenő játékos gonosz ördögök tsudáknac és elmétől ki-gondolt iszonyu látásoknac hívattatnac; az éjel, alkolmatlá késő ejjel zenebonás-kodóc, boszorkányoknac; a' szolgálo (vigyázo) lelkec, házi angyaloknac és házi Isteneknec.

988. Magi & nigromantici (necromantici) cum dæmonibus colludentes, incantamentis suis magicis seipsos & alios dementant.

988. A' bűjös bájosok és ördögösök (garbontzás deákoc) az ördögökkel edgyút jádzadozván, az ő bűjös bájos babonáságoackal reá olvasásokkal önnön magokat

és egyebeket is meg-esztelenétnec (bolondétnac).

989. Sed vae diabolo
& confortibus ejus, nisi
communioni renunciant,
ac resipiscant, se
convertant, emendent,
& ferio poenitentiam
agant! ad gehennam
detrudentur & relegabuntur.

990. Vindex enim erit
gloriae suae Deus omnipotens.

C. Clausula.

991. Cedò fodes, dic
amabò (sis) quid restat?
Eâtenus enim tradita
(absit arrogantia dicto)
ut cunque, qualiter cunque,
quomodo cunque
sum consecutus.

992. Siccine? ain? hem,
maeste sedulitate istâ. Restabit igitur ut per hanc
januam ingressus, tûm
scientiarum, tûm Latinæ,
Gallicæ, Italicæ, ac
Germanicæ linguæ palatia
vivide & hilarè seu
hilariter lustrare properes;
& quæ hic raptim

989. De jaj az ördögnek és az ő
társainak, hanemha annak társaságának ellene mondanak, és meg-
térnek, magokat megfordéttvác,
meg-jobbéttvác, és valóságossan
penitentiát tartanak! a' gehennának
tüzére le-taszittatnak és
ki-küldetternék (ki-űzettet-
nek).

990. Mert bosszû állója lesz en
az ő ditsőségének a' mindenható
Isten.

C. Bé-rekefztés.

991. Nosza barátom, mond meg
kérlek (ha mered, ha akarod, ha
van kedved) mi vagyon hátra?
Mert a' szerént ki-adattakat (tá-
vol legyen a' szóban való kérket-
ség) valamint, akár miképpen, im-
gy amug' véghez vittē [elértem].

992. Ugy vané? azt mondodé?
imé, nosza (hozzá) ilyen szor-
galmatossággal. Hátra léssen ez-
okáért hogy ezen az ajtón bé-
menvén, mind a' tudományoknak,
s-mind a' Deác, Francia, Olasz, és
Német nyelvnek palotáit eleven-
séggel és vígan avagy vidámság-
gal szemlélgetni siessed; és a' mel-
lyeket itt ragadozva (futva) és
car-

carptimque cognovisti
aut aspexisti, prolixius
uberius & ulterius in
bonis authoribus specu-
leris.

*szaggatva (falatonként, dara-
bonként) meg-esmértél és meg-
tekéntetted, hosszszabban bőveb-
ben és tovább a jó authorokban
(könyveket szerző tudós embe-
rec írásiban) szemlélegsz.*

993. Habes enim híc
summatim & succinctè,
in brevi synopsis & com-
plexione, ceu rudimen-
ta, quâ Philosophiâ, quâ
Theologiâ: nihil tant-
opere omissum reor.

993. Mert vagyonténéked itt
somma szerént és rövideden, rö-
vid össze szorítottat írásban és
edgyben foglalásban, mint edgy
első sönkéji (kezdeti) mind a vi-
lági böltségnec, s mind az Isten-
ről való tudománynac: (sz írás-

nac) semmit olyat el-hagyottnac lenni nem itélec.

994. Auctarii loco
suadeo & admoneo, ut
ad pietatem convertas
junctim omnia, nî pseu-
dochristianus salutar-
velis.

994. Szórás gyanánt (helyet)
javallom és intlec, hogy a' kegyes-
ségre (Isteni félelemre) fordíts
össveséggel mindenekeket, hanem-
ha hamis kőröszténnec kőszöntet-
ni (neveztetni) akar sz.

995. Scito enim fore
propediam, ut redda-
mus omnium rationem:
nempe quum venerit
Salvator mundi glorio-
sissimus, ut suscitet vel
excitet & judicet nos:
ubi manifesta & occulta
patefient.

995. Mert tudjad rövid nap
meg-lennti, hogy mindenekről szá-
mot adjunc: tudni illic midőn el-
jövend e' világnac ditsőséges Id-
vözétője (Meg-váltoja, Szaba-
détója) hogy föl-támaszson avagy
föl-költson és meg-itéllyen min-
ket: az hol a' nyilván való és tit-
kos el rejtetet dolgoc ki-nyilatkoznac.

996. O beatos qui
tunc propitium habe-

996. O boldogoc azoc a' kik nec
ackor kegyelmes (irgalmas) lé-
bunt!

bunt! saluabuntur, am-
brofiâque ac nectare in
æternum seu sempiter-
num pascuntur.

szen! idvözül nec, és halhatatlan-
ságnac ételével (mennyei élő ke-
nyérrel) -s- halhatatlanságnac
italával (mennyei élő itallal) vég-
nélkül avagy mind öröckén legeltettet nec.

997. Faxit miserator
atq; Redemptor noster,
ut hîc misericordiâ ejus
justificati in charitate
coalescamus.

997. Tselekedje meg a mi rajtútc
könyörülő és meg-váltó, hogy itt
az ő kegyelmességével (irgalmas-
ságával) meg-igazulván a sze-
retetben edgyec legyünc (edgy-
ben forradjunc, őszue foglaltassunc).

998. Tu ei confitere
ac vota vove, devotêque
& fervide precando pe-
netralia cœli penetra, ut
jam nunc cœlitibus an-
numereris.

998. Te ő néki tégy vallást és
fogadásokat fogadgy, és ahétatof-
san s-buzgóságossan könyörögvén
az egek nec belső részeit meg-
hassad, hogy immár most (tsac
immár-is) a mennyei lölkóc se-
regéhez számláltassál.

999. Ave & vale.

999. Idvöz légy (egésséggel,
Isten hozzád) és légy jó egységben.

1000. JEHOVÆ Ze-
baoth, sanctissimæ Indi-
viduæ ac benedictæ Tri-
nitati sit laus, honor &
gloria, in secula seculo-
rum, Amen.

1000. A Zebaoth JEHOVANAK,
(seregec Uránac Istenénec) a leg-
szentségesebb és meg-oszolhatat-
lan tellyes szent Háromságnac le-
gyen ditséret, tisztetés és ditsós-
ség, mind öröckön öröcké, Ugy
légyen.

FINIS.

VEGE.

INDEX

I N D E X

Titulorum eâ qua comprehenduntur serie.

I. Introitus	I. Bé-menetel	1
II. De introitu & creatio- nemundi	II. E' világnac eredetiről és teremtéséről	3
III. De Elementis	III. Az éltető állatokról	4
IV. De Firmamento	IV. A' Tsillagos égről	5
V. De Igne	V. A' Tűzről	8
VI. De Meteoris	VI. Az hegyek fölött le- vegőkről	8
VII. De Aquis	VII. A' Vizekről	11
VIII. De Terra	VIII. A' Földről	12
IX. De Lapidibus	IX. A' Kővekről	13
X. De Metallis	X. Az Ertz nemekről	15
XI. De Arboribus & fructibus	XI. Az élő fákról és gyü- mölcsökről	17
XII. De Herbis	XII. A' Fűvekről	21
XIII. De Fruticibus	XIII. A' Tsómótékről	27
XIV. De Animalibus & primò de avibus	XIV. Az élő állatokról, és elsőben a' madarokról	28
XV. De Aquatilibus	XV. A' Vizi állatokról	33
XVI. De Jumentis	XVI. A' Barmokról	35
XVII. De Feris	XVII. A' Vadakról	37
XVIII. De Amphibiis & reptilibus	XVIII. A' vizben és szárazon edgy-aránt élő és tsuszó- mászo állatokról	40
XIX. De Insectis	XIX. A' Bogarakról	41
XX. De Homine	XX. Az Emberről	43
	XXI. De	

XXI. De corpore, & pri- mum de membris externis	XXI. A' Testről és elsőben a' külső tagokról	46
XXII. De membris internis	XXII. A' belső tagokról	50
XXIII. De accidentibus corporis	XXIII. A' Testnek külső esetiről	52
XXIV. De Morbis	XXIV. A' Betegségekről	55
XXV. De ulceribus & vulneribus	XXV. A' Fókélyekről és a' sebekről	59
XXVI. De sensibus ex- ternis	XXVI. A' külső érzékeny- ségekéről	61
XXVII. De sensibus in- ternis	XXVII. A' belső érzékeny- ségekéről	64
XXVIII. De Mente	XXVIII. Az Elméről	66
XXIX. De voluntate & affectibus	XXIX. Az akaratról és in- dulatokról	67
XXX. De Mechanicis in genere	XXX. A' kézi munkás me- sterfégekről közön- főgeffen	70
XXXI. De Hortorum cul- tura	XXXI. A' Kerteknek mű- veléséről	70
XXXII. De Agricul- tura	XXXII. A' föld művelésről (szántás vetésről, ma- jorkodásról)	72
XXXIII. De molitura	XXXIII. Az őrlésről	75
XXXIV. De pani- ficio	XXXIV. A' Kenyér tsiná- lásról (fűtésről)	76
XXXV. De pecuaria	XXXV. A' Bárom pásztor- ságról (tsordáságról)	77
XXXVI. De Lanionia.	XXXVI. A' Mészárosáságról	79
XXXVII. De Venatura	XXXVII. A' Vadászásról	80
XXXVIII. De Piscatione	XXXVIII. Az Halászásról	80
XXXIX. De Aucupio	XXXIX. A' Madarászásról	81

XL. De coquinaria	XL. A' Szakátságáról	82
XLI. De potulentorum paratura	XLI. Az italoknac tsinálá- sáról	83
XLII. De aurigatione	XLII. A' kotsifságról avagy fzekerefségről	85
XLIII. De navicularia	XLIII. Azhajós mefterfeg- ről	88
XLIV. De itineribus	XLIV. Az útakról avagy úti járafokról	91
XLV. De mercatura	XLV. A' Kalmárságról	94
XLVI. De vestiariis opi- ficiis	XLVI. A' ruházatokac tsi- náló mivekről	96
XLVII. De vestituum generibus	XLVII. A' ruházatoknac nemeiről	99
XLVIII. De fabrilibus artificiis	XLVIII. Az áts mefterse- gekről	102
XLIX. De domo ejusq; partibus	XLIX. Az házról és annac részeiről	106
L. De hypocausto	L. A' szobáról	108
LI. De cœnaculo	LI. A' vatsoráló házról	109
LII. De cubiculo cum per- tinentibus	LII. Az ágyasházról ahoz tartozóckal edgyütt	112
LIII. De balneo & mun- ditie	LIII. A' földörül és tisztá- ságról	113
LIV. De conjugio & af- finitate	LIV. Az házasságról és fogor- ságról avag' rokonságról	116
LV. De puerperio	LV. A' gyermek szüléfről a- vagy gyermek ágyról	117
LVI. De cognatione	LVI. A' rokonságról avagy vér szerént való atyafiu- ságról	119
LVII. De œconomia	XVII. Az házi gödviselefről	121
	LVIII. De	

LVIII. De Urbe	LVIII. A' kerétet várafról 122
LIX. De Templo	LIX. A' Templomról avagy szentedgyházról 124
LX. De Ecclesia	LX. A' Sz. gyülekezetről avag' anyaszentedgyházról 127
LXI. De Ethnicorum Ju- daeorumque superstitio- nibus	LXI. A' pogányoknac és a' Si- dóknac hamis Isteni tisz- teletekről avagy babona- ságokról 128
LXII. De curia	LXII. A' Tanáts házról avag' váras házáról 131
LXIII. De judiciis	LXIII. Az ítélesekéről avagy törvény tételekről 132
LXIV. De maleficiis & suppliciis	LXIV. A' gonosz tételekről és büntetésekről 136
LXV. De Statu Regio	LXV. A' Kiralyi állapatról 138
LXVI. De Regno & re- gione	LXVI. Az országról és tar- tományról 142
LXVII. De pace & bello	LXVII. A' békeségről és hadról 143
LXVIII. De Schola & institute	LXVIII. Az Oskoláról és ta- nitásról 153
LXIX. De Musæo	LXIX. A' tanulo házról 157
LXX. De Grammatica	LXX. A' Grammaticáról a- vagy bótűnec és szollásnac tudományáról 159
LXXI. De Dialectica	LXXI. A' Dialecticáról avagy vetelkedésnac tudománya- ról 160
LXXII. De Rhetorica & Poësi	LXXII. Az ékeessen szollásnac és vers szörzészec mestersé- géről 161

LXXIII. De

LXXIII. De Arithmetica	LXXIII. A' számvetésről	163
LXXIV. De Geometria	LXXIV. A' föld méréőről	164
LXXV. De Mensuris & ponderibus	LXXV. A' mértékekről és nehezekekről	165
LXXVI. De Optica & Pictura	LXXVI. A' látásnac avagy né- zésnec tudományáról és kép írásnac mesterségéről	167
LXXVII. De Musica	LXXVII. A' Musikáról avagy éneklésnec tudományár:	168
LXXVIII. De Astrono- mia	LXXVIII. A' tsillagoc szokott forgását vizsgáló (égbe né- ző) tudományról	171
LXXIX. De Geogra- phia	LXXIX. A' földnec le-irá- sáról	171
LXXX. De Historia	LXXX. Az Historiáról avagy meg-lótt dolgoknak emle- kezetiről	171
LXXXI. De Medicina	LXXXI. Az orvosi tudo- mányról	172
LXXXII. De Ethica in genere	LXXXII. Az erköltsőknek tu- dományáról közönsegef- sen	176
LXXXIII. De Pruden- tia	LXXXIII. Az okoságról a- vagy észességről	177
LXXXIV. De Tempe- rantia	LXXXIV. A' Mértékletef- ségről	181
LXXXV. De Castitate	LXXXV. A' Szüzességről	181
LXXXVI. De Modestia	LXXXVI. Az emberséges jó maga viseléséről	184
LXXXVII. De Autar- keja	LXXXVII. A' magánac va- ló elégségről avagy elé- gendőségről	187
	P	XXXVIII. De

LXXXVIII. De <i>Justitia</i> , <i>primò commutativa</i>	LXXXVIII. Az igazságról, előzőra'tserelő avagy kő- zószkodó igazságról	189
LXXXIX. De <i>Justitia di-</i> <i>tributiva</i>	LXXXIX. Az osztogatásban való igazságról	292
XC. De <i>Fortitudine</i>	XC. Az Erősségről	195
XCI. De <i>Patientia</i>	XCI. A' békeséges türeőről avagy szenvedéőről	197
XCII. De <i>Constantia</i>	XCII. Az Alhatatóságról	199
XCIII. De <i>Amicitia &</i> <i>Humanitate</i>	XCIII. A' Barátságáról és emberségről	200
XCIV. De <i>Candore</i>	XCIV. A' szübeli tisztaságról avagy tiszta hívségről	204
XCV. De <i>Conversatione</i> <i>erudita</i>	XCV. A' tudós társalko- dásról	206
XCVI. De <i>Ludicris</i>	XCVI. A' játékos avagy tré- fás dolgokról	208
XCVII. De <i>Morte &</i> <i>Sepultura</i>	XCVII. Az Halálról és te- metéőről	211
XCVIII. De <i>Providentia</i>	XCVIII. Az Istennek gond- viseleéőről	213
XCIX. De <i>Angelis</i>	XCIX. Az Angyalokrol	215
C. <i>Clausula</i>	C. Be-rekefztés	218

I N D E X

Titulorum ordine Alphabetico.

De	A.		De	<i>Amicitia & humani-</i>	
	<i>Accidentibus corporis,</i>			<i>tate, titulo</i>	93
	<i>titulo</i>	23		<i>Amphibiis & reptilibus</i>	18
	<i>Agricultura,</i>	32		<i>Angelis</i>	99
				<i>Anima-</i>	

	<i>Animalibus & Avibus</i>	14
	<i>Aquatilibus</i>	15
	<i>Aquis</i>	7
	<i>Arboribus & fructibus</i>	11
	<i>Arithmetica</i>	73
	<i>Astronomia</i>	78
	<i>Autarkeiâ</i>	87
	<i>Aucupio</i>	39
	<i>Aurigatione</i>	42
	B.	
	<i>Balneo & mundicie</i>	53
	C.	
	<i>Candore</i>	94
	<i>Castitate</i>	85
	<i>Clausula</i>	100
	<i>Cœnaculo</i>	51
De	<i>Cognitione</i>	56
	<i>Constantia</i>	92
	<i>Conversatione erudita</i>	95
	<i>Conjugio & affinitate</i>	54
	<i>Coquinaria</i>	40
	<i>Corpore & membris ex-</i>	
	<i>ternis</i>	21
	<i>Cubiculo</i>	52
	<i>Curia</i>	62
	D.	
	<i>Dialectica</i>	71
	<i>Domo ejusq³ partibus</i>	49
	E.	
	<i>Ecclesia</i>	60
	<i>Elementis</i>	3

	<i>Ethnicorum Judeorum-</i>	
	<i>que superstitionibus</i>	61
	<i>Ethica in genere</i>	82
	F.	
	<i>Fabrilibus artificijs</i>	48
	<i>Feris</i>	17
	<i>Firmamento</i>	4
	<i>Fortitudine</i>	90
	<i>Fruticibus</i>	13
	G.	
	<i>Geographia</i>	79
	<i>Geometria</i>	74
	<i>Grammatica</i>	70
	H.	
	<i>Herbis</i>	12
	<i>Historia</i>	80
De	<i>Homine</i>	20
	<i>Hortorum cultura</i>	31
	<i>Hypocausto</i>	50
	I.	
	<i>Ignē</i>	5
	<i>Insectis</i>	19
	<i>Introitu</i>	1
	<i>Itineribus</i>	44
	<i>Judicijs</i>	63
	<i>Jumentis</i>	16
	<i>Justitia commutativa</i>	88
	<i>Justitia Distributiva</i>	89
	L.	
	<i>Lanionia</i>	36
	<i>Lapidibus</i>	9
	<i>Ludicris</i>	96
	P 2.	
	Male-	

M.		Pecuaria	35
Maleficiis & suppliciis		Piscatione	38
Mechanicis in genere		Potulentorum para-	
Medicina		tura	41
Membris internis		Providentia	98
Mensuris & ponderib ⁹		Prudentia	83
Mente		Puerperio	55
Mercatura		R.	
Metallis		Regno & Regione	66
Meteoris		Rhetorica & Poësi	72
Modestia		S.	
Molitura		Sensibus externis	26
De	Morbis	Sensibus internis	27
Morte & Sepultura		Schola & Institutione	68
Musæo		Statu Regio	65
Musica		T.	
N.		Temperantia	84
Navicularia		Templo	59
O.		Terra	8
Oeconomia		V.	
Optica & pictura		Venatura	37
Ortu mundi		Vestiariis opificiis	46
P.		Vestituum generibus	47
Pace & Bello		Ulcerib ⁹ & vulneribus	25
Panificio		Voluntate & affectib ⁹	29
Patientia		Urbe	58

T A B L A

Az A-B-C-nek rendi szerént.

Az	Agyas Házirol	tit. 52	Az	Anyaszentedgyház-	
	Akaratról és Indula-			ról	tit. 60
	tokról	29		Alhatatosságról	92
					Angya.

Angyalokról	99
Astronomiáról avagy Tsillagok szokott forgását vizsgáló tu- dományról	78
Aáts mesterfégekr:	48
Atyafiúságról	56

B.

pogányoknak és Si- dóknak Babonásá- gokról	61
Barátságáról és em- berfégről	93
Barmokról	16

Barom Pásztorfág- ról	35
--------------------------	----

A' Békefegről és Had- Az ról	67
---------------------------------	----

Bérekefztés	100
Bémenetel	1
Betegsegekről	24
Bogarakról	19
Büntetésekről és Go- nosz-Tételekről	64

D.

Dialecticáról	71
---------------	----

E.

tsillagos Egről	4
Ekeffen szolláfról a- vagy Rhetoricáról	72
Elméről	28
Elő állatokról	14

Eltető állatokról	3
Emberről	20
Emberfeges jó maga viseléről	86
Erősfegről	90
Erköltsöknek tudo- mányáról közön- fégeffen	82

Ertz nemekről	10
külső Erzékenfegek- ről	26

belső Erzékenfegek- ről	27
Eszesegről	83

F.

A' élő Fákról és Gyü- Az móltsókról	11
Fókélyekről és a' Se- bekről	25

Földről	8
Föld méréről	74
Földnek le-irásáról	79
Föld miveléséről	32
Fördörül és Tifzta- fágról	53
Füvekről	12

G.

Geographiaról avagy Föld méréről	74
Geometriáról avagy Földnek le-irásáról	79
házi Gondviselésről	57

Istennek Gondviseléről	98
Gonosz tételekről és	
Büntetésekről	64
Grammaticaról	70
Gyermekek szüleiéről,	
avagy Gyermekek	
ágyáról	55
sz. Gyülekezetről	60
Gyümölcsökről és	
élő Fákrol	11
H.	
Hadról és Békefeg-	
ről	67
Hajos mesterségről	43
A' Halálról és Temetés-	
ről	97
Az Halászásról	38
Házasságról és So-	
gorlágról	54
Házról és annak ré-	
fzeiről	49
ágyas Házról	52
tanuló Házról	69
vatsoráló Házról	51
Házi gondviselésről	57
Historiaról	80
I.	
Játékos dolgokról	96
Igazságról, először tse-	
rélő avagy közöskö-	
dó Igazságról	88

osztogatásban való	
Igazságról	89
Indulatokról, és Aka-	
ratról	29
Italoknak tsinálása-	
ról	41
Itélésekről	63
K.	
Kalmárságról	45
Kenyértsinálásról	34
Kép-írásnak mester-	
fégéről	76
Kerteknek mívelésé-	
ről	31
Kézi Mesterségekr:	30
A' Királyi állapotról	65
Kotsifságról	42
Az Kővekről	9
L.	
Látásnak vagy nézés-	
nek tudományá-	
ról	76
hegyek fölött Leve-	
gőkről	6
M.	
Madarakról	14
Madarászásról	32
Magának való elé-	
gendőségről	87
Mértékekről	75
Majorkodásról	32
Mértékletességről	84
kézi	

kézi munkás Mester-	
segekről	30
Mészároságról	36
Műsikáról	77

N.

Nézésnek avagy Lá-	
tátnak tudományá-	
ról	76

O.

Okoságról	83
Orzágról és Tarto-	
mányról	66
Oskoláról és Tani-	
táfról	68
órléről	33

A' Orvosi tudományr:	81
----------------------	----

A'

Az P.	
barom Pásztorfág-	
ról	35
Pogányoknak Isteni	
tiszteletekről	61

R.

Rhetoricáról avagy	
ékeffen szolláfról	72
Rokonlágról	56
Ruházatoktat tsináló	
mivekről	46
Ruházatoknak ne-	
meiről	47

S.

Szakátságról	40
Számvetésről	73

Szántáfról vetésről	32
Sebekről és Főkélyek-	
ról	25

Szekerefségről	42
Szentedgyházról	59
Sidóknak Isteni tisz-	
teletekről	61

Szobáról	50
Sogorlágról	54
Sütésről, Kenyér tsi-	
náláfról	34

Szülésről	55
Szüzefségről	85

T.

külső Tagokról	21
belső Tagokról	22
Tanáts házról	62
Tanítáfról és Osko-	
láról	68
Tanulo házról	69
Tartományról és Or-	
szágról	66
tudós Társalkodásf-	
ról	95

Temetésről és Ha-	
lálról	97

Templomról	59
------------	----

Teremtéséről e' vi-	
lágna	2

Testről	21
---------	----

Testnek külső eseti-	
ról	23

szűbéli Tisztaságról	94	keretet Várafról	58
Törvény tételekről	63	Váras házáról	62
Trefás dolgokról	96	Vatsoráló házról	58
Tsillagos égről	4	Vers írásfról avagy	
Tsillagok szokott for-		szórzésfról	72
gását vizsgáló tudó-		Világnak eredetiről	
A ^a mányról	78	avagy Teremtésé-	
Tsómótekről	13	ról	2
Tsordáságról	35	Vizekről	7
Tsuszó mászó álla-		Vizi állatokról	15
tokról	18	Vizben és szárazon	
Tűrésfről	91	edgyaránt élő álla-	
Tűzről	5	tokról	18
V.		Utakról avagy Uti	
Vadakról	17	járásokról	44
Vadászáfról	37		

